

2018 / 1. szám

Börtönügyi Szemle

A Büntetés-végrehajtási Szervezet szakmai és tudományos folyóirata

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

2018/1. SZÁM

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága
Megjelenik negyedévente * Harminchetedik évfolyam 1. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

DR. TÓTH TAMÁS

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR
DR. HUSZÁR LÁSZLÓ
DR. KABÓDI CSABA
LEHOCZKI ÁGNES
DR. LŐRINCZ JÓZSEF
DR. MEZEY BARNA
DR. NAGY FERENC
DR. PALLO JÓZSEF
DR. VÓKÓ GYÖRGY

Kiadásért felelős:

DR. BODÓ BERNADETT

Főszerkesztő:

VÁRKONYI ZSOLT KRISTÓF

Olvasószerkesztő:

RUTKAI KATA
KELLNER GERGELY

Nyomdai előkészítés és nyomdai munkálatok:

Duna-Mix Kft., Vác
www.dunamix.hu
Felelős vezető:
SZAKOLCZAI LÓRÁNT

ISSN 1417-4758 (Nyomtatott)

ISSN 2559-9771 (Online)

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,
Steindl Imre utca 8.
E-mail: szemle@bv.gov.hu

SZÁMUNK SZERZŐI

PROF. EM. DR. BOLGÁR JUDIT CSc. ny. ezredes,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem

DR. LŐRINCZ JÓZSEF c. egyetemi tanár, Eötvös Loránd
Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

SCHUCKERTNÉ SZABÓ CSILLA bv. alezredes, Büntetés-
végrehajtási Szervezet Oktatási, Továbbképzési és Rehabili-
tációs Központja, tréner, szupervizor

SOMOGYVÁRI MIHÁLY bv. alezredes, főosztályvezető,
Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Központi
Kivizsgáló és Módszertani Intézet

VESZELI DÁNIEL bv. alezredes, mb. főosztályvezető,
Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Központi
Szállítási és Nyilvántartási Főosztály

Borítófotó: Bv. fotó

A megjelenő írások nem a Büntetés-végrehajtás Országos
Parancsnoksága, hanem a szerzők saját, tudományos sza-
badságon alapuló álláspontját képviselik.

Szerkesztőségünk olyan dolgo-
zatokat vár a szerzőktől, amelyek

a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra
vonatkozó joganyagot, a fogva tartás, a fogvatartot-
ti népesség sajátosságait, problematikáját a tudomá-
nyos közvélemény által elfogadott tudományterületek
(kriminológia, szociológia, pszichiátria, pszicholó-
giai, vezetéselmélet, pedagógia, műszaki tudomá-
nyok, szakmatörténet stb.) szempontjából elemzik,
értékelik. A dolgozatok eredetért és tartalmáért a
szerző vállalja a felelősséget. Kérjük, a kéziratokon
tüntessék fel nevüket, munkakörüket, munkahelyüket,
telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos
fokozatukat, rendfokozatukat is.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A beérkezett írásokat a szerkesztőség név nélkül továbbítja a bíráló bizottság tagjainak, véleményezés céljából. A megjelenés feltétele ezen tagok támogató véleménye, illetve a szöveg szerzőhöz való visszaküldését követően az átdolgozásra javasolt szövegrészek (ha vannak) javítása.

Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stilizálására, szerkesztésére, esetleges javítására. Amennyiben a beérkezett kézirat nem felel meg a formai követelményeknek, vagy tartalma nem illeszkedik a kiadvány szellemiségéhez, úgy a szerkesztőségnek nem áll módjában megjelentetni azt.

TARTALOM

TANULMÁNY

BOLGÁR JUDIT:	
A reintegráció fogalmi megközelítése a deviancia jelentéstartalmán keresztül	5
<i>Description of the reintegration concept through the meaning and content of deviance</i>	
LŐRINCZ JÓZSEF:	
A büntetés-végrehajtási tudomány fejlődésvázlata hazánkban	21
<i>Outlines of the penitentiary science development in our country</i>	
SCHUCKERTNÉ SZABÓ CSILLA:	
Javaslatok és fejlesztési irányok a reintegrációs tisztek specializált oktatására	41
<i>Recommendations and possible directions for the development of the reintegration officers' specialized education</i>	
SOMOGYVÁRI MIHÁLY:	
Kockázatelemzési rendszerek a büntetés-végrehajtásban	69
<i>Risk Analysis Systems in the Prison Service</i>	

RÖVIDEN

VESZELI DÁNIEL:	
Ajánló	88
ESEMÉNYNAPTÁR	90

Bolgár Judit

A REINTEGRÁCIÓ FOGALMI MEGKÖZELÍTÉSE A DEVIANCIA JELENTÉSTARTALMÁN KERESZTÜL*

Description of the reintegration concept through the meaning and content of deviance

A cikk – tudományelméleti megközelítésben – azokat a pedagógiai, pszichológiai, szociológiai folyamatokat és fogalomköröket veszi vizsgálat alá, amelyek értelmezésére hatással lehet a mindenkori társadalmi, kulturális érték- és normarendszer. Az elemző megközelítés – a teljesség igénye nélkül – rámutat azokra az „érzékeny” folyamatokra, amelyeknek hatásmechanizmusa csak korlátozottan bejósolható. Rámutat továbbá arra is, hogy a visszailleszkedés folyamata jelentős mennyiségű változó függvénye, amelyek gyakran egymástól sem függetlenek és eltérő egyéni mintázatokkal is rendelkezhetnek.

Kulcsszavak: deviancia elméletek, deviáns viselkedés, szocializáció, viselkedés kontroll, reintegráció

The article itself inspects – in a theoretical scientific approach – those pedagogical, psychological and sociological processes that are affected by the leading value- and norm system of society. These analytical approach points out – without being exhaustive – the critical processes, those mechanism of action are predictable only to a limited extend. It also shows that the reintegration process depends on a lot of variables that often depend on each other and may be having different individual patterns.

Keywords: theories of deviance, deviant behaviour, socialization, behaviour control, reintegration

* Prof. em. dr. Bolgár Judit ny. ezredes, egyetemi tanár tanulmánya egy több részből álló cikksorozat első része, melyben a szerző mind az elméleti, mind az alkalmazott területek képviselőinek elemzéseit felhasználva világít rá a devianciakutatás jelentőségére (a Főszerkesztő ajánlása).

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kiemelt Kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

Bevezető

A modernkori társadalmakban jelentős problémát, feladatot jelent az elvárttól, az előírttól, a szabályostól eltérő magatartásformák kezelése, értékelése, szabályozása.

A jogalkotás a különböző korokban és kultúrákban a megértő, befogadó, elfogadó, sőt a felmentő szemlélettől a szigorú tiltó, szankcionáló, kirekesztő szemléletig a cselekvési, intézkedési programok széles skáláját tartalmazza. Tekintettel arra, hogy a fogalomban benne rejlik a személyekről, csoportokról alkotott értékítélet, a devianciák kezelésével kapcsolatos jogalkalmazás, valamint az általános, társadalmi közgondolkodás, ez egyben az adott társadalom egyik fontos lenyomata is.

A viselkedés és társadalomtudományok körébe tartozó tudományterületek az adott korszakra jellemző módon vizsgálják a deviancia kérdését, kutatási területük szerint az egyén, a csoportok és/vagy a társadalom szemszögéből. Az elméleti vagy alkalmazott területek képviselői elemzéseikben általában visszanyúlnak a „kezdetekhez”, és elemzésük relatív, összehasonlító értékítéleten alapul.

A deviancia jelentéstartalma

„A deviancia normaszegést, illetve eltérést jelent, tehát olyan normák és értékek megszegését, amelyeket a társadalom jelentős része elfogad. A szociológiai szakirodalom devianciaként tárgyalja a bűnözést, öngyilkosságot, alkoholizmust, kábítószer fogyasztást és a mentális-lelki betegségeket, valamint a prostitúciót és a homoszexualitást is.”¹

Meg kell azonban jegyezni, hogy a devianciának minősített magatartásformák társadalmi megítélése tekintetében világszerte változások tapasztalhatók, annak függvényében, hogy a régi mentalitások milyen erősen tartják helyüket, vagy szenvednek el változást. A devianciák kezelése tekintetében is jelentős különbségek fedezhetők fel, hiszen közöttük vannak betegségeként definiált „gyógyítandó” viselkedésformák (a mentális-lelki betegségek sem mindig tartoztak ebbe a kategóriába), és „szankcionálható” viselkedésformák.

Tekintettel arra, hogy a bűnözés, a kriminális viselkedés a tudományos besorolás szerint a devianciák egyik markáns megjelenési formája, érdemes a deviancia alakváltozásait a kezdetektől figyelembe venni.

Durkheim és Merton² óta a szociológia a megkérdőjelezhetetlen tények rendjébe sorolja a deviancia fogalmának történeti és társadalmi meghatározottságával kapcsolatos felfogásokat.

Durkheim elmélete szerint a társadalom stabilitásának, integráltságának alapja az egységes érték- és normarendszer. Ezek segítik a társadalom tagjait olyan közös érték- és normarendszer kialakításához, amely a biztonságos, értelmes létet jelenti. A társadalmakban azonban időnként a normák fellazulnak, s helyüket egy ideig még

1 www.scribd.com (letöltve: 2017. okt.28.)

2 Émile Durkheim (1858-1917) francia szociológus, a modern szociológia és kulturális antropológia kiemelkedő elmélet alkotó személyisége. Robert Merton (1910-2003) amerikai szociológus, Durkheim elméleti munkásságának továbbfejlesztője.

nem töltik be újabbak. Ilyen helyzetben megnövekszenek a deviáns cselekmények, mert átmenetileg nincsenek érvényes viselkedési szabályok, amelyeknek hiánya feszültséget okoz az emberek életében. Ilyenkor a társadalom destabilizálódik, dezintegrálódik.

Az értékek és normák áttekinthetatlensége, zavara az anómia, amikor a hagyományos (előző) normák és értékek meggyengülnek, majd felborul a megelőző értékrend. A vágyak és a lehetőségek közötti feszültség ösztársadalmi szinten emelkedik. „A társadalmakat érő negatív hatások példája egyértelmű: idegen hódítás, zsarnoki hatalomátvétel, természeti csapás létében kérdőjelezheti meg az adott társadalom működését. De egy pozitív változás is lehet anómia kiváltója: pl. a magyarországi rendszerváltás felszabadította az országot az idegen uralom alól, kibontakozhattak a demokratikus intézmények. A változások gyorsasága, lendülete elsöpörte a régit, az új értékek és normák azonban még nem alakultak ki. Durkheim szerint a deviancia, ha egy bizonyos arány alatt marad, akkor normális, és szükséges. A devianciára adott reakció (szankció, büntetés) segíti a társadalom egységességének kifejeződését, a közös értékek, normák legitimitásának (érvényességének) megerősítését.”³

Az anómia tehát a társadalom integrált működésének megbomlását jelenti, ami maga után vonja a devianciák számszerű emelkedését, így a bűnözési ráta megemelkedését is.

Merton továbbfejlesztette Durkheim elméletét. Szerinte az anómia oka az, hogy bizonyos társadalmi csoportok a többséggel egyetértésben ugyan elfogadják az adott társadalmi célokat, de nem rendelkeznek a megvalósításukhoz szükséges eszközökkel. Fontos lehet számukra az anyagi egzisztenciális biztonság, de nem rendelkeznek azzal tudásbeli gazdasági és kapcsolati tőkével, amely által hozzájuthatnak. Ez számukra konfliktushelyzetet teremt és azt meg nem engedett (törvénytelen, illegitim) eszközök felhasználásával akarják feloldani. Ha az ezzel kapcsolatos tapasztalatuk pozitív, ez értékvesztéshez, anómiához, deviáns értékrend kialakulásához vezet.⁴

Legújabb kori példák

A legújabb kori elméletek szerint: a deviancia fogalomköre az adott társadalom vagy kultúra (szubkultúra) norma- és értékrendjének függvényében vizsgálható. Egy adott társadalom normaszegő, vagy normakövető egy másik értékrenden alapuló társadalom normarendszere alapján más és más megítélés alá kerülhetnek.

A deviancia alakváltozásainak történeti meghatározottságához jó adalékokat szolgáltathatnak az utóbbi évtizedekben lezajlott közép-kelet európai fejlemények is. Az ebben a régióban bekövetkezett rendszerváltásoknak egyrészt előfeltétele, másrészt következménye volt számos olyan tényező, amely átstrukturált bizonyos alapvetőnek tartott értékfelfogásokat, ami a közfigyelem centrumába került, s még minden valószínűség szerint jó ideig ott is marad. Ugyanakkor viszonylag kevés figyelmet kaptak az egyazon társadalmi renden belül létező, egymástól eltérő deviancia értékalakzatok.

Az újra felfedezett és magára találó személy számára a polgári értékek erkölcsi és jogi védelme természetesen sokkal magától értetődőbbnek bizonyult, mint a társadalmi hierarchia legalján elhelyezkedőknek. Sőt, megkockáztatható, hogy a rendszerváltás

3 www.szociologia.eu/sites/default/files/hir_csatolmanyok/devians_viselkedes.pdf (letöltve 2017.11.01.)

4 Merton, R. K. (2002)

károsultjai csak duzzasztották azoknak a számát, akik már terminológiailag is más viszonyban vannak például a tulajdon „szentségével”, mint szerencsésebb társaik. A „lopás” és a „szajré” nem azonos fogalmak, még ha annak is tűnnek. S a vizsgálódó számára kiderülhet, hogy a különbség távolról sem csupán nyelvi. A neveltetés, az „élményháztartás”, az emberi kapcsolatok és ismeretek igencsak szerteágazó kliséi mellett a mélyebben formálódó szubjektív érzelmek értékrendbeli torlaszokat emelnek egyes csoportok közé, amelyeket nagyon nehéz áthidalni.

A társadalmi beilleszkedés, az integráció szövevényes hálózatokat alkot, s ezeken belül különbséget kell tennünk a kényszerintegráció és az organikus, a szerves integráció között. A kényszerített beilleszkedés leginkább alapvetőnek bizonyuló gondja a labilitás. Ezekben az esetekben a személyiség nem interiorizálja a beilleszkedés értékét, hanem elviseli. Helyzete nem a lényéből fakad, hanem egy olyan szükségszerűségből, amelyet mások jelöltek ki számára. Ezért azután esetleg csak akkor és addig viseli el ennek a kereteit, amíg nem lát felcsillanni valami más, könnyebb, jobb érvényesülést sejtető lehetőséget. S minthogy maga is érzi helyzetének labilitását, ettől igyekszik megszabadulni, mert mentálisan is roppant megterhelő egy olyan helyzetet elfogadni, ami állandó belső feszültségekkel járó megterhelést okoz. A szabadulás felé nyíló ajtónak tűnhet a drog, az alkohol, rosszabb esetben pedig a Durkheim által is jelzett öngyilkosság, vagy éppen a bűnelkövetés valamilyen formája.

Az általunk organikus integrációnak nevezett folyamat uralkodóvá válásának alapfeltétele Merton után leginkább azzal közelíthető meg, ha a társadalmi egyenlőtlenség ollója nem tágul, hanem ellenkezőleg, szűkül. Ez egy olyan kérdés azonban, amely jóval túllép a pszichológia és a szociológia kompetenciáján. E két tudomány a saját tudományterületének szabta határain belül annyit tehet, hogy az adott társadalmi lehetőségeken belül erre irányuló kutatások bemutatásával és gyakorlati útmutatásokkal irányítja a figyelmet az organikus integrációra, vagyis arra, hogy a megfelelő szocializáció nélküli integrációs kísérletekről át kell helyezni a hangsúlyt a nehezebben megvalósítható, ám sokkal stabilabb szerves megoldásokra.

A szocializációs folyamatról

A szocializáció a társadalomba való beilleszkedés folyamata. Megkülönböztethető az elsődleges és másodlagos, korrekciós szocializáció (reszocializáció).

Az elsődleges vagy gyermekkori szocializációt a különböző biológiai és szociális tényezők együttes hatása határozza meg. A biológiai tényezők között kiemelendők azok az öröklött és veleszületett adottságok, a fiziológiai történések, amelyek jelentős kihatással lehetnek a mentális, lelki érési folyamatra. A biológiai tényezők ugyan nem közvetlenül befolyásolják a folyamatot, de annak ütemére, szabályos végbemenetelére kihatással vannak. Előfordulhat olyan megkésett, vagy éppen korai szocializáció, amelyért nem a környezet, hanem bizonyos biológiai markerek tehetők „felelőssé”.

A szociális tényezők közül elsődleges a család hatása, hiszen a család a szocializáció legkorábbi és legfontosabb helyszíne. A családi környezet, a közvetlen családtagok magatartási kultúrája mintaként jelenik meg a még éretlen személyiségű gyermek előtt és ennek hatása mutatkozik legerősebben a személyi és társadalmi identifikációs folyamatban. Ezek később, az egyén a társas kapcsolataira adott társadalmi környezetbe

való beilleszkedésére is jelentős hatást gyakorolnak. Ez a hatás – tartalmát tekintve – megjelenhet a mintával való teljes azonosuláson alapuló viselkedésmintában, de eredményezhet lázadó, ellenazonosuló vagy minden értéket tagadó viselkedésformát.

A családi környezet – mint az elsődleges szocializáció színtere – meghatározó, de nem kizárólagos a személyiség fejlődésében. A kortárs csoportok, az oktatási-nevelési intézmények, a szabadidőben eltöltött tevékenységek (sport, művészet, vallásgyakorlás stb.) szociális színterei, ha az ezek során kapott hatások belső motivációs bázist tudnak kialakítani, számottevő hatást gyakorolhatnak a szocializációs folyamatra. A korrekciós módszerek éppen ezen a felismerésen és a hiányok pótlásán alapulnak.

A szocializációs folyamat éppen összetettsége, bonyolultsága miatt ritkán problémamentes, de „szerencsés esetben” a különböző szocializációs színterek egymást kioltó vagy éppen felerősítő együttes hatásának eredményeképpen a „problémás” gyermek, vagy serdülő sikeresen túljut a szocializációs krízisen, s képes lesz a környezete, a társadalom által elfogadott (vagy legalább is eltűrt) viselkedési repertoár kialakítására.

Kedvezőtlen esetben a gyermek (vagy serdülő) és elsődleges, vagy másodlagos szociális környezete között olyan súlyos együttműködési zavar, illeszkedési összeférhetetlenség keletkezik, amely inkább ront, mint javít a szocializáció eredményességén, így előfordulhat, hogy a környezeti hatások „váltják ki” azt a szociális deficitet, amely oka lehet a deviáns személyiségfejlődésnek. A deviáns személyiségfejlődésből azonban nem következik egyenesen bűnözői életút. A devianciák „kompenzálásának” más módja is lehetséges.

Tehát nem helytálló az a megállapítás hogy minden bűnelkövető deviáns (kriminális) személyiség, illetve minden deviáns személyiség előbb utóbb bűnelkövető lesz, ugyanis:

...„az elitéltek életútjának elemzése azt mutatja, hogy az ismertett szociális fejlődési modell elfogadható pontossággal leírja a fiatal korban kezdődő bűnözői életpályákat. Az elitéltek egy másik csoportjához tartozó egyének azonban akár 40-50 éves korukig normakövetőként éltek, majd valamilyen oknál fogva (pl. az életkörülményeik nem túl jelentősnek látszó változása következtében) bűncselekményt követnek el. Ezekben az esetekben általában nincs érzékelhető deviancia, nincsenek olyan tulajdonságok vagy hiányok, melyek indokolnák a bűncselekmények elkövetését. Ezzel szemben, valószínűleg nem elhanyagolható az olyan személyek száma sem, akik az életük során sohasem kerültek összeütközésbe a törvénnyel annak ellenére, hogy az esetükben egyértelműen kimutathatók szocializációs zavarok...

Fentiek alapján megállapítható, hogy a mai büntetés-végrehajtás – törvényben is rögzített feladata – mind a szocializáció (a korábban elmaradt szociális készségek kialakítása), mind a reszocializáció, azaz a korábban kialakult, nem kívánatos szocializációs zavarok kezelése.”⁵

A deviáns viselkedésformák „történelmi” változása

A szociológiai szakirodalomban azt a normaszegő magatartást tekintik deviánsnak, amely az egyén és a társadalom szempontjából súlyos károkat okozhat, legyen az akár

5 Szegál B. (2007)

önkárosító, akár a többieket károsító magatartás. A károkozás mindenkori norma, érték és érdek relativitása mellett külön felhívják a figyelmet arra, hogy a kívánatos-tól, az elvárttól eltérő viselkedés gyakran a pozitív változás forrása is lehet, hiszen a „károkozás” fogalomban a mindenkori szabályok és szokások megváltoztatására való törekvés is benne foglaltatik.

A devianciák „társadalmi veszélyességével” kapcsolatos nézetek tehát koronként, kultúránként, társadalmi formánként változóak. Ezzel együtt a deviáns személyekhez, csoportokhoz való társadalmi viszonyulás is.

A deviancia történetisége a különféle kultúrák sok tekintetben meghatározó jegyeit vetíti elénk. A hétköznapi gondolkodás számára napjainkban a meglepetés erejével hathatnak azok a tények, amelyek ebben a tárgykörben a tudományos kutatások természet szerű megállapításai közé tartoznak. A valamely társadalmi formációba beleszületett ember életképessége jórészt azzal is mérhető, hogy milyen módon tud alkalmazkodni az antropológia által „második természetnek” nevezett (Arnold Gehlen 1907-1976) törvényszerűségeihez⁶, vagyis az éppen regnáló társadalmi szokásrendszerekhez. Ezek a normatívák szeretik úgy feltüntetni magukat, mintha időtlenek lennének, s hivatkozási alapjaik általában az örökletesség megtartónak ítélt szinonimáiban jelennek meg. Ez azonban nem valóságos kép. Az éppen követendő normatívák koronként és társadalmakként óriási változásokat mutatnak.

Németh Krisztina tanulmányában a következőket állapítja meg: *„...,A deviancia megítélése kultúránként és koronként változik. A letűnt korok deviációi (vallási tabuk megsértése, istentagadás vagy a feudális nagyúr meglopása) ma legfeljebb kisebb súlyú kihágásnak, vagy magánügynek tűnnek. Ezzel szemben a mai kor legfőbb bűne, a gyilkosság, egykor jóvátétel fizetésével, vagy családok közötti vérbosszúval mintegy „magától”, a hatóságok közbeavatkozása nélkül is megoldódott.”⁷*

A szerző ugyanitt hívja fel a figyelmet arra, hogy az ókori Keleten még nem vált el egymástól a politika, a vallás, a filozófia és az erkölcs, s hogy a középkori Európa mindössze csak két főbűnjáró bűnt ismert: a vallási eretnokséget és az uralkodók elleni vétséget.

A deviancia magatartásformáinak tudományos vizsgálata – különös okok miatt – csak egészen későn kezdődött meg. Az első devianciakutatások a 19. század végére tehetőek és elsősorban a deviáns viselkedés okainak feltárására irányultak. Az első kutatások még deviáns viselkedésformák alatt általában öt magatartástípust „jegyeztek”: az öngyilkosságot, az alkoholizmust, a bűnözést, a kábítószer-fogyasztást és a mentális betegségeket. A prostitúció, a homoszexualitás és a szexuális viselkedés más természetű „devianciájának” kutatása már a XX. századi munkák terméke.

Napjainkban számos devianciakutatás arra irányul, hogy feltárja a legújabb kori totalitáriánus társadalmi rendszerek deviancia szemléletét, s az azokból származó gyakorlatokat. Ezek általában a keleti és nyugati társadalomfejlődés összehasonlításaira koncentrálnak, erőteljesen hangsúlyozva a „zsákutcás” modelleket, a történelem fő vonalaitól eltérő kísérletek kudarcainak következményeit

Prof. Dr. Pethő Bertalan 2008-ban közzétett tanulmányában a következőket írja: *„Vegyük észre, hogy „nyugati viszonylatban” az egyéni (bár társadalmi viszonylatban keletkező) stigma az erőforrásokhoz való hozzáférés és a személyes felkészültség hiá-*

6 Gehlen, A. (1976) p. 40-53.

7 Németh K. (2009)

nyosságai szerint minősülhet devianciának. E kétféle vonatkozás erőterében elfoglalt egyéni helyzet társadalmi operátor változóként tünteti el, buktatja elő, vagy nagyítja fel a stigmát. Eltérően a devianciát magyarázó, ismert (Merton nevéhez fűződő) modellben ábrázolt szituációtól, nem a kulturális értékek/célok, illetve a megvalósításukhoz szükséges eszközök elutasításán múlik a posztindusztriális társadalomban „a normálistól elütő viselkedés”, mert az értékek/célok választéka szinte beláthatatlan sokféleségű (és akár tovább újítható), az eszközök pedig nem állnak szabad rendelkezésre (hanem a civilizációs rendszerbe, pl. testületileg kötöttek). Ennek megfelelően az ember nem annyira „alanyi” jogon választ vagy utasít el többé, hanem sokkal inkább szervezett, intézményes választások „állítmánya” az egyed.⁸

A bűnözés, a bűnözői magatartás minden korban, minden társadalmi berendezkedésben súlyos biztonsági kockázatokat rejt magában a társadalomra nézve. Azonban a fenti idézet is azt támasztja alá, hogy a „bűnözés” fogalom tulajdonképpen olyan gyűjtőfogalom, amelynek tartalma a mindenkori társadalom norma- és értékrendszerének függvénye.

A bűn erkölcsi és jogi megközelítéséről

A modern társadalomelméleti irányzatok különös figyelmet fordítanak a bűn erkölcsi és jogi megfelelésére, illetve különbségtételére. A kettő között természetesen vannak átfedések, de az eltérések elkerülhetetlenek már csupán azért is, mivel a fejlett polgári társadalmakban többféle vallási és más eredetű erkölcsi törvény létezik (akár egymás mellett is), ezzel szemben egyetlen politikai állam szabja meg a mindenkire érvényesnek tekintendő jogrendet. (Fontos azonban azt is észrevennünk, hogy ez a jogrend a társadalom jellegétől függően rendszerint magán viseli az adott társadalom többségi valláserkölcsei jellemzőit.)

Bizonyos mértékű elégségesnek bizonyuló erkölcsi támogatottság nélkül a jog előbb-utóbb elveszítheti szabályozó szerepét, s az általános rendetlenség olyan méreteket ölthet, amelyben a polgárok többé nem érezhetik biztonságban magukat. A bűnözés különböző formái végtelenen elszaporodhatnak, nem marad semmi, ami gátat vehetne a magánosított, minden törvényes szabály fölé emelkedő erőszaknak. Ilyenkor az állami beavatkozásokat kisajátító csoportok rendszerint azért küzdenek, hogy magukhoz ragadják az ügynevezett főhatalmat, s saját érdek- és értékrendszerüknek megfelelő új államalakulatot hozzanak létre.

Ugyanakkor van egy régen meghaladott kantiánusi idea, amely az általánosra emelt erkölcsi törvények képét akarja viszontlátni az uralkodó jogban. Bibó István nagyon találóan jegyezte meg, hogy „... a tendencia, mely az erkölcsöt egy tapasztalaton túli büntetőjog képeire akarja alakítani, nem csupán a tudomány megkülönböztetésein jelentkezik, hanem egész etikai világgépünkben is fellelhető. Büntetőjogi ízü követelmény az erkölcsi törvény általánosságának követelménye, mely Kant klasszikus definíciójában így jut kifejezésre: cselekedj úgy, hogy akaratod maximája a legáltalánosabb törvényhozás elve lehessen.” Ugyanitt Bibó azt is megállapítja, hogy: „A krisztusi etika volt az,

8 Pethő B. (2008)

mely az erkölcs büntetőjogias szemléletével szemben először foglalt élesen és tudatosan állást. Az evangélium állásfoglalásában pontonként ki lehet mutatni, hogy mennyire az erkölcsnek a farizeizmus által képviselt büntetőjogias szemlélete ellen irányul. Ezt a gondolatot a legösszefogottabban képviseli a „ne ítéljetek” tanítása.”⁹

A jog és az erkölcs egymás iránt tanúsított kölcsönös toleranciája teszi lehetővé az emberek viszonylag zökkenőmentes együttélését, s amely megnyithatja mind a jogi, mind az erkölcsi szféra differenciált fejlődését. E kettő egymásra utaltságának és autonómiájának belátása nélkül a modern polgári társadalom nem felelhet meg a kor követelményeinek.

Tovább árnyalja a bűnözés kezelésével kapcsolatos reakciómódokat az a megközelítés, amely különbséget tesz az igazságszolgáltatás és a jogszolgáltatás megközelítési típusa között.

A bűnöző személyiség, bűnözői magatartás kialakulásával, kezelésének, megváltoztatásának (korrekciójának) lehetőségével és a megvalósítás módszertanával – bár különböző vezető elveket szem előtt tartva, de – mind a politika tudományok, az államtudomány, a jogtudomány, mind a szélesebb értelemben felfogott társadalomtudományok, az alkalmazott szociológia, kriminológia, mind a magatartástudomány, az alkalmazott pszichológia, pedagógia az adott kor szellemének megfelelően körültekintően foglalkozik. Többek között ezek a tudományterületek is segítik a társadalom működőképességét biztosító intézményeket megfelelően hatékony intézkedési tervek, cselekvési programok megalkotásában.

„A büntetés, annak célja, jogalapja” c. munkájában Dr. Szabó Péter a jogi természetű beavatkozás tekintetében a következőket állapítja meg: *„A büntetőjogi büntetések történetében megfigyelhető a humanizálódás, az újkorig csaknem kizárólagos halál és testi büntetések helyett igen elterjednek az erkölcsösebb jellegű intézkedések, vagyoni büntetések és a legjelentősebbként a szabadságelvönás.”*¹⁰

A szabadságelvönó büntetés jellemzésénél pedig leszögezi, hogy ismeretesen a szabadságvesztés büntetés alatt leginkább az elzárást, a börtönt és annak különböző formáit értjük, mint ami leginkább alkalmas arra, hogy az elkövetőt kizárjuk a társadalomból, így az elrettentés megfelelő eszközeként alkalmazzuk. Később megjelennek az úgynevezett átnevelési, átképzési, reszocializációs, majd napjainkban reintegrációs elképzelések is társulnak a fentiekhez.

Záró mondataiban pedig felhívja a figyelmet arra a személyes szakmai felelősségre, amely az igazságszolgáltatást terheli. *„...A helyes büntetés és a megfelelő büntetési mérték meghatározása komoly felelősség a bíró számára. Vajon a társadalom ítélete különbözhet-e a bírói ítélettől, helyes-e, hogy a társadalom másként ítéljen, mint azt a jog teszi. Elképzelhető-e, hogy a jog kiszakadjon a társadalomból és önállóan működjön? Lehet-e emberek hasonlóságuk alapján egy csoportba utalni és pusztán testi adottságaik alapján büntetni őket a megelőzés céljával? Az ember és ezáltal a jogalkotó tévedhet-e, sőt a jogalkalmazó tévedhet-e? Ha a jogalkotó téves, helytelen, rossz törvényt hoz, akkor annak engedelmessédjünk, vagy figyelmen kívül hagyhatjuk-e?”*¹¹

9 Bibó I. Válogatott tanulmányok I-IV. (letöltve: 2017. okt.28.)

10 www.jogiforum.hu/publikaciok/86.2.0 (2003. június 20, letöltve: 2017. augusztus 22.)

11 U.o., mint 10

A XXI. század elsődlegesen javasolt eljárásai, a magatartás korrekcióját célzó magatartás és/vagy személyiségformáló hatás elérése érdekében a rehabilitáció (ez inkább szigorúan pszichológiai, azon belül is első sorban pszichoterápiás módszereken alapul), a reszocializáció, illetve napjainkban a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról szóló kormányhatározatban szereplő reintegráció.

A rehabilitációs tevékenység, mint speciális szakképzetséget igénylő beavatkozás inkább a két másik (reszocializáció, reintegráció) fogalomkörben implicite, mint segítő, kiegészítő tevékenység szerepel (ezt az úgynevezett cselekvési programok is reprezentálhatják), a reszocializáció, illetve reintegráció mint két, némileg eltérő probléma kezelő eljárás más-más szemléleti megközelítést tartalmaz a megoldási lehetőségek tekintetében.

Katalán Gergely Tamás a két fogalommal kapcsolatban a következő észrevételt teszi: *„A büntetés-végrehajtásban a reintegráció egy olyan tevékenységrendszer jelent, amelynek célja, hogy annak eredményeként az elítélt a társadalomba visszatérhessen, azonban ez kevesebb, kisebb elvárást támaszt a reszocializációhoz képest, mivel a reintegrációs tevékenység nem feltétlenül jelenti a fogvatartott lényeges mértékben való belső megjavításának szándékát, megmarad a rab – lehetőségektől függően – negatív irányba való megváltozásának megakadályozásánál. A reszocializációs tevékenységrendszer célja azonban az, hogy annak eredményeként a társadalmi szabályokat megtagadó (vagy azokat nem ismerő) fogvatartott elsajátítsa azokat az ismereteket, amelyek a társadalmi életben való hatékony részvételéhez szükségesek.”¹²*

A fenti idézet tehát azt is jelenti, hogy a külső kontroll, a külső motiváció nem elégséges a visszailleszkedés tartós biztosításához. A viselkedés módosulás – ha ez külső motiváció hatására történik – csak addig marad fenn, amíg a külső kontroll, és ha ez megszűnik, szinte biztos a viselkedésbeli „visszaesés” valószínűsége. A változtatás, a belső motiváció felkeltése vagy kialakítása – tekintettel az érintett személy fejlődési deficitjére, és kialakult, már „kipróbált” konfliktus megoldási stratégiájára – csak speciális pedagógiai-pszichológiai módszerekkel érhető el. A módszerek hatékonysága nyilván személyfüggő is, hiszen a fejlődési (szocializációs) deficit tekintetében az érintettek különböző személyiségképet mutatnak. Mivel maga a fejlődési, szocializációs folyamat optimális megvalósulása a személyiség fejlődésének különböző állomásaihoz életkori stációkhoz is kötött, a „megkésett” beavatkozás természetesen rosszabb eredménnyel kecsegtet, mint, ha azt a szociális környezet idejekorán valósítja meg. Előfordulhat természetesen olyan hirtelen jövő erős (akut) deviáns (kriminális) viselkedéshez vezető károsító hatás, amelynek kezelése problémafokuszú módszerekkel javasolt. Ezeket elsősorban a klinikai szemléletű pszichológiai módszerek között találjuk meg, de ezek alapvetően egyénre, kiscsoportra szabott módszerek és speciális szakmai felkészültséget és személyes pszichikai képességeket igényelnek.

A bűnelkövetők esetében tartós (krónikus) szocializációs deficit kialakulása (és rögzülése) a jellemzőbb, a bűncselekmény háttérben meghúzódó sajátosság. Ez esetben már nemcsak deviáns, hanem kriminális személyiség alakulásáról beszélhetünk, amely esetben a társadalom (a közösség) szempontjából kívánatos viselkedés repertoár belső motiváción alapuló kialakítása lényegesen szerényebb eredménnyel kecsegtet. Az

¹² arsoni.hu/reszocializacio-es-reintegracio-dogmatikai-vagy-terminologiai-kulonbsegek-az-uj-bv-kodexben (letöltve: 2017. október 28.)

eredményt az életévek száma nagymértékben befolyásolja, hiszen minél hosszabb ideig állt fenn a szocializációs deficit következtében kialakult viselkedési stratégia, annál erősebben rögzül az a személyiségben, kioltva a változásra, változtatásra irányuló belső motivációt. A „stabilá vált” kriminális személyiség esetében sajnálatos változást jelent, hogy a belső motivációs bázis legyengül, kihál, és csak külső motivációval érhető el viselkedésmódosító hatás. A fentiek figyelembevételével – kevés kivételtől eltekintve – minél fiatalabb korban történik a módosító beavatkozás, ez annál reménytelibb lehet. A gyermek- és fiatalkorú bűnelkövetők esetében tehát fokozott figyelmet kell fordítani a megfelelő(bb), hatékonyabb visszailleszkedésre, amit Feuer Mária pszichopedagógus az alábbiakban foglal össze: *”Kriminális személyiség: A rendszeresen bűntényeket elkövető ember bármilyen pszichoterápiás beavatkozásra csak igen korlátozottan, kismértékben alkalmas. A kriminális személyiségzavar az egész pszichikumot komplexen és mélyen érintő károsodás, amely – ha már kialakult visszafordíthatatlan, irreverzibilis, patológiai állapotnak tekinthető. Ezért van olyan hihetetlenül nagy jelentősége a fiatalok sodródásában a felismerésnek, a kriminalitás irányába ható folyamat leállításának, mindenféle prevenció törekvésnek és munkának. A személyiségtorzulás kialakulása viszonylag hosszabb idő alatt következik be, ezért fiatalkorban még nem beszélhetünk kifejezett kriminális személyiségzavarról.”*¹³

Már az előző század második felében olyan kriminálpedagógia jellegű tanulmányok jelentek meg, amelyek az elítéltek átnevelésével kapcsolatos elképzeléseket tükrözték. Ezekben a tanulmányokban olyan megközelítések olvashatók, amelyek értelmében az elítéltekben a büntetés-végrehajtás eredményeképpen kialakulhat az újabb bűnelkövetéstől való tartózkodás és a társadalmi munkamegosztásba való önkéntes beilleszkedés készsége. Ennek az irányzatnak egyik jelentős képviselője Vígh József volt, akinek megközelítési szemléletét a következők jellemzik: *”...fontos, hogy ne csak a normasértő tetteire reagáljunk, aki az okozati lánc végén van, hanem a korábbi láncszemekben elhelyezkedő személyek és szervezetek hatását is értékeljük ki, és vonjuk azokat a bűnözés gyökereinek megszüntetésébe. Az úgynevezett pozitív felelősség és felelősségre vonás az olyan emberi magatartásra való társadalmi reagálás, amely betartja a normákat, él és nem visszaél a jogaival, teljesíti, és nem megszegi a köteleseit. Levonható tehát az a következtetés, hogy az elismerés, az ösztönzés sokkal hatékonyabb eszköze a felelősségtudat kialakításának, mint a tiltások, a „tilalomfák erdeje.”*¹⁴

A pozitív, megerősítő és nem büntetésen alapuló elvi megközelítés a büntetés-végrehajtásban tehát már hazánkban is sok évtizedes múltra tekint vissza.

A pozitív megerősítően alapuló visszailleszkedési (reintegrációs, reszocializációs) folyamat megalapozása már a fogva tartás alatt meg kell, hogy kezdődjön, de a procedúra sem a fizikai körülmények, sem a környezeti pszichikai jellemzők tekintetében nem „akadálymentes”.

13 www.lelkgondozas.baptist.hu/index.php?m=16102 (letöltve: 2017 május)

14 www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_528_Voko_Gyorgy_Magyar_buntetes_végrehajtasi_jog/ch01s02.html (letöltve: 2017. augusztus 25.)

A fogvatartottak reintegrációjának néhány pszichikai aspektusa

A fogvatartottakkal szembeni bánásmód minden megkülönböztetés nélküli egységes követelményrendszerének egyik alapvető problémája, hogy mind a fogvatartottak, mind pedig a velük hivatalosan (formális) kapcsolatba kerülő személyi állomány (a továbbiakban: személyi állomány) személyisége a sokféle strukturáltság jegyeit hordozza. Nincs két egyforma elítélt, s nincs két egyforma karakter a személyi állomány tagjai között. Életkoruk, neveletésük, „élményháztartásuk”, s az emberi kapcsolatok igencsak sztereotip mintázatai vésődtek beléjük, amelyek a nyelvi kliséktől, a mélyebben formálódó szubjektív érzelmekig csak nagyon nehezen átjárható torlaszokat emelnek minden más elé. A viselkedés uniformizáltsága ezeket részlegesen háttérbe szoríthatja, elrejtetheti, de tudni kell, hogy az elfojtások ugyanakkor komoly mértékben csökkentik a személyiség teherviselő, illetve teljesítő képességét. Minél nagyobb a viselkedés uniformizáltsága, annál kisebb a tényleges elfogadó és teljesítő kapacitás. A hatékony reintegráció érdekében ezt az ellentmondást szükséges az adott lehetőségek határáig feloldani, amelyhez nagyon kemény lélektani erőfeszítéseken keresztül vezet az út.

Mindezt nem lehet eléggé hangsúlyozni akkor, amikor megkíséreljük felvázolni a fogvatartottak reintegrációjának néhány pszichológiai aspektusát. Ennek során nem csak érdemes lehet, hanem egyenesen kiinduló pontnak tekinthető néhány gondolat kísérlet erejéig kitérni arra, hogy mit tartalmaz a börtönkép. Mit az először elítéltek, mit a többszörösen visszaesőnek, mit a „fehérgalléros” elkövetőnek, vagy az úgynevezett „nehéz fiúnak” és mit a nyolc általánost vagy középiskolát végzett, addig munkát nehezen találó fiatalnak és a főiskolát végzett büntetés-végrehajtási tisztnek? Teljesen nyilvánvaló, hogy a különbségek adott esetekben óriásiak lehetnek, a megélhetőségtől a túlélésig, a beletörődéstől a karrierépítésig húzódik ez a láncolat, amit természetesen még számos, egyáltalán nem lényegtelen pszichológiai helyzetkép motivál.

A reális, objektív börtönkép kialakítása mind a fogvatartottak, mind „örzőik” számára olyan érték, amely nélkül csak rossz válaszok adhatók arra, hogy miért vannak ott, ahol vannak; milyen módon hozhatják ki helyzetükből a számukra, s a társadalom számára leginkább hasznosat. Ezért pszichológiai megfontolások alapján is célszerűnek tekinthető, hogy a börtön intézményének, a társadalomban betölthető szerepének különböző felfogásairól a saját státuszuknak és szintjüknek megfelelő ismeretekkel rendelkezzenek. Ez önmagában sem egyszerű célkitűzés, mivel a különböző iskolázottságú, életkorú, származású, idegileg más és másként reagáló egyének az ilyen közlések esetén mutathatnak érdeklődést, de nagy a valószínűsége a részleges, vagy teljes elzárkózásnak is. Megítélésünk szerint hasznos lehet a börtönpszichológusok bevonásával ezt a problémát kezelni. Lehetőséget biztosítani olyan szituációs terek létrehozására, amelyek az „örzők” és az őrizettek közös gyakorlataiban juthatnak kifejezésre. Itt olyan programokra gondolunk, amelyeknek megtervezése és levezetése jól képzett, nagy gyakorlattal rendelkező, a börtönéletben jártas szakembereket igényel. Mind a hazai, mind a nemzetközi szakirodalomban olvashatók ezzel a törekvéssel szinkronba hozható pozitív kezdeményezések, de úgy tűnik ezek nem épültek be a szervezeti kultúrába, inkább novumként, mint lehetséges szervezetszerű tevékenységként veszik tekintetbe őket.

A sztereotípiák a valódi kapcsolat gátjai lehetnek

Pszichológiai vizsgálódásaink során gyakran ütközünk egy olyan problémába, ami nagy általánosságban azzal írható le, hogy a személyi állomány téves projekciókkal tekint egy-egy elítéltre. Miről is van szó? Mit nevezünk (jobb híján) téves projekciónak? Azokat az eseteket soroljuk ide, amelyeknek közös jellemzője, hogy mélyebb ismeretek nélkül, pusztán benyomásokra alapozva a személyi állomány olykor olyan képzeteket alakít ki magában, amelyek azt eredményezik, hogy egy-egy fogvatartottban külső megjelenés alapján olyan jellemzőket „azonosít” amelyek felületes ismereteken, előítéleten, sztereotípián alapulnak. Ezek a hibás projekciók magától értetődően a hamis tudat olyan termékei, amelyek a börtönfalakon kívül általában kisebb kockázattal járnak, de a börtön világában már egészen súlyos következményei is lehetnek.

A kockázat lényege, hogy az alá- és fölérendelés alapú viszonyrendszer egészen speciális alakzatokat ölthet. A negatív tartalmú projekció hátrányos, a pozitív pedig előnyös megkülönböztetésre készítheti a személyi állományt. A megkülönböztetés esetleg téves ítéleteken, fél igazságokon alapul, nem lesz semmiféle objektív alapja, semmivel sem indokolható, tehát az érintett fogvatartottban, sőt társaiban is azt véleményt indukálhatja, hogy a börtön az igazságtalanságok színhelye.

Az igazságszolgáltatás tehát igazságtalan eszközöket vesz igénybe, amivel szemben rendszerint nincs apelláta, s mintegy önmaga bizonyítékát hordozza egy olyan – elég gyakori – előfeltevésnek, hogy a rabok számára a börtön egy ellenséges világ, a gyűlölet kézenfekvő tárgya. Ott, ahol ez a felfogás uralkodóvá válik nincs olyan reintegrációs tiszta vagy pszichológus, aki egykönnyen átjárhatóvá teheti a személyi állomány és a fogvatartottak közötti viszonyt. Ettől fogva kommunikációjuk olyan mögöttes tartalmakat hordoz, amely nem teszi lehetővé a problémák valóságos megbeszélését. Az előítéletet kellene oldani rendszerint olyan helyzetekben, amikor az előítélet okai rejtve maradnak, esetleg nem is tudatosulnak olyan csoportokban, ahol az alacsony intelligencia hányados, s már maguk a primitívebb nyelvi klisék sem teszik lehetővé a gondolatok, érzelmek, indulatok árnyaltabb kifejezését. Ez a fogvatartottak számára olyannak mutatja a külső világnak azt a szegmensét, amellyel napi kapcsolatba kerülnek, hogy ilyen vagy ehhez hasonló közegbe képtelenség reintegrálódni, mert igazságtalanságokból persze volt elég tapasztalatuk, de olyanokból semmi esetre sem, amely az ezekkel szembeni lázadozásokat úgy torolja meg keményen, hogy legjobb meggyőződésük ellenére is mély meghajlásra kényszerüljenek.

Az ilyen típusú tekintélyelvűség ugyanis egy cseppet sem hasonlít az egyébként kérlelhetetlen apa, vagy a kocsmán uralkodó nagylegény erőszakosságára. Ez elől nem lehet eltávolodni, kilépni, járni egyet a levegőn; ez ellen nem lehet semmit sem tenni, csak fejet hajtani, vagy gyűlölködő pillantásokkal üzenni, ami semmi esetre sem erősíti a reintegrációs hajlandóságot és lehetőségeket.

A kriminálpedagógia feladatai, a korrekciós nevelés tartalma

A pedagógián belül kriminális személyiség nevelésével a kriminálpedagógia (pönológia) foglalkozik. A különböző ösztönzési szemléleten alapuló iskolák különböző nevelési módszerek mellett tesznek hitet. A fiatakorúak esetében a pozitív, megerősítésre építő módszert tekinti elfogadható módszernek, mint erről több gyakorlati program

is tanúskodik. Ruzsonyi Péter a neveléstudomány speciális területeként definiálja a kriminálpedagógiát az alábbiak szerint:

„A speciális körülményekből (az érintettek köre, az alkalmazható módszerek, a hely jellege, az együttműködés kialakításának rendkívüli nehézsége) adódóan a neveléstudomány ilyen speciális területe a kriminálpedagógia, azon belül pedig a büntetés-végrehajtási (korrekciós) pedagógia. Alaptételként fogadjuk el továbbá, hogy a nevelés célja a konstruktív életvezetés kialakítása, illetve, hogy a büntetés-végrehajtási (korrekciós) nevelés célja a konstruktív életvezetés kialakításának megalapozása. Ezen a ponton elkerülhetetlen a konstruktív életvezetés definíciójának meghatározása: a konstruktív életvezetés kialakítása nem más, mint a társadalmilag értékes, de egyénileg is eredményes magatartás- és tevékenységformák kialakítása. Könnyen beláthatjuk, hogy a törvényben foglalt célok elérése érdekében nélkülözhetetlennek tartott, és a korábban felsorolt részcélok szervesen illeszkednek ebbe a pedagógiai önmeghatározásba.”¹⁵

A fentiekben megkíséreltük érzékeltetni a deviancia történelmi alakváltozásainak néhány tipikus megjelenési formáját, különös tekintettel e változásokban rejlő időszerű buktatókra és a lehetséges előremutató, széles iniciatívájú tendenciákra. Vizsgálódásunk során egyebek között megerősödtünk abban a – mertoni megállapításokban gyökerező – előfeltevésünkben, hogy a társadalomban jelentkező deviáns jelenségek mind az elméleti, mind pedig a gyakorlati társadalomtudományok nagy kihívásait jelentik. Továbbá abban is, hogy a deviancia nem valamiféle külső csapás, hanem maga is társadalmi termék, annak súlyos tehertereleivel, de gyakorta fejlődést inspiráló voltával. Utóbbi szerepében egyrészt jelzés, amely a figyelmet ráirányíthatja olyan jelenségekre, mint például a társadalmi egyenlőség és egyenlőtlenség egyáltalán nem kezelhetetlen faktoraira, vagy azokra a változásokra, amelyekkel a közgondolkodás „leváltani” készül régebbi normákat, fokozatosan felcserélve azokat új követelményekkel. Másfelől úgy találtuk, hogy ebben a fogalomkörben a pszichológiával szemben támasztott igények viszonylag gyors ütemű növekedésével lehet számolni.

15 Ruzsonyi P. (2006) p. 21-33.

Felhasznált irodalom

- Arnold Gehlen (1976): Az ember természete és helye a világban: Gondolat Könyvkiadó, Budapest
- Bibó I. Válogatott tanulmányok I-IV.
www.mek.oszk.hu/02000/02043/html/40.html (letöltve: 2017. okt. 28.)
- Hans Jürgen Eysenck - Michael W. Eysenck (2001): Elmevadászat - A megfigyelt lélek.
Kairosz Könyvkiadó Kft
- N. Kollár, Katalin Szabó, Éva (2004): Pszichológia pedagógusoknak Osiris Kiadó
- Némédi, Dénes (1996): Durkheim: Tudás és társadalom
www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/.../durkheim-durkheim/durkheim-durkheim.pdf
(letöltve: 2017. okt. 28.)
- Németh Krisztina (2009): Börtönök és elmeegógyintézetek, bűnözők és örültek- az izoláció helyei, okai és működése. Humanities And Social Sciences, A Publication of the University of Miskolc
- Palló József (2016): visszatekintés a bv. törvény kodifikációjára és a jogalkalmazás néhány első tapasztalatára, Börtönügyi Szemle 2016/1. p.23-42.
- Pálvölgyi Ákos (2014): A társadalom részvételének szükségessége a büntetés-végrehajtásban (reszocializáció, reintegráció). Büntetőjogi Szemle 2. szám p. 77-84.
- Pethő Bertalan (2008): Deviancia és rendszerváltozás. Polgári Szemle 4. évfolyam 1. szám
- Popper Péter (1974): A kriminálpszichológia alapkérdései I. BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, Budapest
- Popper Péter (1970): A kriminális személyiségzavar kialakulása. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Robert K. Merton (2002): Társadalomelmélet és társadalmi struktúra. (Budapest), Osiris Kiadó
- Ruzsonyi Péter (szerk.) (2014): Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből. NKE RTK
- Schmehl János (2015): A neveléstől a reintegrációig: a fejlődés útja a legjobb gyakorlatok tükrében.
Börtönügyi Szemle 1. p.1-4.
- Szégál Borisz (2007): A szocializáció és reszocializáció a börtönben. Börtönügyi Szemle 3. p.25-38.
- Végh József (2008): Pallók a mélység fölött. A civilek szerepe a büntetés-végrehajtásban.
Börtönügyi Szemle 1. p.83-92.
- Vókó György (2014): A magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó - Nordex Kft.
- Vigh József – Tauber István (1976): A szabadságvesztés büntetés hatékonyságának főbb jellemzői.
Jogtudományi Közlöny, 11. p. 637-644.

Foto: B. João

Lőrincz József

A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI TUDOMÁNY FEJLŐDÉSVÁZLATA HAZÁNKBAN

Outlines of the penitentiary science development in our country

Jelentős, ámde a közvélemény alakítására, a jogalkotásra is erőten szakirodalmi előzmények után a rendszerváltozás felerősítette a büntetés-végrehajtás iránti tudományos érdeklődést, amelynek célja a hazai börtönviszonyoknak az európai normák szerinti megmértetésére, a börtönügy megoldatlan kérdéseinek reformok formájában történő megoldására irányult. E börtönügyi reformhangelében fogant elemzések különös figyelemmel fordultak az elítéltek jogi helyzetének, a börtönélet pedagógiai, pszichológiai, szociológiai kérdései felé. A rendszerváltozást követő évtizedekben megjelenő szintetizáló művek, tankönyvek, a büntetés-végrehajtás térhódítása az egyetemi oktatásban, már jelzik az európai tudományos fejlődéstől való lemaradásunk csökkenését. Az új évezredben az idősebb, „tudományos honfoglalók” mellett megjelenő fiatal kutató generáció tagjai egyetemi oktatókból, az igazságszolgáltatás különböző szervezeteiből (bv. szervezet, ügyészség, bíróság) tevődnek össze. Kutatási témaválasztásukat, érdeklődésüket főként a zárt büntetőintézet jogi, pszichológiai, antropológiai, szociológiai, pedagógiai jellegű megoldásra váró problémái alakítják.

Kulcsszavak: fogvatartottak reintegrációja, a börtönélet pedagógiai, pszichológiai, szociológiai kérdései, tudomány, publikációk, kutatások, cikkek, tankönyvek, kutatók

After precedents that were significant, yet weak for shaping the public opinion or even the legislation, the change of state regime strengthened the scientific interest towards the Prison Service. The aim was to compare the domestic prison conditions to the European norms, to resolve the unsolved questions of the penitentiary system through the forms of reforms. The analyses written in this prison reform mood turned with special attention towards the legal status of the prisoners furthermore the pedagogical, psychological and sociological issues of prison life. During the decades after the change of political regime the published synthesizing works, textbooks and the spreading of the penitentiary science in the university education signaled the decline in our backwardness from the Europeans scientific development. In the new millennium next to the older “scientific pioneering conquerors” appeared the younger generation researchers, consisting university instructors and members of the various judiciary organizations (Prison Service, Prosecutor’s Office, Court). Their research themes and interests are mainly shaped by the various legal, psychological, anthropological, sociological and pedagogical problems to be solved in the closed punitive institutions.

Keywords: reintegration of prisoners, the pedagogical, psychological, sociological issues of the prison life, science, publications, research, articles, textbooks, and researchers

A börtönügy tudományának 19. századi gyökerei

A 19. század folyamán a büntetési rendszer középpontjába Európa-szerte a szabadságvesztés került. A szabadságvesztés jogi kérdéseinek rendezésével a figyelem mind az elméletben, mind a gyakorlatban a büntetés-végrehajtás rendjére és módszereire, a szabadságvesztés feladatának megvalósítására irányult. Ennek a társadalmi igénynek a kifejezőjévé vált egy új tudomány, a büntetés-végrehajtás tudományának, a korabeli szóhasználat szerint: a börtönügyi tudománynak a létrejötte. Az új tudományág elméleti alapjait – ugyanúgy, mint a büntetőjog-tudomány esetében – a felvilágosodás filozófusainak munkáiban és a polgári társadalom büntetőpolitikai programjában kell keresnünk. Beccaria lerombolta a halálbüntetés mítoszát, és teret nyitott a szabadságvesztés kialakulásának. A börtönügy európai apostola, John Howard ráirányította a művelt Európa közvéleményének figyelmét a börtönök elhanyagoltságára és az elítéltek nyomorúságos helyzetére, ezzel ő lett a modern értelemben vett börtönügy megteremtője. A börtönügy tudományos feldolgozása a 19. század első negyedében indult meg Németországban és Franciaországban. Az új tudományág célja egyrészt a büntetés-végrehajtás jogi szabályozásának kialakítása volt, másrészt a szabadságvesztés-büntetés olyan reáliáival foglalkozott, mint a börtönépítészet, a börtönigazgatás, a börtönegészségügy, a rabmunkáltatás és a rabok megjavításának kérdései.¹ A börtönügy, illetve a büntetés-végrehajtás jog tudományának kialakulásával jelentős tudományos irodalom jött létre.

A 19. század közepén az új tudományágot börtönügynek nevezték. Börtönügyön a büntetőjognak és más jogszabályoknak a szabadságvesztésre és annak központi intézményére, a börtönre vonatkozó elveinek, valamint a végrehajtás gyakorlatának tudományos vizsgálatát, illetve általánosítását értették. A tudomány tehát már ebben az időszakban túlment a szabadságvesztés jogi szabályozásának kérdésein, és széles körű, nem jogi jellegű ismeretanyagot felölelő tudománnyá vált. Felismerték, hogy a szabadságvesztés kapcsolatban áll más büntetési nemekkel is, s hogy a szabadságvesztést nem lehet a büntetési rendszer általános kérdéseitől elszakítva szemlélni. Így vált uralkodóvá az a nézet, hogy nem börtönügyről, hanem büntetésről kell beszélni, ez pedig felöleli valamennyi büntetés végrehajtásával kapcsolatos jogi és nem jogi kérdést. Ezt tükrözi az új tudományág angol nyelvű elnevezése is: pönológia (egy múlt századi amerikai börtönügyi író nevezte el így az új tudományt), a tudományág francia elnevezése, a science penitentiaire is ugyanezt a tartalmat fejezi ki. Szláv nyelvterületen a francia kifejezés szó szerinti fordítása, a penitenciárnaja nauka vált elfogadottá, míg a korabeli német elmélet az új tudományt börtönügyi tudománynak, Gefängniskunde-nak nevezte.²

A magyar börtönügyi tudományos irodalom első megjelenése a 19. század '40-es éveire tehető. Az irodalom előkészítette az 1843. évi büntetőjogi reformot, illetve ezen belül a börtönügyi törvényjavaslatot. Szemere Bertalan, Sárváry Jakab, Csatskó Imre büntetőjogi elméleti munkái mellett számos, kifejezetten börtönügyi monográfia született ebben az időszakban, a legjelentősebbek Eötvös József, Balla Károly, Lukács Móricz tollából. Az első magyar büntető törvénykönyv, a Csemegi-kódex életbe lépését

1 Horváth T. (1983) p. 31.

2 U.o. p. 31.

rövidesen követte a magyar börtönrendszer átfogó kiépítése. Ezzel összefüggésben az irodalom is jelentős börtönügyi műveket produkált. Elméleti színvonalára és jelentőségére tekintettel megemlíthető Pulszky Ágost és Tauffer Emil 1867-ban megjelent áttekintő munkája.³ Hazánkban a kiegyezést követően a börtönhálózat megkésett kiépítése tette lehetővé és egyben sürgetővé a börtönműködésnek főképpen a német, kisebb részt az angol tapasztalatok adaptálásával történő vizsgálatát. E vizsgálatok a klasszikus iskola korlátain belül a jogépségi, megtorló büntetés végrehajtásának főképpen infrastrukturális, biztonsági-fegyelmelő, technikai, kevésbé jogi kérdéseivel foglalkoztak.

A büntetés-végrehajtás tudománya a 20. században a rendszerváltozásig

A 20. század elején a pozitivisták hatására előtérbe kerülő célbüntetés a végrehajtás feladataként már a büntetett személyiségéhez igazított befolyásolást, az újabb bűncselekmény megelőzését tűzte ki. A társadalomtudományokban tért nyert determinizmus hatására felpezsdülő pszichológia, pedagógia, szociológia, kriminológia a büntetés-végrehajtás tudományos művelésének új dimenzióit kínálta. A büntetőjogi reformirányzatok hatására megélné a börtönügyi irodalom is. Balogh Jenő és a kor más jeles gyakorlati és elméleti szakemberei tanulmányokban, monográfiákban szóltak hozzá a börtönrendszer esedékes reformjához, bírálták a Csemegi-kódex alapján kifejlődött börtönrendszer fogyatékosait, és javasolták a börtönrendszer egyszerűsítését, valamint korszerűsítését.⁴ A századforduló után további olyan jelentős művek születtek, amelyek jól mutatják a fejlődő új tudományág látóhatárának növekedését: Vajna Károly a magyar büntetési eszközök fejlődésének történetét dolgozta fel⁵, Megyery István a korabeli börtönrendszer működéséről adott részletes áttekintést.⁶

A büntetés-végrehajtási ismeretek oktatásának gondolata hazánkban a 20. század elején jelent meg. Finkey Ferenc különösen kívánatosnak tartotta a börtönügy részletkérdéseinek ismeretét a bírakra, ügyészekre, ügyvédekre nézve, ezért fontosnak tekintette „*ha a jogi főiskolákon – mint ezt az 1890-es szentpétervári nemzetközi börtönügyi kongresszus ajánlotta – a börtönügy rendes tantárgy gyanánt adatnék elő, s annak kötelező hallgatása a joghallgatóknak előíratnék, valamint gondoskodás történnék arról, hogy a joghallgatók évente egy-egy mintabörtönt, javítóintézetet, megfigyelő intézetet megtekintsenek. A börtönhivatalnokoknak pedig a «börtönügyi tudomány» természetesen kenyérszűdimokat képezi.*»⁷

A börtönügyi tudomány század eleji felpezsdülése e tudomány jellegéről vallott felfogás két irányát körvonalazta ki. Az egyik felfogás az új tudományt a kriminológiához és a szociológiához hasonló, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó filozófiai, kriminálpolitikai, ugyanakkor büntetőjogi és közizgatási ismereteket egyaránt

3 Pulszky Á., Tauffer E. (1887)

4 Balogh J. (1910)

5 Vajna K. (1907)

6 Megyery I. (1905)

7 Finkey F. (1909) p. 379.

magába foglaló társadalomtudománynak tekintette. A másik felfogás Finkey Ferenc munkássága közvetítésével azt hirdette, hogy a börtönügyi tudomány jogtudomány, és pedig a büntetőjog-tudomány harmadik ága. Finkey a német Freudenthal és Krohne nyomán annak elismertetésére törekedett, hogy a fogvatartott közjogi viszonyban áll az állammal. Álláspontja szerint a börtönügy lassú fejlődésének oka jogi szabályozottsága elhanyagolásában rejlik.⁸

A két világháború közötti tudományos művelés elszürkülését a börtönügy fejlődésének stagnálásában véljük felfedezni, ám ha csekély számban is, de még mindig születtek jelentős munkák a börtönügyi irodalom területén. Hacker Ervin több könyvében is tárgyalta a börtönrendszerek, a büntetés-végrehajtási jog, a rabmunkáltatás stb. problémáit.⁹ Előző munkáiban tárgyalt részletkérdések vizsgálata után Finkey Ferenc 1933-ban megjelent műve¹⁰ tekinthető a magyar börtönügyi, büntetéstan irodalom addig legszínvonalasabb összefoglalásának. Finkey lankadatlan szakirodalmi erőfeszítései nyomán a korabeli magyar büntetőjog-tudomány elfogadta ugyan a börtönügyi tudomány jogi természetét, annak művelése azonban a börtönügy tartós mellőzöttsége folytán szűkös keretek között valósult meg. Finkey kitartását jelzi, hogy a börtönügynek ebben az elméleti vákuumában is megkísérelte a rabnevelés (általános, felnőttkorúakra is vonatkozó) rendszertani helyét kijelölni és fontosságát hangsúlyozni: „A 19. század első felének javítási elmélete, melyet e század végén s a 20.-nak az elején állatában, mint naiv, gyakorlatiatlan követelést igyekeztek feltüntetni és eliminálni a börtönügyből, ma új név alatt, de ugyanazon nemes és most már gyakorlatias törekvés gyanánt áll a szakemberek többségének a szeme előtt... A rabnevelés jelszóval fejezhetjük ki azt a célt legerőteljesebben, hogy a börtönbe beutalt büntetett ne úgy kerüljön ki onnan, mint ahogy bement, hanem a börtönben átélte szigorú fegyelem által megtisztulva, s akinek szüksége volt rá, testileg, szellemileg és erkölcsileg megerősödve, a helyes erkölcsi úton maradás szilárd elhatározásával.”¹¹ Az elméleti munkák mellett érdekes színfolt a gyakorlati szakember, Gedeon Emil írása¹². A börtönügy honi szabályozásának és reáliáinak alapos leírását adta Szöllősy Oszkár kézikönyve.¹³

A második világháború befejezését követő '50-es évek politikai szemlélete kizárta annak a lehetőségét, hogy a büntetés-végrehajtási problémákkal a tudományos irodalom foglalkozzon. Ezekben az években történt az európai börtönügy elméleti modelljétől való legdrasztikusabb eltávolodás, amikor a sztálini büntetőpolitika a hazai büntetés-végrehajtást a monolitikussá merevedő állami politika minden elméleti művelést nélkülöző direkt irányítású eszközévé formálta. E korszak szinte teljesen lehetetlenné tette a börtönügy mélyére hatoló elemzéseket, csupán az apologetizáló, a sikereket egyoldalúan érintő munkák nyilvánosságát támogatta. Az ötvenes években kialakult hivatalos normák a börtönügy titkosságára, a rendvédelmi szervezetekkel szemben megfogalmazott kritikai irodalom tiltásával, teljességgel hátráltatták a tudományos előrehaladást.

8 Lásd: Finkey F. (1904)

9 Hacker E. (1916), (1918), (1928)

10 Finkey F. (1933)

11 U.o. p. 139.

12 Gedeon E. (1926)

13 Szöllősy O. (1935)

A '60-as évek konszolidáltabb körülményei a büntetés-végrehajtási tudomány lassú fejlődését indították el. Sajátos módon a hazai börtönkutatások megindulása kriminológusok – Szabó András,¹⁴ Vigh József,¹⁵ Molnár József¹⁶ –, illetve a szociológus Huszár Tibor¹⁷ nevéhez fűződik. A börtönök – akkor politikailag is kényes – zárt világát vizsgálni, amikor még a börtönstatistika is titkosnak minősült, önmagában jelentős hatású volt. A legkorábbi empirikus kutatások két irányba fordultak: a fiatalkorúak büntetőintézeteit és a visszaesők börtönkörülményeit elemezték. Ezek a kutatások a bűnelkövetőkkel és a bűnözés megelőzését szolgáló intézményekkel kapcsolatos vizsgálódásoknak új dimenzióit tárták fel. Jelentős késéssel és csekély tudományos előzménnyel indult meg a büntetés-végrehajtási jog művelése. E jogterület fejlesztésére, a börtönrendszer működésének törvényi szintű szabályozására sürgettek a nemzetközi tendenciák, de belső, főképpen az igazságszolgáltatás hatékonyságának javítására irányuló kriminálpolitikai törekvések is. A hazai börtönügyi jogi szabályozásának sürgető szükségével a '60-as évek politikai és állami vezetése akkor szembesült, amikor világossá vált, hogy a büntetés-végrehajtási tevékenység javításához hosszú távú, összehangolt, szabályozott, szakszerű fellépésre és erőfeszítésekre van szükség. Az így az érdeklődés homlokterébe került büntetés-végrehajtási jogi kodifikációt a büntetőjog-tudomány és a kriminológia elméleti reprezentánsai segítették. Az 1966. évi jogszabály (Bv. tvr.) előkészítésében Fonyó Antal, Vermes Miklós és mások kodifikációs tárgyú írásai a büntetés-végrehajtás tudományos szemléletének irányváltását jelzik.¹⁸ A szerény büntetés-végrehajtási szakirodalomban a hatályba lépett Btk. céljának értelmezéséhez kapcsolódóan a szabadságvesztés végrehajtásának célját a szovjet példa alapján az elítéltek „megjavításában” és „átnevelésében” körvonalazták. Megjavításon az elítéltek tudatában meglévő negatív vonások korrigálását, a hiányzó jellem- és magatartásbeli hiányosságai pótlását, míg átnevelésen a tudat, a beállítottság és a magatartás teljes átformálását értették. Az „átnevelés” kifejezést egyenesen Lenin özvegyétől, Krupszkajától származtatták, aki szerint az átnevelés az ember egész pszichikumának átalakítását jelentette.¹⁹

A honi börtönügyi átnevelési programja a '60-as évek közepétől felélénkítette az elítéltek nevelésének tudományos igényű kutatását. A kutatók²⁰ abból a felfogásból indultak ki, hogy a bűnelkövetők – a korábbi neveléseméleti állásponttól eltérően – különleges nevelést igényelnek, amelyet a szocialista neveléstudománynak egy specifikus területe, a kriminálpedagógia látna el. Felfogásuk szerint a kriminálpedagógia feladata, hogy feltárja az elítéltek nevelésének törvényszerűségeit és sajátosságait, elemezze a nevelési folyamat célkitűzéseit, tartalmát, módszereit és szervezeti formáit, adjon útmutatást a nevelési problémák helyes megoldásához.²¹ Az új tudományterület fundamentumát a minden ember (át)nevelhetőségének optimista pedagógiai szemléletére telepítették.

14 Szabó A. (1961), (1962), (1965/4), (1966a), (1966b)

15 Vigh J. (1964)

16 Molnár J. (1963)

17 Huszár T. (1964)

18 Fonyó A. (1966), Vermes M. (1966)

19 Szalai Z., Györök F. (1963)

20 A kriminálpedagógiai ismeretanyag tudományos megalapozásának kísérlete a büntetés-végrehajtási testület két, elméletileg felkészült, a gyakorlatban is jártas szakember: Balogh László és Pál László nevéhez fűződik

21 Lásd: Balogh L., Pál L. (1975) p. 20.

Mint kifejtették: „a nevelhetetlenség ítéletét az emberről legkorábban csak a nekrológjában lehet kimondani.”²² A kriminálpedagógia programja pedig – álláspontjuk szerint – „az elítéltek társadalmi alkalmazkodási képességének és készségének kialakítása, az erkölcsi, jogi és társadalmi együttélési normákkal szemben elfoglalt értelmi és érzelmi érdektelenség felszámolása, a helyes magatartás és a társadalmi együttélési szabályok megtartására irányuló kötelességszerű cselekvés indítóokainak kialakítása és elmélyítése.”²³ E tudományos megalapozás elegendőnek tűnt a kriminálpedagógia tárgyának meghatározásához, amelyet Pál László fő munkájában, a „Nevelés a büntetésvégrehajtásban”²⁴ című értekezésben találunk meg: „a kriminálpedagógia a neveléstudomány alkalmazott ága foglalkozik: a káros társadalmi hatásokkal (alkoholizmus, bűnözés, öngyilkosság, a társadalomtól elidegenedés) a társadalom tagjaira gyakorolt negatív hatásainak korrigálásával...valamint a bűncselekményt elkövetettek szervezett, a jog által szabályozott átnevelési helyzetben intézeti (javító-nevelőintézeti, büntetésvégrehajtási intézeti) átnevelésével, társadalomba visszavezetésével.”²⁵

A '60-as évek végén azonban már világossá vált, hogy a neveléstudományból adaptált optimista célok, eszközök és módszerek alkalmazása a gyakorlatban komoly nehézségekbe ütközik, hogy a börtöntársadalom reális ismeretének hiányát az elítéltközösségben rejlő személyiségkorrekciós hatások téves és naiv dogmájával pótolták ki. Amennyire tiszteletre és elismerésre méltóak voltak a morális átalakításra irányuló elvi törekvések, annyira irreális a megvalósításuk a korabeli viszonyok és feltételek között. E törekvések fegyelmetlenül követték az akkori büntetőpolitika által megkövetelt elvi irányt, a valóságban azonban megalapozatlanok, szakmailag anakronisztikusak voltak. A szocialista nevelési eszmék dogmaszerű alkalmazása – mint a makarenkói kollektivistá nevelése – a börtönkörnyezetben csak „jámbor óhaj” maradt.²⁶

A '70-es évek elején a büntetőjogi büntetésekről a II. világháború óta felhalmozódott ismeretanyagot Földvári József kísérte meg először szintézisbe foglalni „A büntetés tana” című munkájában.²⁷ E terjedelmes kötetben a büntetés elméleti vonatkozásain, anyagi büntetőjogi szabályozásán túl a szankciók kiszabási és végrehajtási kérdéseinek is teret szentel. Mint írja: „ahhoz, hogy a büntetés mibenlétéről, várható hatásairól, alkalmazásának lehetőségeiről, szükségességéről teljesebb képet nyerjünk, a büntetéssel foglalkozó tudományoknak az eredményeit szintetizálnunk kell. Ezt a szintézist kell megvalósítania a büntetés tanának.”²⁸ Földvári ennél is tovább megy, amikor úgy véli, hogy a büntetés nem jogi vonatkozásainak kutatási eredményeit is önálló tudományág keretében kell összefoglalni, erre lenne hivatva a pönológia.²⁹ Az addigi tudományos

22 U.o. p. 24.

23 U.o. p. 29.

24 Pál L. (1976)

25 U.o. p. 429.

26 Makarenko a II. világháború után egy olyan időszakban lépett be a magyar pedagógiai gondolkodásba, amikor a hazai nevelésügy szomjasan kereste az új, népi demokratikus nevelési elméleti támpontjait. A '60-as, '70-es években több hullámban felerősödő makarenkóizmus a hazai börtönügyet csupán elméleti síkon érintette, a gyakorlatban a közösségi nevelésben rejlő hatást még a fiatalok elítélteknél sem tudta kihasználni. Maradandó, káros következménye az elítéltek nagy létszámú zárkájának, lakóhelyiségeinek kialakításában és fenntartásában lelhető fel.

27 Földvári J. (1970)

28 U.o. p. 31.

29 U.o. p. 32.

eredmények szintetizálására azért is szükség volt, mert a '70-es évek elejétől megindult a büntetés-végrehajtás tisztai állományának felsőfokú, főiskolai szintű graduális képzése, amely felsőfokú szakmai ismeret- és követelményrendszer kidolgozását tette szükségessé. A büntetés-végrehajtási jognak – mint jogágnak – az elismertetésére irányuló törekvések érzékelhetők abban is, hogy néhány jogi karon speciális kollégiumként oktatni kezdték az érdeklődő hallgatók számára. A hallgatók számára írott egyetemi jegyzet Glaser István tollából jelent meg.³⁰ Finkey századeleji oktatási koncepciójának gyakorlati megvalósítására tehát csaknem 70 évet kellett várni. Az alacsonyabb szintű tanfolyami kurzusokat és ismeretterjesztő előadásokat nem számolva, a felsőoktatásban 1972-től kezdődött meg a Rendőrtisztai Főiskola büntetés-végrehajtási szakán az addig felhalmozott szakmai ismeretek rendszerezésével, öt szakmai tantárgy keretében (bv. jog, bv. pszichológia, bv. pedagógia, bv. pénzügyi és gazdálkodási ismeretek, bv. őrszolgálati ismeretek) a „kenyérstudiumként” való képzés. Ezzel párhuzamosan a szegedi tanárképző főiskola, illetve a fővárosi pénzügyi- és számviteli főiskola igyekezett a büntetés-végrehajtás katasztrofálisan képzetlen tisztai állománya magasabban kvalifikált utánpótlásáról gondoskodni.

Finkey ideája a börtönügynek a jogászképzésbe való beillesztésére vonatkozóan a '80-as évek közepétől kezd megvalósulni. Több-kevesebb rendszerességgel (speciális kollégiumként, alternatív, választható tantárgyként) csaknem valamennyi jogi karon megjelennek a büntetés-végrehajtási ismeretek, főképp kollégiumként azonban csak a rendszerváltozás után. Ez összefügg a büntetés-végrehajtás tudományos ismeretanyagának a fentiekben vázolt halmozódásával, a jogág hallgatólagos elismerésével. 1992-től a szegedi és a miskolci, majd a pécsi és a budapesti karok illesztik be tanrendjükbe a büntetés-végrehajtási jogot.

A büntetés-végrehajtásnak papíron ekkor még könnyen elérhetőnek tűnő céljához vezető út valós problémáit csak évekkel később, a '70-es évek közepétől tárhatták fel és hozhatták nyilvánosságra a kutatások. A honi szakirodalomban ekkor megjelenő elemzések nem csupán a büntető törvénykönyvet támadták „börtöncentrikussága” miatt, de rámutattak a szabadságvesztés végrehajtásában mutatózó káros, kedvezőtlen hatásokra is. Így – többek között – figyelmeztettek arra, hogy a szabadságvesztés általában, de különösen, ha az hosszantartó, vagy ismételt, gyorsan lazítja, majd megszünteti az elítélt társadalmi kapcsolatait, tehát csökkenti a visszaailleszkedés esélyeit. Ugyanígy rámutattak a büntetőintézeti élet túlszabályozottságából az elítéltek mérlegelési, döntési képességének, akarati tevékenységének károsodására, a büntetőintézeti szubkultúrának az elítéltek bűnözést igazoló nézetrendszerét erősítő jellegére, a szabaduló elítéltek szembeni erőteljes előítéletnek a beilleszkedést ellehetlenítő hatására.³¹ A kriminológiai és a pedagógiai irodalomban az évtized közepétől jelennek meg a fiatalok nevelőintézetei reszocializációs hatását megkérdőjelező írások. Aligha vitatható, hogy volt áthallás a nyugati treatment-ideológia kudarcáról, de a hazai tapasztalatok is arra mutattak, hogy a fiatalok reszocializálásához nem elegendő a pedagógiai optimizmus. Murányi-Kovács Endréné egy 1977-es kutatása alapján egyenesen arról írt, hogy a zártintézeti nevelés kifejezetten antipedagógikus

30 Glaser I. (1976)

31 A kritikai szakirodalom szerzői közül kiemelhető Vigh József, Tauber István, Tavassy Tibor, Lukács Tibor és Nagy Ferenc munkássága.

helyzet, amely nem alkalmas a reszocializációra. Vizsgálata szerint a növendékek 80-90%-a nem visszafordíthatatlanul antiszociális, amikor az intézetbe kerül, ott azonban döntési felelősségük feladására, dependenciára, komformizmusra szocializálódnak. Megoldási javaslataiban az egyéniesítést hangsúlyozó több típusú, a nyitottság és a zártság fokozataival rendelkező nevelőintézeti hálózat kialakításának igénye állt.³² A szakirodalom kritikus hangvétele a '80-as években a feltorlódo nehézségek miatt még erőteljesebbé vált. Így – többek között – az intézetekben folyó oktatás hatékonyságát kérdőjelezte meg Volentics Anna, amikor a kognitív funkciók fejlesztésén túl az elmaradt készségek, képességek pótlását is elengedhetetlennek tartotta. Alapvető fontosságot tulajdonított a szociálisan kompetens viselkedésformák gyakoroltatásának, és javaslata szerint a növendékek érzelmi befolyásolásán keresztül kell megkísérelni motivációs struktúrájuk átprogramozását.³³

Honi börtönügyünk fejlődését a '70-es évek második feléig – a nyugat-európaiktól eltérően – nem támogatta számottevő elméleti tevékenység. Ennek oka a szakterület elzártságában és elzárkózásában keresendő, abban a sajátosságban, hogy hazánkban az állami erőszakszervek, így a büntetés egész intézményrendszere a politika direkt, intim irányítási szférájába került, s így az elméleti művelés számára alig hozzáférhető volt. A társadalomtudományoknak a '60-as, de különösen a '70-es évektől való korlátozott felélénkülése után a börtönügy nem csupán a jogtudománnyal, de a kriminológiával, a pedagógiával és a pszichológiával is talált érintkezési pontokat. Ez a felélénkülés hozzájárult a börtön mitikus hatékonyságának, az átnevelési ideológia tarthatatlanságának igazolásához és jelentős szerepe volt az 1979. évi büntetés-végrehajtási kódex elméleti előkészítésében. A büntetés-végrehajtási jognak kódex-szerű szabályozása, valamint a számos részletkérdésre kiterjedő, terjedelmes végrehajtási joganyag kidolgozása e jogág korábbi elmaradásait pótló, dinamikus fejlődésére utalt. Az 1979-es kodifikáció az európai börtönhumanizációs mozgalom sodrába kerülve nem a büntetés represszív, elrettentő hatásának növelésében, hanem az elítéltek nevelése terén jelölt meg további tennivalókat. A nevelés – korábbi, szűkebb fogalmából kilépve – gyűjtőfogalma lett mindazon pozitív hatásoknak, amelyek az elítéltet esélyesebbé tették a társadalomba beilleszkedésre. E fogalomkörbe éppúgy beletartoztak az elítélteknek a korábbi iskolai, szakmai képzés hiányosságai pótlására, mint a készségteremtő, kreatív munkavégzésre, vagy a személyi állomány példaadó magatartására, az elítéltekkel való kulturált bánásmód fejlesztésére irányuló törekvések. E folyamat fontos állomásai a humán segéderőknél, a pedagógusoknál és pszichológusoknál fokozatos szélesedő bevonása, a börtönügy tudományos kutatásának felélénkülése voltak.

A '80-as évek elején a büntetés-végrehajtási jogi ismereteknek tankönyvi, felsőoktatási célú, terjedelmes jogelméleti – történeti és – összehasonlító feldolgozást is tartalmazó szintézise Horváth Tibor munkássága mentén jelent meg.³⁴ E tankönyv megjelenése azon kívül, hogy jelentős segítséget nyújtott a börtönügy személyi állományának képzésében, a büntető igazságszolgáltatásban dolgozók tájékoztatásában, hozzájárult a büntetés-végrehajtási jog jogági elismeréséhez, a büntetés-végrehajtási tudomány jogtudományi jellegű műveléséhez. Horváth Tibor e tankönyvben megkísérelti a bün-

32 Murányi-Kovács E. (1982)

33 Volentics A. (1992)

34 Büntetés-végrehajtási jog I-II. (1983)

tetés-végrehajtásra vonatkozó tudományos ismeretanyag jellegét, rendszertani helyzet meghatározni. Álláspontja szerint a büntetés-végrehajtási tudománya kifejezést csak gyűjtőfogalomként használhatjuk, amely e tudomány komplex jellegére utal: egyrészt jogtudomány, másrészt egyes társadalomtudományok (pönlógia, kriminológia, szociológia), illetve az emberrel foglalkozó tudományok (kriminálpszichológia, kriminálpedagógia) területére tartozik.³⁵

A '80-as években az állami preferencia fokozatos szűkülése a Büntetés-végrehajtási Szervezetet a tartós válságkezelés hosszabbtávú stratégiájának kidolgozására kényszerítette. Így készült el az országos parancsnokság munkatársainak tevékenysége alapján 1983-ban a büntetés-végrehajtási nevelés és 1986-ban a munkáltatás 15-20 évre szánt fejlesztési koncepciója. E koncepciók voltaképpen a magyar börtönügy reális helyzetfeltárására irányuló, a szűkös anyagi- és szellemi erőforrások felhasználási prioritásait meghatározó programtervezetek voltak. A '83-as koncepció nevelésfelfogásában már nyoma sincs a korábbi időszak derűs optimizmusának, amikor kijelenti, hogy a börtönökön belüli nevelés a társadalomban folyó neveléshez képest minimális programra vállalkozhat. E koncepció először foglalta a börtönügy munkaprogramjába azokat a tudományosan feltárt ellentmondásokat, amelyeknek hatékonyságrontó jelenlétével a szakmának számolnia kell. Így azt az ellentmondást, amely a büntetőítélet tettközpontú és a büntetés-végrehajtás tettes központú szemlélete között feszül, a nevelő-nevelt közötti viszonyban a kényszer- és együttműködési igény egyidejű jelenlétéből adódó feszültséget, valamint azt az ellentmondást, amely a börtönélet szigorúan és részletesen szabályozott rendjéből kíván önálló döntésekre kész állampolgárokat kibocsátani. Ezen ellentmondásoknak, a nevelés korlátainak bátor bemutatása nem csupán a Bv. Szervezet belső szakmai ismeretigényének kielégítését szolgálta, de címzettje volt az a kormányzat is, amely ezeket a nehézségeket nem ismerte, vagy ha ismerte is, nem akart tudomást szerezni róluk.³⁶

A '80-as évek közepén a represszív büntetőpolitika következménye a Kádár-korszak legmagasabb börtön népességének kialakulásához vezetett. A helyzet tarthatatlanságát többen bírálták írásukban. Ekkor született az a felismerés, hogy a börtönügy fejlesztését érintő döntések előkészítéséhez, a külső és belső szakemberek elméleti tevékenységének tervezéséhez, összehangolásához és támogatásához kell feltételeket teremteni. Így került sor a büntetés-végrehajtás 1986-90 közötti kutatási tervének kialakítására. E kutatási terv a végrehajtási tevékenység csaknem valamennyi szektorát felölelte, a végrehajtási tevékenység illúzióktól mentes, reális feltárására irányult. Számos kutató – közöttük egyetemi oktatók – tekintette fontos, feltárandó és továbbművelésre méltó területnek a büntetőjogi jogkövetkezmények és végrehajtásuk kérdéskörét. Közülük Nagy Ferenc a büntetőjogi intézkedések elméleti, eszmetörténeti, jogösszehasonlító és alkalmazási kérdéseiben³⁷, valamint a büntetés-végrehajtási szakirodalom egyik hiányterületén, a nemzetközi jogösszehasonlításban³⁸ jelentett meg terjedelmes monográfiát. A hazai börtönügy történetének részletes feltárására vállalkozott Mezey Barna. A szerző a magyar börtönügy

35 U.o. p. 34.

36 Lásd: A Módszertani Füzetek 1984. 1. száma tematikusan ismerteti a bv. nevelésfejlesztési koncepciót, majd az országos parancsnokság vezető szakemberei tollából e koncepcióval kapcsolatos tanulmányokat tartalmaz.

37 Nagy F. (1986)

38 Nagy F. (1990)

fejlődését a feudális gyökerektől a polgári kor börtönviszonyainak bemutatásáig kísérte végig.³⁹ A börtönügy keretein túlmutató, úttörő jellegű szankcióvégrehajtás-történeti kutatások eredményeit tette közzé a Kabódi Csaba – Mezey Barna szerzőpáros a Börtönügyi Szemle hasábjain, majd ez az ismeretanyag jelent meg a '90-es években a budapesti jogi karon folyó jogászképzésben is a büntetéstani alapismeretek tantárgy keretében.⁴⁰

A büntetés-végrehajtás tudománya a rendszerváltozástól az ezredfordulóig

A '80-as évek végének, a '90-es évek elejének hazai társadalmi-politikai változásai a „gondoskodó államszocializmus” modelljének csődjével és egyidejűleg az európai jogállamiság eszméjéhez dominánsan kapcsolódó klasszikus büntetőjog pozícióinak erősödésével jártak. Az Európához való közeledés, a jogállamiság megvalósítása iránti törekvés, a civilizált, a humánus büntetőpolitika kialakításának igényét állította az elméleti vizsgálódások homlokterébe, ezen belül a büntetési rendszer célszerű átalakítását, börtöncentrikus szemléletének megszüntetését kívánta elősegíteni. A rendszerváltással a büntetés-végrehajtási jognak jogágkénti elfogadásában jelentős szerepe volt a Legfőbb Ügyészség munkatársának, Vókó Györgynek, aki a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletének ellátása mellett végzett széleskörű elméleti-elemző tevékenységet.⁴¹

A rendszerváltozás felerősítette a büntetés-végrehajtási szakirodalom kritikai hangvételét, amelynek célja a hazai börtönviszonyoknak az európai normák szerinti megmértetésére, a börtönügy megoldatlan kérdéseinek rövidtávú reformok formájában történő megoldására irányult. E börtönügyi reformhangulatban fogant elemzések különös figyelemmel fordultak az elítéltek jogi helyzetének, az emberi, állampolgári jogok kontextusában történő vizsgálatára. A '90-es évek elején különös – szinte euforisztikus – mozgásba lendült a büntetés-végrehajtás elméleti (elsősorban jogi) művelése.⁴² A szerzők azt a közös felfogást képviselték, hogy jogállam nem képzelhető el a Büntetés-végrehajtási Szervezet, a büntetés-végrehajtási jog korszerűsítése nélkül, hogy a jogalkotás új periódusához elengedhetetlen e jogágazat tudományos igényű, széles látókörű művelése, elzárkózásának feloldása, a szakmai közvélemény és a társadalom figyelmének, aktív közreműködésének felkeltése. Úgy vélték, hogy újra kell gondolni a bűnügyi jogterület egészét a büntető igazságszolgáltatás és a végrehajtás harmóniájának megteremtése érdekében. A szemléleti torlaszok megszüntével, a hazai szabályozásnak a nemzetközi követelményekhez – kivált az ENSZ és az Európa Tanács normáihoz, ajánlásaihoz, valamint az emberi jogi egyezményekhez – való közelítésével vetődött fel a magyar büntetés-végrehajtás átfogó reformjának gondolata. A rendszerváltozás első éveiben meginduló reform-előkészületek azt a reményt keltették, hogy a szükségszerű jogi korszerűsítésen túl a magyar börtönügy a börtönrendszer működésének objektív

39 Mezey B. (1995)

40 Kabódi Cs., Lőrincz J., Mezey B. (2005)

41 Vókó Gy. (1990a), (1990b)

42 Lásd: Horváth Tibor, Kabódi Csaba, Kövér Ágnes, Sereg Pál, munkásságát. A felélenkülő történetkutatásban kiemelhető Mezey Barna munkássága, míg a gyakorlati tapasztalatok elméleti általánosításához számos, értékes elemző munka született, különösen Tari Ferenc, Fejes Imre, Garami Lajos, Boros János, Csetneky László, Ruzsonyi Péter és Huszár László tollából.

és szubjektív feltételein is gyökeres javítást tud elvégezni. Viszonylag rövid idő alatt azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az ország gazdasági állapota ezt nem teszi lehetővé, sőt még a korábbinál is szűkösebb erőforrások álltak rendelkezésre. A büntetés-végrehajtás átfogó reformja tehát elmaradt, de nem lebecsülendők azok az elmélet által is támogatott törekvések, amelyek az európai börtönnormák hazai harmonizálásának irányában hatottak. Már a '90-es évek elején megindultak az előkészületek a büntetés-végrehajtás törvényi módosítására, amely 1993-ban a XXXII. tv. hatályba lépésével történt meg. A korábban ismertetett börtönügyi szakmai tanulmányok jelentős mértékben járultak hozzá a nemzetközi kötelezettségekből fakadó jogharmonizációs munka elvégzéséhez, valamint a börtönügy belső fejlődési igénye szerinti kiigazítások felvételéhez. A novella hatálybalépését követő elemzések egy része az eurokompatibilis magyar börtönügy kialakításának segítő szándékával íródott.⁴³

A rendszerváltozás után az elítéltek emberi-önrendelkezési jogainak kiteljesedése szükségessé tette a korábbi börtönmodell olyan átalakítását, amelyben a pozitív, a visszailleszkedést segítő hatásrendszer alkalmazása az elítéltek együttműködését feltételező szolgáltatássá válik. Ez utóbbi folyamatban a „nevelés” korábbi fogalomtartalma kiüresedett, helyette más fogalmak, mint a szociális gondozás/kezelés, a reszocializációs gondozás fogalmi léptek. A „nevelés-gondolat” 20. századi helyének, szerepének, funkciójának átalakulásával még korántsem zárult le fejlődéstörténete. Nem vitatható el a humán tudományok művelőitől az az útkeresés, amely az inadaptáltak, erkölcsi fogyatékosok, antiszociálisok társadalomba visszavezetésének módszereit, eszközeit kutatja. E téren különösen a fiatalkorú bűnelkövetők reszocializálásában jelentek meg biztató tudományos törekvések.⁴⁴

A Börtönügyi Szemle hasábjain megjelenő élénk szakmai vitában kialakult álláspontok lényege a hazai börtönügyi kedvező irányú fejlődési trendjére utal, ugyanakkor figyelmeztet, hogy a nemzetközi szervezetek, különösen az Európa Tanács által közvetített európai börtönügyi normák gyakorlati megvalósítása még jelentős anyagi és szellemi ráfordításokat igényel. Ilyen következtetéseket vontak le azok a szerzők is, akik a '90-es évek első felében a büntetés-végrehajtás egy-egy területének átfogó, nagyobb lélegzetű feldolgozását végezték el.

A novella hatálybalépése után megjelenő szakmai tanulmányok tükrözik az átmenet elméleti és gyakorlati problémáit. Így különösen élénk polémia alakult ki az elítéltek munkával foglalkoztatásának kérdésében, sor került – főként Huszár László szociológiai elemzései alapján - a büntetés-végrehajtás és a társadalmi környezet viszonyának újszerű értékelésére, felélénkültek az elítéltek informális struktúrájáról, a „börtöntársadalom” belső, szociológiai mozgásformáiról végzett kutatások.⁴⁵

A szabadságvesztés-büntetés „trónfosztására” irányuló elméleti törekvések már a rendszerváltozás előtt megindultak, de különösen felerősödtek a '90-es években. Az alternatív szankciókkal, a diverzióval, a mediációval kapcsolatos szakirodalom, a nem szabadságelvonással járó büntetőjogi jogkövetkezmények és végrehajtásuk vizsgálata a hazai büntetőjogi jogkövetkezmények kutatásának új fejezetét nyitotta meg.⁴⁶

43 Ruzsonyi P. (1993), Fejes I. (1994), Kabódi Cs. (1994), Lőrincz J. (1994)

44 Különösen: Ruzsonyi P. (1998), illetve Volentics A. (2004)

45 Huszár L. (1997)

46 Kerezsi K. (1990), (1996), (1998)

A '90-es évek utolsó harmadában jelent meg a hazai büntetés-végrehajtás valóságát, infrastruktúráját és működésének fontosabb mutatóit bemutató szintetizáló munka *Börtönügy Magyarországon* címmel.⁴⁷ A mű jelentőségét a korábban a társadalom zárt, intim szférájának tekintett börtönügy teljes, reális bemutatása adja. A nyilvánosság tájékoztatásának célja egy széles körű társadalmi konszenzus kialakítása volt a börtönügy mentén. A századvégi szintetizáló munkák generációjához tartoztak a büntetés-végrehajtási jogfejlődést bemutató egyetemi tananyagok, sorra jelentek meg a joganyagot feldolgozó főiskolai-egyetemi jegyzetek és egyetemi tankönyvek, amelyeknek különös jelentősége, hogy az elméleti-jogösszehasonlító alapokon túl kézikönyvszerű részletességgel informálták a jogalkalmazókat a büntetés-végrehajtás területének jogállami feladat-gazdagságáról. A büntetés-végrehajtás a kriminológia tudományterületén a bűnmegelőzés kérdéskörében is jelentős helyet foglalt el.⁴⁸

A '90-es években a társadalmi-politikai rendszerváltozást követő jogállamisági szemlélet térhódításával a büntetés-végrehajtási jog szerepe és jelentősége felértékelődött. Mint szaktárgy megjelent a jogi egyetemek palettáján, elismert része lett a büntetőjogi szaktudománynak. A büntetés-végrehajtási jogot, mint tantárgyat főkéllégiumkénti és fakultációnkénti bevezetésétől kezdve kétféle felfogásban oktatják: az egyik felfogás szerint – amely a büntetés-végrehajtás tudományos művelését a jogtudományon belül képzeli el – az oktatás feladata a jogelméleti alapozás után a hatályos joganyag megismertetése. A másik felfogás a büntetőjogi szankciókat és azok hatályosulását szélesebb társadalomtudományi kontextusba helyezve vizsgálja és a jogi szabályozáson túl elemzi kifejlődésüket az adott társadalmi, gazdasági, politikai, kulturális környezetben, valamint tekintettel van effektivitásukra, a megvalósítás reáliáira is. Az oktatásnak e két irányultsága egyben tükrözi a büntetés-végrehajtás körüli tudományos munkálkodás ezidőtájt markánsodó két irányzatát, a jogdogmatikai és a büntetéstani irányzatokat. 1993-tól a büntetés-végrehajtási jog a jogi szakvizsga részét képezi.

Úgy véljük, hogy a hazai bűnügyi tudományok territóriumán európai viszonylatban jelentős késedelemmel megjelenő büntetés-végrehajtási kutatási irányzatok mindegyike e késedelem csökkentésére irányuló, egymást kiegészítő és segítő tudományos (oktatási) erőfeszítések voltak. Az ezredfordulóig általánosan elfogadottá vált, hogy a büntetés-végrehajtásra vonatkozó tudományos ismeretanyag több tudományág területén helyezkedik el. Így a büntetés az anyagi büntetőjog egyik központi fogalma, a büntetés-végrehajtási jogtudomány tárgya pedig azok a társadalmi viszonyok, amelyek a büntetés-végrehajtás során az elítélt és a büntetés-végrehajtási szervek között keletkeznek, a büntetések hatékonyságával a kriminológia (ezen belül a pönológia) foglalkozik, a pedagógia, a pszichológia és a szociológia pedig a fogvatartotti helyzet sajátos folyamatainak vonatkozásában tartalmaz tudományos ismereteket. A büntetés-végrehajtás tudománya tehát komplex jellegű, egyrészt jogtudomány, másrészt pedig egyes társadalomtudományok területére tartozik.

47 Lőrincz J., Nagy F. (1997)

48 A bv. intézetekben folyó munkáltatás problémái. (1994), Kabódi Cs., Lőrincz J. (1999)

A büntetés-végrehajtás tudománya az ezredfordulótól napjainkig

Az ezredforduló után a büntetés-végrehajtás tudományos művelése újabb lendületet vett az előző évtizedek kutatói tudományos eredményeinek közzétételével, valamint egy új oktatói és kutatói generáció megjelenésével, akik a büntetés-végrehajtás egyes részterületeinek feltárását végezték el.

Hazánk európai irányú fejlődése, az Európai Unióhoz csatlakozásának előkészítése, valamint csatlakozása, számos szerzöt indított komparatív tanulmányok elkészítésére. 1996 óta ennek mentén formálódtak speciális kutatási területei, amelyek a szankciótan és a büntetés-végrehajtás territóriumán belül a börtönnépesség; az európai börtönnormák; a fogvatartottak egészségvédelme; speciális fogvatartotti kategóriák témakörei voltak.

A honi büntetés-végrehajtás egyik neuralgikus pontjának, a fiatalok büntetés-végrehajtásának feltárását vállaló szerzők kitérnek a nemzetközi normákra és nem mondanak le a célszerűség és a hatékonyság hangsúlyozásáról sem.

A hazai büntetés-végrehajtás egyre szélesebb körű garancia- és kontrollrendszere is az érdeklődés fókuszában van. Igazolódtott, hogy az ügyészeknek kezdettől fogva – a vádképviselő mellett – az egyik legfontosabb funkciója volt a fogva tartások felügyelete is.

A büntetőeljárás jog és a büntetés-végrehajtás jog közötti kapcsolódás elemzése, és a nemzetközi összehasonlítások is számos kutatás megjelenését eredményeztek.

Az ezredforduló utáni szakirodalom pozitív fejleménynek tekinthető, hogy egyre gyakrabban jelentek meg a börtönbiztonsággal kapcsolatos írások, kerültek bemutatásra a szabadságelvonás helyettesítő intézmények, alternatívák.

A rendszerváltozás utáni szakirodalom értékes munkákkal gyarapodott a börtöntörténet kutatása terén is.

Az ezredforduló után számottevő a büntetés-végrehajtási jogtudomány melletti társtudományok, mint a kriminológia, a szociológia, a pszichológia és a pedagógia börtöntárgyú kutatásainak felélnkülése is. E tudományágak képviselőinek többsége amellett, hogy hosszabb-rövidebb ideig gyakorlati tapasztalatokat szereztek, jártasak a gazdag nemzetközi szakirodalomban és a kutatási módszertanban egyaránt.

A kriminálpedagógiai kutatási munkákban szerepel a büntetőintézet nevelési, reszocializációs, reintegrációs tevékenység funkciója, folyamata, fontossága, továbbá a hazai és külföldi rendszertani helye is.

A Nemzeti Közszoigálati Egyetem (NKE) Rendészettudományi Karának Büntetés-végrehajtási Tanszéke az elmúlt év végén eredményesen pályázott a KÖFOP 2.1.2. számú programra. A kutatás a reintegrációs tisztek képzésével járul hozzá a fogvatartottak eredményes visszailleszkedéséhez. Ennek érdekében hazai és külföldi partnerekkel megalakult a Büntetés-végrehajtási Ludovika kiemelt Kutatóműhely.

A büntetőjog és a büntetés-végrehajtás jog hazai tudományos művelőinek és az egyetemi oktatás képviselőinek szakmai életét segíti az MTA IX. Osztály Büntetés-végrehajtási Jogi Albizottsága, a Büntetés-végrehajtási Szervezet Tudományos Tanácsa, és az Országos Kriminológiai Intézet, továbbá a kutatási értékeit hasznosítja a Magyar Börtönügyi Társaság, a Tudomány napi rendezvények és a folyóiratok, tudományos szemlék. Ezekkel a tevékenységekkel tehát aktív alakítói és részesei vagyunk az európai börtönügyi kutatásoknak.

Összefoglalás

A börtönügy tudományos ismeretanyagát hazánkban másfélszáz éves, néha fellendüléssel, visszaesésekkel, hosszas szünetekkel tarkított kifejlődés jellemezte. A 19. század közepén Európában megjelenő börtönügyi tudomány a század végéig uralkodóan a börtönintézmény gyakorlati működésének tökéletesítésére, így főleg a börtönépítészet, a rabmunkáltatás, a börtönegészségügy és -igazgatás kérdéseire fordította a figyelmet. A 20. század elején a pozitivisták iskola hatására előtérbe kerülő célbüntetés és a társadalomtudományokban térnyert determinizmus hatására felpeszdlülő pszichológia, pedagógia, szociológia, kriminológia a büntetés-végrehajtás tudományos művelésének új dimenzióit kínálta. A két világháború közötti börtönügy elszürkülésének, stagnálásának okát maradékelven finanszírozottságában, tömegkapcsolatainak és szellemi-elméleti művelésének csaknem teljes megszakadásában véljük felfedezni, azonban az európai börtönügy elméleti modelljétől való legdrasztikusabb eltávolodás a II. világháború befejezését követő évtizedben történt, amikor a sztálini büntetőpolitika a hazai büntetés-végrehajtást titkos, a monolitikussá merevedő állami politika minden elméleti művelést nélkülöző direkt irányítású eszközévé tette. A '60-as évektől konszolidálódó büntetőpolitika, valamint a felélénkülő kriminológiai, szociológiai kutatások, ha szűkös korlátok között is, de lehetővé tették a büntetés-végrehajtási jog művelését. Az 1966. évi büntetés-végrehajtási jogszabály (törvényerejű rendelet) előkészítésében a hazai bűnügyi tudományok jeles képviselőinek kodifikációs tárgyú írásai a büntetés-végrehajtási jog tudományos művelésének felélénkülését jelezték. A '70-es évek közepétől a szabadságvesztésről és végrehajtásáról megjelent kriminológiai megközelítésű kritikai hangvételű írások a hazai börtönügy lehetőségeinek és feltételeinek reális számbavételére irányultak. Ennek az elméleti munkálkodásnak jelentős szerepe volt az 1979. évi büntetés-végrehajtási kódex elméleti előkészítésében. A '80-as évek végének, a '90-es évek elejének hazai társadalmi-politikai változásai, az Európához való közeledés a büntetési rendszer célszerű átalakítását, börtöncentrikus szemléletének megszüntetését kívánta elősegíteni. A rendszerváltozás felerősítette a büntetés-végrehajtási szakirodalom kritikai hangvételét, amelynek célja a hazai börtönviszonyoknak az európai normák szerinti megmérettetésére, a börtönügy megoldatlan kérdéseinek rövidtávú reformok formájában történő megoldására irányult. E börtönügyi reformhangerőben fogant elemzések különös figyelemmel fordultak az elítéltek jogi helyzetének, az emberi, állampolgári jogok kontextusában történő vizsgálatára. A rendszerváltozást követő évtizedekben megjelenő szintetizáló művek, tankönyvek, a büntetés-végrehajtás térhódítása az egyetemi oktatásban, már jelzik az európai tudományos fejlődéstől való lemaradásunk csökkenését. Az új évezredben az idősebb, „tudományos honfoglalók” mellett megjelenő fiatal kutató generáció tagjai egyetemi oktatókból és az igazságszolgáltatás különböző szervezeteiből (Bv. Szervezet, ügyészség, bíróság) tevődnek össze. Kutatási témaválasztásukat, érdeklődésüket főként a zárt büntetőintézet jogi, pszichológiai, antropológiai, szociológiai, pedagógiai jellegű megoldatlan problémái alakítják.

Felhasznált irodalom

- A bv. intézetekben folyó munkáltatás problémái. Kriminológiai Közlemények. (1994)
- Balogh Jenő (1910): A büntetőjog válsága. Budapest
- Balogh László – Pál László (1975): Kriminálpedagógia. Tanárképző Főiskolai Jegyzet
- Bereczki Zsolt (2009): Biztonság a büntetés-végrehajtásban. Doktori értekezés. Budapest, Kézirat.
- Bory Noémi (2016): A fiatalkorúak szabadságelvonással járó szankciói és végrehajtásuk Spanyolországban és Magyarországon. Doktori értekezés. Kézirat.
- Büntetés-végrehajtási jog I-II. (szerk.: Horváth Tibor, 1983). BM Könyvkiadó, Budapest.
- Büntetés-végrehajtási Szervezet Tudományos Tanácsa. Budapest (2014)
- Csordás Sándor (2008): A biztonság régi és új szerepe a büntetés-végrehajtásban. Börtönügyi Szemle, 2008/2.
- Czenczer Orsolya (2008): Fiatalkorúak reszocializációs nevelése a szabadságvesztés büntetés alatt. Doktori értekezés. Kézirat
- Czenczer Orsolya (2014): Veszélyes fiatalok, vagy fiatalok veszélyben. NKE Szolgáltató Kft. Budapest
- Estók József (2006): 100 éves a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön. Börtönügyi Szemle 2006/1.
- Estók József (2013): A büntetés-végrehajtás függelmi viszonyrendszerének, felügyeletének története 1867-1990. között. Börtönügyi Szemle 2013/4.
- Estók József (2015): Az országos, regionális és járási bv. intézetek elnevezésének változásai, különös tekintettel a járási börtönökre. Börtönügyi Szemle 2015/3.
- Fejes Imre (1994): Esély (Az euro-kompatibilis magyar börtönügy 1. 2.) Börtönügyi szemle 1994/2.3.
- Fiáth Titanilla (2012): Börtönkönyv (Kulturális antropológia a rácsok mögött). Háttér Kiadó Kft. Budapest
- Finkey Ferenc (1904): A börtönügy jelen állapota és reformkérdései. Budapest
- Finkey Ferenc (1909): A magyar büntetőjog tankönyve. Grill Károly Könyvkiadó, Budapest
- Finkey Ferenc (1933): Büntetés-tani problémák. Budapest
- Fliegauf Gergely (2010a): A börtön és a kábítószer kapcsolata: nemzetközi és hazai kriminológiai helyzet-elemzés. Doktori értekezés. Kézirat
- Fliegauf Gergely (2013a): A börtönpszichológia elhatárolása a kriminálpszichológiától, Börtönügyi Szemle, 2013/1.
- Fliegauf Gergely (2013b): Mi történt Goffman után? Börtönügyi Szemle, 2013/1.
- Fliegauf Gergely (2010b): Mivel foglalkozik a börtöntudomány? Börtönügyi Szemle 2010/4.
- Fliegauf Gergely – Ránki Sára (2007): Fogvatartott gondolatok. L' Harmattan Kiadó. Budapest
- Fonyó Antal (1966): A munka tartalma, célja és módszerei a büntetés-végrehajtás intézményeiben. Jogtudományi Közlöny, 1966/3.
- Földvári József (1970): A büntetés tana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest
- Gedeon Emil (1926): A szabadságvesztés végrehajtásának reformkérdései és az ezekből folyó új büntetőrendszer. Sopron
- Glaser István (1976): Magyar büntetés-végrehajtási jog. Tankönyvkiadó, Budapest
- Gönczöl Katalin (1991): Bűnös szegények. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest
- Gönczöl Katalin (1990): Csökkenthető-e a börtönnépesség. Esély, 1990/5.
- Hacker Ervin (1916): A rabmunka. Pécs
- Hacker Ervin (1918): A börtönügy. Pécs
- Hacker Ervin (1928): Börtönügyi jog a gyakorlatban. Miskolc
- Hegedűs Judit (2010): A javítóintézet világa. Szerkesztett tanulmánykötet. Eötvös József Könyvkiadó, Bp.

- Hegedűs Judit (2005): Kutatási módszerek a kriminálpedagógiában. In: Buda András - Kiss Endre (szerk.): Interdiszciplináris pedagógia és az elvárások forradalma. A III. Kiss Árpád Emlékkonferencia előadásai. Debrecen
- Horváth Tibor (1983): A büntetés-végrehajtási tudomány fogalma és jellege. In.: Büntetés-végrehajtási jog I. (szerk.: Horváth Tibor). BM.
- Huszár László (1997): Az 1995-ös fogvatartotti felmérés a börtönön kívüli szociális helyzetre és az intézetben belüli életminőségre vonatkozó adatai. In.: A büntetés-végrehajtás néhány problémája a kutatások tükrében. Bp. BVOP
- Huszár Tibor (1964): Fiatalkorú bűnözők. Tankönyvkiadó. Budapest
- Juhász Zsuzsanna (2006a): A börtönegészségügy neuralgikus pontjai. Börtönügyi Szemle 2006/4.
- Juhász Zsuzsanna (2010): A börtön-egészségügy „gócpontjai” és ártalomcsökkentő kezdeményezések külföldön. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged
- Juhász Zsuzsanna (2014): Az európai börtönügyről írott szintetizáló munkája: Börtönügy Európában. Iurisperitus Bt. Szeged
- Juhász Zsuzsanna (2002): Az Európa Tanács két börtönügyi tárgyú ajánlásáról. Börtönügyi Szemle 2002/4.
- Juhász Zsuzsanna (2006b): Megújult az Európai Börtön szabályok. Börtönügyi Szemle 2006/3.
- Juhász Zsuzsanna (2007): Szubsztitúciós kezelések az európai börtönökben. Börtönügyi Szemle 2007/2.
- Kabódi Csaba (1994): Emberi jogok (A strasbourgi esetjog tükrében). Börtönügyi Szemle. 1994/3.
- Kabódi Csaba – Lőrincz József (1999): A szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának hatásrendszere. In.: Kriminológiai ismeretek – bűnözés – bűnözéskontroll. Corvina.
- Kabódi Csaba – Lőrincz József – Mezey Barna (2005): Büntetéstan alapismeretek (szerk.: Kabódi Csaba). Rejtjel Kiadó. Budapest
- Kerezi Klára (1990): A pártfogás dilemmája: kontroll, vagy segítő kapcsolat. Esély, 1990/ 5.
- Kerezi Klára (1998): Az alternatív szankciók szerepe a posztmodern társadalomban. In.: Tanulmányok Szabó András 70. születésnapjára. Magyar Kriminológiai Társaság. Budapest
- Kerezi Klára (1996): Koncepció a büntető törvénykönyv szankció-rendszerének átalakításához. In.: Kriminológiai Közlemények 53. Budapest
- Koós né Mohácsi Barbara (2015): A szabadságvesztés határai (Helyettesítő intézmények és alternatív szankciók a magyar és német jog összehasonlításának tükrében). ELTE Eötvös Kiadó, Budapest
- Korszakváltás a büntetés-végrehajtásban. Börtönügyi Tanulmányok 2. (szerk.: Schmehl János és Pallo József). BVOP. Budapest (2015)
- Lajtár István (2010): A büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszere Magyarországon. Budapest. Hvg-Orac Lap- és Könyvkiadó
- Lajtár István (2011): Büntetés-végrehajtási jog. Egyetemi jegyzet. Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi kar. Wesselényi-sorozat. Patrocinium. Budapest
- Lőrincz József (1994): A rendszerváltozás és a büntetés-végrehajtás. Főiskolai Figyelő, 1994/1.
- Lőrincz József – Nagy Ferenc (1997): Börtönügy Magyarországon, BVOP. Budapest
- Megyery István (1905): A magyar börtönügy és az országos letartóztató intézetek. Budapest
- Mezey Barna (2012): A fenytőházak forradalma (A modern büntetés-végrehajtás alapvetése Európában). Gondolat Kiadó. Budapest
- Mezey Barna (1995): A magyar polgári börtönügy kezdetei. Budapest
- Mezey Barna (2010): Régi idők tömlőcei (Büntetések, börtönök, bakók). Rubicon Bt. Budapest
- Molnár József (1963): A büntetett fiatalok személyiségformálása és a javítóintézet. Kriminológiai Tanulmányok. Budapest
- Murányi-Kovács Endréné (1982): Reszocializálás a zárt nevelőintézetekben. In: Tanulmánygyűjtemény az inadaptált serdülők pedagógiája köréből. Tankönyvkiadó, Budapest
- Nagy Anita (2014a): A büntetés-végrehajtási bíró intézménye az új Bv. kódexben. In.: Szabó Miklós (szerk.): Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium. 15/2. 2014.

- Nagy Anita (2017): Büntetés-végrehajtási jog európai kitekintéssel. Bíbor Kiadó, Miskolc
- Nagy Anita (2014b): Feltételes szabadságra bocsátás; mint a közösségi szankciók egyik alternatívája. In.: Hack Péter – Koósné Mohácsi Barbara: Emberek őrzője. Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest.
- Nagy Anita (2015): Szabadulás a büntetés-végrehajtási intézetből. Bíbor Kiadó, Miskolc
- Nagy Ferenc (1990): Ausztria, az NSzK, Svájc, Hollandia és Spanyolország büntetés-végrehajtási rendszerének áttekintése. Bv. Szakkönyvtár, Budapest
- Nagy Ferenc (2002): Az európai büntetőjog fejlődési irányairól és jogállami alapjairól. Európai Jog, 2002/4.
- Nagy Ferenc (1986): Intézkedések a büntetőjog szankciórendszerében. Budapest
- Pallo József (2009): A büntetőjogi gyógyító jellegű kényszerintézkedések végrehajtásának fogalmi és alkalmazási kérdései. PhD értekezés. Kézirat.
- Pál László (1976): Nevelés a büntetés-végrehajtásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Pulszky Ágost – Tauffer Emil (1887): A börtönügy múltja, elmélete, jelen állása. Pest
- Ruzsonyi Péter (2002a): A fiatalok bűnelkövetők zárt intézeti kezelésének nemzetközi tendenciái, Belügyi Szemle, 2002/2-3.
- Ruzsonyi Péter (1998): A konstruktív életvezetés megalapozása fiatalok bűnelkövetők körében zártintézeti viszonyok között. Bölcsészdoktori disszertáció, ELTE, Budapest
- Ruzsonyi Péter (2002b): Karakteresen eltérő kezelési formák a fiatalok fogvatartottak körében. Börtönügyi Szemle, 2002/2.
- Ruzsonyi Péter (1993): Konvenció (a kínzás ellen). Börtönügyi Szemle 1993/4.
- Ruzsonyi Péter: Kriminálpedagógia és az új Bv. Kódex. In.: Börtönügyi kaleidoszkóp: Ünnepi kötet Lőrincz József 70. születésnapja tiszteletére (szerk.: Deák Ferenc, Pallo József). (Börtönügyi Tanulmányok. 1.)
- Ruzsonyi Péter (2012): Kriminálpedagógiai alapvetések. In: Sodorvonalon (szerk.: Hautzinger Zoltán, Verhóczy János). Tanulmányok Virányi Gergely 60. születésnapja tiszteletére. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság
- Ruzsonyi Péter (2014): Pönológia alapvetések. In: Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből (szerk.: Ruzsonyi Péter). Budapest, Nemzeti Köszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt.
- Szabó András (1961): A fiatalok és a büntetőjog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Szabó András (1962): A nevelési helyzet alapproblémái a fiatalok börtönében. Állam- és Jogtudomány, 1962/3.
- Szabó András (1965): Büntetőintézeti életrend vizsgálata. Kriminálisztikai Tanulmányok IV. kötet; Büntetőjogi büntetés és felelősségre nevelés. Állam- és Jogtudomány, 1965/4.
- Szabó András (1966a): Fiatalok bűnözők szubkultúrája. Valóság, 1966/3.
- Szabó András (1966b): Nevelés a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során. Jogtudományi Közöny 1966/11.
- Szabó Judit (2015): Speciális prevenció és dezisztencia. Doktori értekezés. Kézirat
- Szalai Zoltán-Györök Ferenc (1963): Az új büntetőtörvények és a büntetés-végrehajtás. Belügyi Szemle 1963/12.
- Szóllósy Oszkár (1935): Magyar börtönügy. Budapest
- Tamáská Péter (2017): Egy világáros három börtöne (A Fővárosi Bv. Intézet története). Unicus Műhely, Budapest
- Tamáská Péter (2013): Kis magyar börtöntörténelem. Unicus Műhely, Budapest
- Tamáská Péter (2006): Politikai elítélt kerestetik (Börtönélet és politikai foglyok Magyarországon 1945-1990). Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest
- Új utakon a büntetés-végrehajtás (szerk.: Schmehl János és Pallo József). BVOP, Budapest, (2014)
- Vajna Károly (1907): Hazai régi büntetések. I.-II. Budapest
- Vermes Miklós (1966): A társadalom szerepe a büntetés-végrehajtásban. Jogtudományi Közöny, 1966/4.

- Vig Dávid (2014a): A reszocializáció elméleti és gyakorlati ellentmondásai a fiatalkorúak büntetés-végrehajtásában. In: Emberek őrzője: Tanulmányok Lőrincz József tiszteletére (szerk.: Hack Péter, Koós-né Mohácsi Barbara). Budapest, ELTE Eötvös Kiadó
- Vig Dávid (2014b): Korlátlan fájdalom? A bebörtönzés kirekesztő hatásai a semlegesítésben és azon túl. Doktori értekezés. Kézirat
- Vig Dávid (2010): Veszélyes bűnelkövetők a büntetés-végrehajtásban. Belügyi Szemle. 2010/12.
- Vígh József (1964): A fiatalkori bűnözés és a társadalom. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest
- Volentics Anna (1992): Antiszociális fejlődésirányú fiatalok reszocializációjának kérdései. Kézirat. Budapest
- Vókó György (1990a): A büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletének fontossága, módszerei, eszközei. Ügyészségi Értesítő. 1990/1.
- Vókó György (1989): A bűnelkövetők jogkorlátozásáról. Az elítéltek jogi helyzetéről általánosságban. Jogtudományi Közlöny, 1989/8.
- Vókó György (1990b): Az elítéltek és az előzetesen letartóztatottak jogállása. Börtönügyi Szemle. 1990/3.
- Vókó György (2004): A fogvatartottak helyzete a Holland Királyságban és a Holland Antillákon. Börtönügyi Szemle, 2004/4.
- Vókó György (2005): Az Európa Tanács magyar hatóságoknak szóló, a fogva tartással kapcsolatos ajánlásairól. Belügyi Szemle, 2005/2.
- Vókó György (2003): Börtönrendszer korszerűsítése irányainak azonossága Franciaországban és Magyarországon. Börtönügyi Szemle, 2003/4.
- Vókó György (2006): Európai büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus Kiadó
- Volentics Anna (2004): Bűnelkövető fiatalok reszocializációs gondozása. In.: Gyógyító pedagógia – nevelés és terápia (szerk.: Gordosné Szabó Anna). Medicina Könyvkiadó, Budapest

Schuckertné Szabó Csilla

JAVASLATOK ÉS FEJLESZTÉSI IRÁNYOK A REINTEGRÁCIÓS TISZTEK SPECIALIZÁLT OKTATÁSÁRA*

Recommendations and possible directions for the development of the reintegration officers' specialized education

A büntetés-végrehajtásban végzett human szolgáltatás szakértői és kivitelezői a reintegrációs tisztek. A reintegrációs szakterület hármasszektorszerűen a prevenció, a rehabilitáció és a kezelés egyszerre kell, hogy érvényesüljön a fogvatartottak börtönadaptációjától egészen a reintegrációs célok eléréséig. A reintegrációs tisztektől nem kevesebbet várunk el, mint-hogy legyenek olyan pozitív irányú változások előidézői, amelyek végső soron a fogvatartás eredményességéhez – a fogvatartottak belső indíttatású társadalmi reintegrációjához – vezetnek. Vajon milyen tudással, képességgel kell rendelkeznie egy reintegrációs tisztnak ahhoz, hogy a fenti komplex elvárásrendszernek hosszútávon meg tudjon felelni? Fontos az a tény is, hogy ennek a munkának elengedhetetlen feltétele a szakember hosszú távú egyensúlyának, szellemi, lelki és fizikai egészségének a megtartása. A fenti elvárásokhoz nagymértékben hozzájárulhat egy olyan önismereti alapú működési mód elsajátítása, amelyet a tanulmányban felsorolt tanácsadási formák magukban hordoznak és ez pedig nem más, mint a reflektív munkamód elsajátítása.

Kulcsszavak: kompetencia, tapasztalati tanulás, reflexiós készség, önismeret

Reintegration officers are known for their high level of expertise in implementing human service in the prison environment. The three-tiered reintegration system of prevention, rehabilitation and care must have an impact on the life of detainees from the adaption to prison circumstances to the reintegration into society after prison. We expect from the reintegration officers no less than to facilitate positive changes that ultimately result in effective detention – meaning that lead to the detainees' internal motivation for a successful reintegration into society. What knowledge and ability should a reintegration officer have in order to be able to meet this complex system of expectations over the long time period? It is essential for the professionals to maintain long-term balance, psychological, mental and physical health. The acquisition of the reflective working method, which is a self-knowledge-based approach that is embodied in the forms of counselling listed in the study, can greatly contribute to reaching the above expectations.

Keywords: competency, experiential learning, reflection skills, self-knowledge

* „A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kiemelt Kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.”

A tanulás jelentősége a változó világban – új elvárások és kompetenciák

A hhoz, hogy a szervezetek lépést tudjanak tartani a komplex gazdasági, társadalmi folyamatokkal úgy, hogy közben saját küldetésüket, értékeiket is szem előtt tartják, soha nem látott változási képességre van szükségük. A korábban megszerzett tudás rohamosan elavulhat, a tanulás permanens folyamattá válik, és az élethosszig tartó tanulásban ölt testet. Akik nem ismerik fel és nem folytatják önmaguk képzését, fejlesztését, azt kockáztatják, hogy tudásuk rövid időn belül elavul és nem lesz naprakész. A környezetünkhöz való rugalmas alkalmazkodás feltétele a tanulás. A tanulás során sajátítjuk el azokat az ismereteket és teszünk szert olyan tapasztalatokra, amelyek viselkedésünkben tartós változást idéznek elő.

A magyar Büntetés-végrehajtási Szervezetben a közelmúltban bekövetkezett paradigmaváltás az új Bv. Kódex megjelenésével új funkciók ellátását, bizonyos területeken megváltozott feladatrendszerrel állított a személyi állomány, így a reintegrációs terület munkatársai elé is. A jelenlegi és a mindenkori elvárásokhoz való alkalmazkodás egyik feltétele a változás képességének hangsúlyozása, amelynek elsajátításában egyes tanácsadási formák, mint innovatív képzési metódusok játszhatnak szerepet. Véleményem szerint, egyes aktív tanulási vagy tanácsadási formák – így a tréningek, az esetmegbeszélő csoportok és a szupervízió – lehetnek azok a módszerek, amelyek tapasztalati fókusszal közelítik meg a szakmai identitásformálódás komplex folyamatát, elősegítve annak saját szervezeti közegben történő adaptációját.

E dolgozatban kompetenciafejlesztő módszerként elsősorban a tréninget említem meg, az esetmegbeszélő csoportot és a szupervíziót pedig szakmai személyiségfejlesztő eszközökként értelmezem. E módszerek megismertetése, bevezetése, szervezetspecifikus alkalmazása nagymértékben hozzájárulhat egy konvertálható tudás megszerzéséhez, a szellemi rugalmasság alapjainak megteremtéséhez.

A reintegrációs tiszt szerepével szembeni elvárások

A személyi állomány szakmai feladata a mindenkori fogvatartotti populáció esetében olyan változások előidézése, amelyeknek eredményeként esélyeik jelentősen javulnak a társadalmi reintegrációs, illetve munkaerőpiaci beilleszkedést adaptáló folyamatban. A börtönökben történő szakirányú tevékenység során a prevenció, a rehabilitáció és a kezelés szerves egységet kell, hogy alkosson, ennek következtében a büntetés-végrehajtásban dolgozó szakembergárdára rendkívül jelentős szakmai feladat, munka és felelősség hárul, amelyet csak egy jól képzett és mentálisan egészséges, stabil személyi állomány, csapat képes megvalósítani.¹

A fenti megállapítások, elvárások elsősorban a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó személyi állományra vonatkoznak, így feltételezhető, hogy a körleteken egy működésében összehangolt szakmai team valósítja meg a prevenció, a rehabilitáció és kezelés hármas feladatrendszerét. A harmadlagos bűnmegelőzés szintjén tehát nem

1 Boros J., Csetneky L. (2002)

kevesebbet várnak el a szakemberektől, mint hogy a bűnisméltéstől tartózkodó, szabálykövető és a munkaerőpiacra orientált fogvatartottak hagyják el a büntetés-végrehajtási intézetet szabaduláskor. Fontosnak tartom megemlíteni, hogy a reintegrációs folyamat dinamikáját alapvetően befolyásolják a fogvatartottak egyéni adaptációs szükségletei is, és hogy a rehabilitáció, valamint a kezelés olyan komplex tevékenységeket jelentenek, amelyek az egészségpszichológia, a kriminálpedagógia és még számos más tudományterület érintettségét feltételezik. Mivel a börtön mindennapi életében a leggyakoribb és legszorosabb kapcsolat a fogvatartottak–felügyelők és a fogvatartottak–reintegrációs tisztek viszonyában figyelhető meg, így arra következtethetünk, hogy a reintegrációs munka eredményességének megalapozásában az ő működésük meghatározó.

Forgács Judit a reintegrációs tisztek szerepmagatartásával kapcsolatban négy hatóanyagot emel ki: a *terápiás irányultságnak* – treatment ideológia hatásaként – kiemelt szerepe van a fogvatartottak megismerésében, problémáinak kezelésében, amelyek főként a bezártságból, megfosztottságból adódó krízisszerű helyzetek megelőzését és kezelését jelentik. A reintegrációs tiszt bizonyos szempontból *pedagógus* is, hiszen gyakran alkalmazza a pedagógia eszköztársát, a fogvatartottak számára egyéni és csoportfoglalkozásokat tart, tréningeket vezet, szakköröket szervez és irányít, meghallgat, véleményez, jutalmaz és fegyelmez stb. A reintegrációs tiszt kapcsolatot tart a fogvatartott hozzátartozóival, szervezi kapcsolattartását, intézi eltávozását stb., tehát munkájának egy része *szociális munkának* tekinthető. A reintegrációs munka egyik legfontosabb mércéje a jogszabályok és az azokhoz köthető határidők betartása, így a reintegrációs tiszt *hivatalnokként* is működik.²

Sztodola Tibor a biztonsági szakterület nézőpontjából közelíti meg a reintegrációs tisztek szerepét. Rendszerszemléletű megközelítésben taglalja a biztonsági rendszerrel szembeni elvárásokat, a flexibilitást, a külső és belső változásokra való gyors reagálási képességet, ugyanakkor azt az elvárást is, hogy szenzitívnek kell lennie, a hatások természetének megfelelő minőségű válaszkészséggel és gazdaságosnak, amely hatékonysági kérdés is egyben. Megállapítja továbbá, hogy „*a reintegrációs tiszt a személyi állomány azon tagja, akinek munkája minőségétől alapvetően függ a fogvatartás biztonsága*”.³ Mindez számomra azt sugallja, hogy a dinamikus biztonság egy olyan komplex szemléletet és működést feltételez, amely átszövi a fogvatartás minden egyes mozzanatát, és amelynek egyik legfontosabb koordináló szerepét helyzeténél és szerepénél fogva a reintegrációs tiszt töltheti be.

Fiáth Titanilla *Börtönkönyv* című munkájában ellentmond annak a sztereotíp elképzelésnek, amely szerint a fogvatartottak közösségét egy viszonylag egyszerű, jól körülhatárolt szabályrendszer övezi. Pszichológusbőrbe bújó antropológusként a fogvatartotti kultúrát úgy jellemzi, mint a jelentések szövevényes hálózatát, és hogy a szubkulturális jellemzők ismerete nélkül bármilyen változás előmozdító szándék kevésnek bizonyulhat: „*annak, aki odabenn boldogulni akar, nem csupán a szabályokat, hanem a szabálytól való eltérés szabályait is ismernie kell*”.⁴

Ha megnézzük a reintegrációs tisztek helyét és szerepét a körlet teamben, akkor a fentiekben felsorolt elvárások tükrében méltán nevezhetjük őket a reintegrációs szak-

2 Forgács J. (2015)

3 Sztodola T. (2017)

4 Fiáth T. (2012)

terület „polihisztorainak”. Ők azok, akik értik és ismerik a szervezeti és fogvatartotti rendszer formális és informális működését, valamint ők a humán szolgáltatások logisztikusai. Tevékenységeikből eredően értik és ismerik az egyén és csoport működését, pedagógiai érzékkel rendelkeznek, gyakorolják a segítő szakmák és a szociális munka tevékenységeit, ugyanakkor információbázisok és közvetítők, egyensúlyfenntartók és még sorolhatnám.

Milyenek is kell lennie egy reintegrációs tisztnek? Milyen szakmai tudással, motivációval, készségekkel, képességekkel kell rendelkeznie ahhoz, hogy az előzőekben említett szerepelvárásoknak megfeleljen?

Forgács Judit tanulmányában arról ír, hogy a nevelés hatékonyságának kritériumai még nem tisztázottak, nem fogalmazódtak meg azok az értékek, amelyek mentén a nevelői tevékenység sikeresnek tekinthető.⁵

Sztodola Tibor az intézkedési jog és kötelezettség alapelveit tekinti a cselekvések irányítúinek, úgymint a törvényességet, az arányosságot, a kínzás, a kényszervallatás és az embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmát és az élet és testi épség védelmét.⁶ Az alapelvek csupán tág keretet nyújtanak abban a cselekvésmezőben, amellyel a reintegrációs területen dolgozók rendelkeznek. Felmerül azonban egy részletesebb, a konkrét elvárások mentén megfogalmazott cselekvésrepertoár is.

Fejlesztési lehetőségek

2015-ben a TÁMOP-5.6.3 projekt keretében sor került a büntetés-végrehajtási szervezet személyi állományának vizsgálatára is, amelyben lehetőség nyílt a körleten szolgálatot ellátó szakmai teamekre – ezen belül a körletfelügyelőkre és a reintegrációs tisztekre – vonatkozóan a releváns alap- és vezetői kompetenciák célirányos meghatározására. A vizsgálat alapját képezték azok a pontosan meghatározott feladatok, munkakörök, amelyek a körleten jelennek meg. A feltárt kompetenciák alapján sor került a reintegrációs tisztek ún. munkaköri profiljának kidolgozására (1-2-3. melléklet). Rendelkezésünkre áll tehát a reintegrációs tiszti munkakör teljes kompetencia igénye és profilja, amely kiindulópontot jelenthet, alapot képezhet a fejlesztési és oktatási igények kidolgozásában.⁷

A kompetencia meghatározása

„A kompetenciát úgy kell tekinteni, mint olyan általános képességet, amely a tudáson, a tapasztalaton, az értékeken és a diszpozíciókon alapszik, és amelyet egy adott személy tanulás során fejleszt ki magában.”⁸

A kompetencia latin eredetű szó, amely alkalmasságot, ügyességet fejez ki. A Pedagógiai lexikon szerint „alapvetően értelmi (kognitív) alapú tulajdonság, de fontos szerepet játszanak benne motivációs elemek, képességek, egyéb emocionális ténye-

5 Forgács J. (2015)

6 Sztodola T. (2017)

7 Szelestey J. (2015)

8 Coolahan, idézi Vass (2016)

zők”.⁹ E fogalomból kiindulva nyilvánvaló, hogy egy összetett rendszerről van szó. A kompetencia értelmezése korántsem egyértelmű, hiszen van általános, hétköznapi jelentése, pl. amikor egy adott szakma képviselőjének hozzáértéséről, ügyességéről, alkalmasságáról beszélünk.¹⁰

A ’kompetencia’ szórtári jelentése „összetalálás, egybehangzóság”, vagy valaminek megfelelés. A kompetencia tehát valamiknek az együttes jelenlétére utal. Oktatási környezetben hangsúlyeltolódást fejezhet ki, azt, hogy a fejlesztés az ismeretek átadásától a használhatóságuk irányába tolódik el, ugyanakkor fontos hangsúlyozni az egyensúly megtartását az ismeretek, a tudás, az alkalmazásuk és az alkalmazásuk fejlesztése között. A kompetencia fogalmának jelentéstartalma az ismeretek, attitűdök, képességek együttese. A kompetencia előtérbe kerülése azt feltételezi, hogy az egyének kell aktivizálnia önmagát annak érdekében, hogy a boldogulásához szükséges hasznos ismereteket, tudást a legoptimálisabb módon szerezzék meg. A kompetencia az a módszer, az az eszköz, amellyel az egyén képessé válik a tudás megszerzésére és hasznosítására.¹¹ A kompetenciára a hallgatók és a munkatársak meglévő készségeik alkalmazásának támogatása, erőforrásaik feltárása kapcsán, valamint a szakma – szervezet vonatkozásában véleményem szerint a következő definíció illik leginkább: „A kompetencia olyan viselkedéses jellemzőkkel leírható tulajdonságokra vonatkozik, amelyek meghatározzák a teljesítményt.”¹²

Oktatási, fejlesztési módszerek

A reintegrációs tisztek a munkavégzéshez szükséges speciális ismereteiket és végzettségüket jelenleg kizárólag a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi karának (NKE RTK) Büntetés-végrehajtási Tanszékén (Bv. Tanszék), illetve annak közreműködésével átképzés során szerzik meg.¹³

A büntetés-végrehajtás zárt rendszerű képzésének két pillére a Büntetés-végrehajtási szervezet Oktatási, Továbbképzési és Rehabilitációs Központjában (BVOTRK) az alapképzés, majd a felvételt nyert hallgatók számára az NKE RTK Bv. Tanszékén a hároméves képzés. A Bv. Tanszék oktatási rendszerében kialakult egy belső tantárgyi hierarchia, amelyben a jogi és biztonsági tantárgyak hegemoniája érvényesül szemben a gyakorlati tantárgyakkal, így a neveléstudományi, pszichológiai és egyéb humán tárgyak kisebb hangsúlyt kapnak.¹⁴

A Bv. Tanszék hallgatói a hároméves alapképzést követően az egyetemen kétéves mesterképzési szakon folytathatják tanulmányaikat.

A Rendőrtiszti Főiskola 2008 őszén indította el rendészeti MA képzését, amelyben a Kommunikáció és az Integrált társadalomtudományi ismeretek című tantárgyak kompetencia alapú oktatása zajlik. A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kompetencia alapú képzés során fejlődnek a szociális kompetenciák, ugyanakkor mindez szükségszerűen és kiszámíthatóan alakítja a szakmai gondolkodást is. A hagyományos, frontális okta-

9 Báthory Z., Falus I. (1997), II. kötet, p. 266.

10 Vass V. (2016)

11 Pála K. (2009)

12 Klein B., Klein S. (2006)

13 Ruzsonyi P. (2017)

14 Forgács J. (2015)

tás célja, hogy a már korábban kialakított sémák szerint gondolkodó és cselekvő, azaz uniformizált hallgatót hozzon létre. Az ilyen módon kiképzett szakember nehezen tud szabadulni a tanult sémáktól, sokszor rosszul kezeli a szakmai helyzetek változásait, nem képes a sémák megtörésére, újszerű, szituatív problémamegoldásra. A kompetencia alapú oktatás során megváltozik a tanár szerepe, fokozatosan fordul át az ismeretátadás felől a facilitátor szerepébe, és nem az anyagot mondja el, hanem lehetőséget teremt a hallgatók számára arra, hogy önállóan alakítsák saját tudásukat. A hallgató a tanulási folyamat cselekvő részesevé válik, amelyet saját aktivitása lendít tovább. A tanulás célja önállóan, kreatívan gondolkodni és cselekedni képes szakemberek kinevelése, amely folyamatnak szükségszerű következménye, hogy jól tudjanak alkalmazkodni a különféle helyzetekhez.¹⁵

Az MA képzésben szerzett pozitív tapasztalatok a konstruktív tanulási irányzatok érvényességét igazolják. A következőkben két olyan módszert – tapasztalati tanulást és a tréning csoport módszert – kívánok bemutatni, amelyek közvetlenül a hallgatók szociális kompetenciáinak fejlesztésében, közvetetten a szakmai személyiség és identitás kialakításában játszhatnak szerepet.

Az utóbbi években a pszichológiai irányzatok tanításméletei közül a felnőtt tanulási folyamatokhoz legközelebb a konstruktivista irányzat jutott, amelynek lényege, hogy az ember saját maga építi fel a rá jellemző tudásszerkezetet. Ez arra utal, hogy mindenkinek más lesz a tudáskonstrukciója. Ez a tudásfelépítő elképzelés a tanuló aktivitására helyezi a hangsúlyt és mivel az egyének tudása különböző, ezért ugyanabból a tudásközvetítésből másként fognak profitálni.¹⁶

Az NKE RTK Büntetés-végrehajtási Tanszékén egyes szakmai tantárgyak keretében, több alkalommal is lehetőségem nyílt hallgatók számára tréninget tartani. Tapasztalataim azt mutatják, hogy a szakma-specifikus megközelítésű kompetenciafejlesztésre nagy igény van a hallgatók körében. A reintegrációs tisztek számára az alapkompenciák fejlesztésén túlmenően, különösen a csoportvezetési, csoportdinamikai ismeretek elsajátítása nélkülözhetetlen a körletmunka és vezetés megfelelő megalapozásához.

Tapasztalati tanulás, aktív tanulás

Elérkeztünk tehát a felnőtt tanulási módszerekhez. Mivel a tapasztalati tanulás egy aktív tanulási és fejlesztési út, amelyben a résztvevők a tudást nem kívülről, a szakembertől kapják, hanem saját, tényleges tapasztalataik következtetéseiből jutnak új felismerésekhez, ennek a működési módnak a tanulása kell, hogy legyen az egyik legfontosabb tanulási cél a kompetenciafejlesztésben.

Ehhez a gondolatmenethez illeszkedik a Kolb-féle tanulási modell, amely az észlelés és a feldolgozás dimenziójában értelmezi a tanulás ciklikusan ismétlődő körfolyamatát, amelyben jól elkülöníthető egymástól a tapasztalatszerzés, a megfigyelés, a gondolkodás és az alkalmazás szakasza. „A tudás az élmények megértésének és átalakításának kombinációjából ered.”¹⁷

Az elmélet középpontjában tehát az észlelés jelenik meg, mint kulcsfogalom. A tapasztalati tanulás sikere abban rejlik, hogy a résztvevők kockázatmentes helyzetben

15 Krémer F., Molnár K. (2010)

16 Nahalka I. (1998)

17 Kolb (1984), idézi Barlai R. (2010)

lehetőséget kapnak belső indítékaik megismerésére, viselkedési sémáik föltárására, kapcsolatteremtő és fenntartó készségeik fejlesztésére. Ha rátekinünk hibásnak vagy nem hatékonynak mutató viselkedésünkre, szembesülünk következményeivel, rádöbbenünk tanulságaira.

Kolb szerint a tanulás az a folyamat, amelynek során tudásra teszünk szert tapasztalataink átformálása révén. Az élmények megértésének két dialektikusan összefüggő módját, a konkrét élményt és az absztrakt konceptualizációt, illetve az élmény átalakításának szintjén a visszajelző megfigyelést és az aktív kísérletezést vázolja fel. A közvetlen, konkrét tapasztalatok az alapjai a megfigyelésnek és a visszajelzésnek. E négy szakaszos tapasztalati tanulási ciklusban a tanulás a konkrét tapasztalattal, átéléssel, élménnyel kezdődik, amely a megfigyelés és elmélkedés kiindulópontja és alapja. A tudatos megfigyelés, reflexió, egy elképzelés, modell vagy terv kialakításához vezet, amely bizonyos viselkedéseket, cselekvéseket sugalmaz és ezek eredményei a konkrét tapasztalatok stb. A négy ciklus négy tanulási stílust feltételez, amelyek egymáshoz viszonyított aránya egyénenként eltéréseket mutat. Ha a felnőtt tanuló megérti saját tanulási ciklusát, eredményes problémamegoldóvá válhat. Egy probléma megoldása a következő készségek meglétét igényli: a problémák felismerése; az elsőként megoldandó probléma kiválasztása; a különböző megoldási lehetőségek áttekintése; a lehetséges eredmények értékelése; a kiválasztott megoldás megvalósítása.¹⁸

A tapasztalataink, saját működésünk megértéséhez tehát rendelkezésünkre áll egy tanulási modell, szinkronban egy problémamegoldó modellel.

Tréning csoportmódszer (T-csoport)

Az egyetemes tréningtörténet kezdete az 1930-as évekre tehető, amikor Kurt Lewin a „társadalmi pszichológia atyja” az USA-ban az elsők között tanulmányozta a csoportok dinamikáját és a szervezeti fejlődést. Csoportműködéssel kapcsolatos elméleteiben a csoportnak és a csoportdinamikának mint az alapvető tanulás eszközeinek a fontosságát hirdette. A csoportos képzés elterjedése közvetlenül kapcsolódik a felnőttképzés kialakulásához. Mivel a tapasztalati tanulás egy aktív tanulási és fejlesztési út, így a résztvevők a tudást nem a tréneről kapják, hanem saját próbálkozásaik feldolgozásából jutnak új ismeretekhez magukról, egymásról és a világról. Az így megszerzett tudás a korábbinál eredményesebb személyes működéshez vezet, mert nem elméletekre, hanem a résztvevők saját, tényleges tapasztalataira épül. Ma már mindennapos esemény a rendészeti szférában is, hogy kiscsoportos képzés keretében zajlik a tanulás vagy a továbbképzés.

Ahhoz, hogy a csoport tanulhasson a tapasztalatokból, olyan tagokkal kell rendelkeznie, akik bevonódnak és elköteleződnek a csoportnak és a céloknak, akik részt vesznek a visszajelzésekben és a csoport élményeiről való beszélgetésekben, akik kritikusan tudnak gondolkodni a csoport munkájáról, illetve képesek a döntéshozatalra és a cselekvésre. A csoport a Kolb-féle négy tanulási mód kreatív feszültségében fejlődik ki. Egy ideális tanulási ciklusban a csoport és tagjai mindegyik elemet érintik – tapasztalnak, visszajelznek, gondolkodnak és cselekednek – egy olyan folyamatban, amely érzékenyen reagál a tanulási helyzetre. Így a csoportfejlődés egy olyan folyamat,

¹⁸ Barlai R. (2010)

amelyben a csoport önmagát teremti meg a saját tapasztalatokból való tanulás révén. Összegezve tehát a csoport hatékonyabb, ha tanul a tapasztalataiból, illetve ha mind a négy tanulási módot előtérbe helyezi.

A csoportos tanulás mellett szól az is, hogy a formális tanulási folyamatban egyre nagyobb teret nyer a hatásosság szemlélete. A formális tanulás során az emberi működés kognitív területeire esik a hangsúly és az érzelmi területekre egyáltalán nem. A csoportban azonban lehetőség nyílik az érzelmek kezelésére is, mint pl. a versengés, konfliktus vagy egymás támogatása.

A Tréningcsoport létszáma 8-15 fő. Hármass feladatrendszerében megvalósul a pillanatnyi helyzet diagnosztizálása, a zajló csoportfolyamatokra történő reflektálás, valamint új magatartásformák kipróbálása társas helyzetekben. A T-csoportban csak az „itt és most” eseményei a megengedettek. Kevésbé előstrukturáltak a csoportok. A tréner erős önkorlátozása és a csoport vezetésétől való vonakodása a csoportban egyfajta szociális vákuumot hív elő, amely a csoporttagokban feszültséget és annak a szükségletét szüli, hogy ezt a vákuumot betöltsék. Definíciója: *„egyének olyan heterogén csoportosulása, akik azért jönnek össze, hogy azokat a személyközi kapcsolatokat és azt a csoportdinamikát vizsgálják meg, amelyet ők maguk keltenek interakcióik által”*¹⁹

Kompetenciafejlesztés és tanácsadási formák

A Büntetés-végrehajtási Szervezetben kifejtett szakmai tevékenység lényege a differenciáltan megvalósuló humán szolgáltatás, amely végső célját tekintve a fogvatartottak felkészítése a társadalomba való visszatérésre. A rendszer filozófiai környezetére jellemző hogy *„a börtön intézménye önmagában hordoz számos immanens (belső lényeghez tartozó) ellentmondást, amelyek a rendszerből magából fakadnak és legfeljebb mérsékelhetőek, de nem megszüntethetőek”*.²⁰ Ilyenek például a büntetés és a nevelés, a kényszer és az önkéntesség ellentmondása. A szervezeti jellemzők – az autokrata jelleg és hierarchiahatás – a felsőoktatásban is közvetlenül érvényesülnek. A hallgatók valamennyien munkatapasztalattal rendelkező, szervezeti tagok, akik munkaviszony keretében – illetmény ellenében – folytatják egyetemi tanulmányaikat és annak befejezése után ismét büntetés-végrehajtási intézetben dolgoznak majd. Munkával – ez esetben tanulással – kapcsolatos problémáik, elakadásaik is – meglátásom szerint – elsősorban szervezeti aspektusokkal rendelkeznek. Működésükben a szervezeti kultúra maszkulin jellege erőteljesen érvényesül, amelyben az érzelmekekkel való munka gyengéségre utalhat, így háttérbe szorul. Mivel az érzelmi szükségletek nehezen egyeztethetőek össze a sztereotip rendészeti vezető képével és fogalmával, ez hosszú távon belső konfliktusokat eredményezhet.

A szervezeti kultúra látható tartománya a jéghegy csúcsa, ahol a szabályok, a stratégia jelenik meg. A második a féltudatos, hosszabb elemzéssel mérhető szint, pl. jelenlegi munkatársak értékrendje, közösen megélt események, élmények és hatásaik. A harmadik – nem hozzáférhető – a szervezeti tudatalatti: „hősi mítoszok”, alapítók, rég volt kollégák értékrendje, a szervezeti tagság mögött húzódó erővonalak. A szervezeti kultúra manifesztuma nem a szabályozókban és papírokból jelenik meg, hanem a

19 Bradford, Gibb, Benne (1972), idézi Barlai R. (2008)

20 Boros J., Csetneky L. (2002)

dolgozók közötti mindennapi interakciók mentén valósul meg. A narratívákban ölt testet a szervezet valódi, aktuális arca a kontextus és a viselkedés szintjén. Az érzelmek az állandóan változó környezet és az egyén viselkedése közötti közvetítő szerepet töltik be, motivációs és kommunikatív funkciójuk révén segítik a gyorsan változó körülményekhez való alkalmazkodást. Az érzelmi intelligencia fogalma arra utal, hogy a bonyolult társas alkalmazkodás folyamatában képesek vagyunk megfigyelni és felismerni saját magunk és mások érzelmi folyamatait, és ezeket fel tudjuk használni a hatékony magatartás kivitelezésében. Goleman²¹ tágabb megfogalmazása szerint az érzelmi kompetencia olyan, érzelmi intelligencián alapuló tanult képesség, amely kiemelkedő munkateljesítményt eredményez.

Az értelmi intelligencia körébe tartozó kompetenciák megfelelő alkalmazásának jóval nagyobb jelentősége van, mint azoknak a kognitív képességeknek, amelyeket a hagyományos értelemben vett intelligencia fogalmához sorolunk. Ezeknek a kompetenciáknak főként az emberekkel való bánásmódban van szerepük, így többségüket a „soft” kompetenciák közé soroljuk, ugyanakkor helyet kapnak a „hard” kompetenciák is, amelyek inkább a feladat-végrehajtás hatékonyságát biztosíthatják.

A tapasztalati tanulás az attitűd alakulásában annak minden egyes forrását érinti. Az önismeret, az érzelmekkel való munka fontos szerepet játszanak a személyes tapasztalatok értékelésében, a szükségletek felismerésében, az észlelés során az egyéni szűrő befolyásoló szerepének felismerésében. A szakmai attitűd formálásában szintén meghatározó a csoportkapcsolatok hatása, valamint azokkal a személyekkel, oktatókkal, képzőkkel, szakértőkkel való személyes kapcsolat, akik közvetlenül formálják, alakítják a hallgatók attitűdjét.

A következőkben bemutatott tanácsadási formák magukban foglalják a tapasztalati tanulás valamennyi kritériumát, nagy szerepet játszanak az érzelmi intelligencia fejlesztésében és alapvetően hozzájárulnak a reflexiós képesség kialakításához.

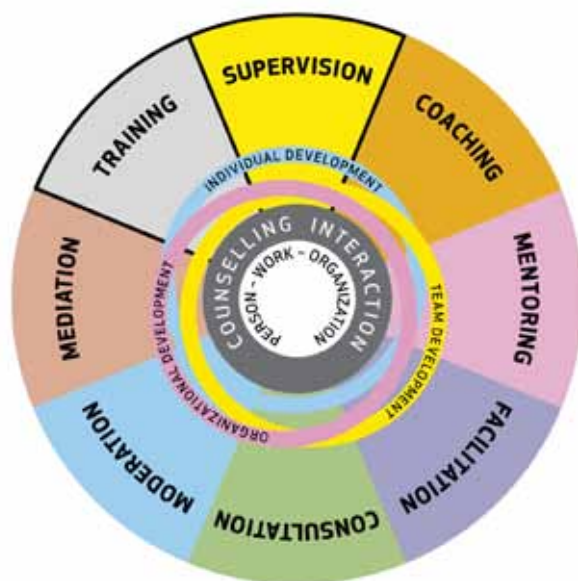
Fejlesztő tréning

A tréning, mint felnőttkori tanulási forma, lényegesen különbözik a gyermekek tanulásától és alapvetően három alternatívája van: az irányított tanulás, a kísérletező tanulás és a tevékeny tanulás. Ez utóbbi a felfedezéshez hasonlítható, mivel a résztvevő aktívan részese a folyamatnak, belsőleg motivált, reflektív, vagyis képes magát kívülről szemlélni. A „tréning” szó a tapasztalati tanulást, az önreflexiót, a tudatosított átélést alapuló fejlődést jelöli, amelynek középpontjában fejlesztendő készségek és képességek állnak. A tréning célja a kompetenciafejlesztés, olyan változás elősegítése a készségek, képességek terén, amely a viselkedésben, a mindenkori helyzethez való megfelelő alkalmazkodásban segíti a klienst. Mindez a szupervízióban másodlagos hatásként, következményként jelenik meg.

A reintegrációs tisztek munkaköri kompetenciái – a szóbeli és írásbeli kommunikációs készség, a problémamegoldás, az együttműködés, az önállóság, a döntési képesség, a pontosság, az értelmes szabálykövetés-szabálytudat – tréningek során fejleszthetők.

21 Goleman, D. (2008)

A tanácsadási formák az alábbiak szerint foglalhatók össze²²:

Szupervízió

A szupervíziós folyamatban is a tapasztalati tanulás érvényesül, mivel a résztvevők a szupervízor támogatásával, ugyanakkor saját tapasztalataik feldolgozásából és más információforrásból szereznek új tudást, jutnak új ismeretekhez magukról, egymásról és a világról. Az így megszerzett tudás a korábnál eredményesebb személyes működéshez vezet, mert nem elméletekre, hanem a résztvevők saját, tényleges következtetéseire épül, és egészen eredeti belátásokhoz vezethet.²³

Ebben az értelemben a tanítás végső soron a tanulás segítését és szervezését jelenti. A szupervízor fő feladatának a tanulási folyamat vezetését, vagy inkább facilitálását jelöli meg. Leegyszerűsítve segítségnyújtás és segítségelfogadás a tanulásban.²⁴

Mi a szupervízió? A hivatásgondozás ma elérhető egyik legjobb szakmai személyiség-gondozó módszere. Célja, hogy segítsen megőrizni és fejleszteni munkabíráskunkat, lelki stabilitásunkat, növelje szakmai hatékonyságunkat. Elősegíti a változásokhoz való alkalmazkodást, a rugalmas helyzetértékelés módszerének megismerését és használatát. „A szupervízió a szakmai személyiség karbantartásának, fejlesztésének eszköze, az önreflexiót középpontba helyező, a konkrét szakmai tevékenységből kiinduló és ahhoz visszacsatoló tanulási folyamat.”²⁵

Miben segíthet a szupervízió? A szakmai elakadások, stresszhelyzetek, munkahelyi konfliktusok kezelésében, feldolgozásában és a kiegész megelőzésében. Segít a saját

22 Ajdukovic, M., Cajvert, L., Judy, M., Knopf, W., Kuhn, H., Madai K., Voogd, M. (2015), a Training és a Supervision – kiemelés tőlem

23 Knausz I. (2001)

24 Kessel, L. van, Haan, D. (1996)

25 Bagdy E., Wiesner E. (2005) p. 21.

szakmai működések átlátásában, a kommunikációs problémák és a stresszjelenségek felismerésében, kezelésében.

Kinek való, kinek ajánlható a szupervízió? Bárkinek, aki emberekkel foglalkozik büntetés-végrehajtási intézetekben, szociális területen, egészségügyben stb.

A szupervízió célul tűzi ki a folyamatos szakmai munka segítségét, a szakmai kompetencia fejlesztését, egy szakma elsajátítását, konkrét szakmai feladatok megoldását. A segítő szakember a szupervízor, aki az adott szakterületen is rendelkezik specifikus ismeretekkel, eligazodik a területhez tartozó intézmények és terepek világában és az adott foglalkozás protokolljában.

Amellett, hogy a szakember felkényszeríti a karbantartását, védelmét szolgálja, a szakmai személyiség, kompetencia, a szakmai kapcsolatrendszer elmélyítését alapozza meg. Egyedülálló módon, a szakmai helyzetekben tapasztalt elakadásokra való önreflexió révén járul hozzá a sikeresebb megértéshez, amely során a fejlődő önismeret szükségszerűen vonja maga után a szakmai hozzáértés fejlődését is. Ez a reflektív munkamód egy tapasztalati tanulást jelent, amelyre új belátásokat, működőképes képességeket alapozhatunk, az intrapszichés működőképesség előmozdításával pedig a hivatásszemélyiség kialakulását várhatjuk tőle.²⁶

Michael Caroll a szupervíziót tanulási folyamatként értelmezi, amelynek három legfontosabb titka: „figyelem, figyelem, figyelem”, az alapvető működési módja pedig a reflexió. Véleménye szerint a reflektív működés tanulható a szupervízor és a szupervizált számára egyaránt, így tudnak valóságosan élni a szupervízió adta lehetőséggel.²⁷

A fókuszban tehát a foglalkozással kapcsolatos tevékenység és működésmód áll. A szupervízió alanyai mint szakemberek szerepelnek és önreflexiós képességük, tevékenységükre való rálátásuk áll a munka fókuszában.²⁸ A folyamat tehát a tanulási diagnózison túl a kulturális hatások, a szocializációs folyamatok, az emóciók és a szakmai standardok tartalmait is magában foglalja.

A szupervízió egyedülálló és azonosítható oktatási módszer. Az alapvető különbséget az jelentheti, hogy a szupervizált és a szupervízor együtt haladnak a tanító–tanuló folyamatban egy sok hozzáértést és érzékenységet igénylő emberi tranzakció mentén. A cél végső soron a professzionális munka tanulása olyan készségek fejlesztése mentén, amelyek segítségével az egyén önállóan képes tanulni saját szakmai terepén és a változó élethelyzetekben.²⁹

Számomra az egyik legizgalmasabb kérdés a szupervíziós tanulási folyamatban a reflexiós képesség előmozdítása, kialakítása, fejlesztése a tapasztalatok átforgatásának, az élmények megértésének és átalakításának útján. Ennek a képességnek a megléte képezi az alapját hosszú távon az önismereti, önfejlesztési tanulásnak.

Esetmegbeszélő csoport

Az esetmegbeszélő csoport keretein belül zajló „tanácsadás” a konkrét eset tényanyagaira és az esetgazda benyomásaira helyezi a fókuszot. A szakmában tapasztalt nehézségek

26 Bagdy E. (1997)

27 Nemes É. (2016)

28 Barczy M. (2012)

29 Kessel, L van, Haan, D. (1996)

feldolgozására, megoldására kimondott szakmai segítségnyújtást jelent, és nem az esetgazda vagy az érintettek személyét helyezi a középpontba, hanem az adott helyzet, eset kreatív megoldása a cél. A „több szem többet lát” elven alapulva arra apellál, hogy a csoport elé tárt problémás helyzetre kívülállóként a csoport többi tagja új alternatívákat kínálhat. A munkatársak által hozott különböző problémák új tapasztalatokra, jól felhasználható technikák felhalmozására adnak lehetőséget. Az eset értékelése kiterjed az elért célokkal kapcsolatos személyes érzésekre, viszonyulásokra is. A TÁMOP 5.6.3. projekt keretében adódott lehetőségem esetmegbeszélő csoportokkal dolgozni a Szegedi Fegyház és Börtön személyi állományával. A tapasztalatok alapján elmondható, hogy a konfliktusok megelőzésében és kezelésében rendkívül jól alkalmazható módszerről van szó. A Rendőrtiszti Főiskola hallgatóival tartott esetmegbeszélések során a különböző helyzetekben résztvevők szerepeinek tudatosítása, a felelősségi határok és a szakmai együttműködés jellemzőinek feltárása jelentette a legnagyobb hozadékot. Végző soron hozzájárult egy objektívebb, szakszerűbb megközelítési mód elsajátításához.

A tréning, a szupervízió és az esetmegbeszélő csoport közös kritériumai

A tréner, a szupervízor, az esetmegbeszélő csoportvezető kompetenciáit tekintve az egyik legfontosabb elvárás, hogy olyan önreflexión alapuló hozzáállásra, készségekre van szükség, amelyek lehetővé teszik, hogy szakmai tevékenysége előtt, közben és azután is reflektáljon saját működésére, a helyzetre, és ennek megfelelően avatkozzon be a folyamatba.³⁰

A másik nagyon fontos kritérium, hogy a képzők rendelkezzenek az elméleti megközelítések átfogó ismeretével, amely azok rugalmas alkalmazását teszi lehetővé, valamint a szakmai viselkedés, tapasztalatok, tények, gondolatok és érzések megosztásának képességét. Mindezek hozzájárulnak ahhoz, hogy a hallgatók képessé váljanak saját cselekvéseik hatásának megfigyelésére és annak eldöntésére, hogy változtassanak-e azokon, illetve hogyan tegyék azt.³¹

Mindhárom esetben a tanulás egyik fontos eszköze és egyben tárgyi feltétele a „kiszakítotttság” annak érdekében, hogy mindenki zavartalanul összpontosíthasson magára, társaira, a feladatokra. A következtetéseket, tanulságokat mindenki önmaga tudja levonni, saját tapasztalatai, részvétele alapján.

A legfontosabb közös kritérium, hogy kockázatmentes helyzetben adjon módot a résztvevőknek belső indítékaik megismerésére, viselkedési sémáik föltárására és új viselkedésmódok kipróbálására vagy azok alternatíváinak felismerésére. Mindezek tanulás formánál fejlődik a kapcsolatletteremtő és kapcsolatfenntartó készség, amely a személyközi viszonyok kiegyensúlyozottabbá és hatékonyabbá tételére ad lehetőséget. A szavak erején túl lehetőség nyílik a megélésre, és ha saját bőrünkön tapasztaljuk, érzelmileg átéljük viselkedésünket, szembesülhetünk következményeivel, rádöbbenhetünk tanulságaira.

Összefoglalva a tanulás eredményét Bernerd Bass szavait idézem: „Egy viszonylag állandó változásról van szó a viselkedésben, ami a gyakorlatban vagy a tapasztalat eredményeként következik be.”³²

30 Ajdukovic, M., Cajvert, L., Judy, M., Knopf, W., Kuhn, H., Madai K., Voogd, M. (2015)

31 Ajdukovic, M., Cajvert, L., Judy, M., Knopf, W., Kuhn, H., Madai K., Voogd, M. (2015)

32 Bass, idézi Barlai R. (2010) p. 12.

Javaslatok

Tárgyi feltételek

Mivel a Büntetés-végrehajtási Szervezet személyi állománya számára készségfejlesztésre, speciális jártasság kialakítására vonatkozóan rendkívül szűk keretek állnak rendelkezésre, így a reintegrációs tisztek esetében ez a felsőoktatási rendszerben tűnik a legkézenfekvőbbnek.

A kompetencia alapú oktatásnak legalább három szükséges tárgyi feltétele van. Az egyik a befogadó légkör kialakítása, a rendszerben gondolkodás és a differenciált fejlesztés iránti igény felkeltése. A másik az ismeretek feldolgozásának és a kompetenciafejlesztés egységének rendszerbe foglalása, egységes szemléletének kialakítása. Pl. a kooperációs készséget, az együttműködést nagyon jól fejleszti az új ismereteket feldolgozó kiscsoport. A harmadik feltétel pedig egy, az eddigiektől eltérő mérési és értékelési kultúra kialakítása. A fejlesztés összetett folyamatait egy folyamatos kommunikációra alapozott szóbeli értékelés tudja visszacsatolni a hallgatók részére. Az értékelés akkor válik fejlesztő jellegűvé, ha folyamatosan visszajelzést képes adni a részösszetevők egyes kompetenciának fejlődéséről.³³

Személyi feltételek

A személyi feltételeket tekintve a képzettséggel, rendészeti tapasztalattal, terepkompetenciával rendelkező trénerek, szupervizorok alkalmazása lenne a legmegfelelőbb. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy a kompetenciafejlesztés során ahhoz, hogy az egyetem, az oktatók befogadják a kompetencia alapú oktatás lényegét, újfajta pedagóguskompetenciákra, olyan készségekre, attitűdre van szükség, amelyek birtokában a módszer egyrészt a képző módszertani kultúrájának részévé válik, másrészt maga is képessé válik ezeknek a kívülről kapott segédeszközöknek az elfogadására, mi több, tudja is használni ezeket. A későbbiekben, kellő gyakorlat után saját környezetének az igényeihez alkalmazva, ő maga is képes lesz ilyeneket kitalálni, fejleszteni.³⁴

Hosszú távú hatás

A szakmai identitás jelen koncepciója azt feltételezi, hogy egy büntetés-végrehajtási tiszt szakmai énképpel rendelkezik, amelyhez a viselkedésében megmutatózó szakmai attitűd kapcsolódik. Az egyén szakmai identitása a személyes én és a szakmai közösség interakciójában alakul. Az egyetemi képzés a szakmai követelmények elsajátítása mellett teret kell, hogy engedjen a szervezeti identitás és szakmai én integrációjának, amelyben az aktív tanulási módszerek nagymértékben szerepet játszhatnak. A képzők ebben a folyamatban olyan rálátást, megújult perspektívát képesek adni a szakember-hallgatóknak, amellyel jobban eligazodhatnak a szervezetben elfoglalt saját helyzetük, hard és soft tudásaik és azok alkalmazási lehetőségei között. Az új tudások felismerése új távlatokat, lehetőségeket teremthet, segítve az irányváltást, új erőforrások felfedezését.

33 Pála K. (2009)

34 Pála K. (2009)

A folyamatos változás – a felgyorsult életvitelben – olyan kompetenciákat, új működéseket igényel, amelyek a hagyományos kompetencia-felfogás terén újszerűnek tűnhetnek. A korábbi kompetencia-felfogás a munkakörökhöz kapcsolt viselkedésekre utal, azonban mindinkább előtérbe kerül egy általános, a mindenkori változashoz kapcsolódó és minden más kompetenciát felülmúló alkalmazkodási-rugalmassági igény, amelynek megléte nélkül esélytelennek tűnik egy hosszú távú alkalmazkodási stratégia. Mindehhez a gondolkodásmódunk, szemléletünk igazítására, új felelősséértelmezésre van szükség.³⁵

Még egy lényeges gondolatot szeretnék megosztani, utalva az identitásformálódás egyik fontos elemére, a hallgatókra, akik gyakorló szakemberként kezdenek működni az intézetekben, ahol a legerősebb hatást az a módszertan, az a kultúra gyakorolja rájuk, amelyet a saját tanáraiktól láttak.

Záró gondolatok

Hipotézisem, hogy a kompetenciafejlesztés terén a formális tanulás folyamatával párhuzamosan a tréningek, az esetmegbeszélő csoportok és a szupervízió – közvetlenül a tanúlással kapcsolatban elakadások és problémák kezelésében, közvetve pedig a szakmai személyiség fejlesztésében és a szakmai identitás formálásában – nagy szerepet játszhat. Az oktatásban és szakmai képzésben résztvevők számára megvalósuló tanácsadói formák megismerése és megtapasztalása, a képzési programokban megvalósuló szakmai kompetenciafejlesztés részévé válhat. A hallgatók azon készségeinek, értékeinek, attitűdjének integrálását szolgálhatja, amelyeket a szakmai képzés során sajátítanak el és az egyetem tantervéhez igazítottan, a specifikus módszereknek és készségeknek megtanulására fókuszál a képződő szakemberek kompetenciafejlesztésének keretében. Véleményem szerint ebben a megközelítésben a tanácsadó személye – tréner, szupervízor – gyakorlott szakember kell, hogy legyen a képzésben résztvevők, illetve szupervizáltak munkaterületén.³⁶

Az általam javasolt képzési, tanácsadói módszerek tematikájukban eltérnek a hagyományos, akadémiai jellegű fejlesztésektől, mivel a sajátélményű tapasztalatszerzésre, és az ebből való tanulásra épülnek. A 4. számú melléklet a módszerek feltételeinek, céljainak különbözőségét taglalja, ugyanakkor mindhárom módszer elsődleges célja egyfajta személyiségfejlesztés, amely a hatékony működéshez nélkülözhetetlen személyes és szociális kompetenciák formálására irányul. A kompetenciafejlesztés folyamatában a résztvevők nemcsak megismerik az elvárt viselkedésmódokat, hanem valós szakmai helyzetek szimulációiban ki is próbálják ezeket. Így egyrészt tapasztalatot szereznek a különféle módszerek és eljárások gyakorlati alkalmazásában, másrészt számos önismereti visszajelzést kapnak saját készségeikre, képességeikre vonatkozóan. Mindez segíti őket abban, hogy felismerjék erősségeiket, gyengeségeiket, határaikat és lehetőségeiket, ami hosszú távon egy tudatosabb szakmai attitűd, valamint magatartás kialakulásához vezet.

Az általam bemutatott módszerek végeredményben a rugalmas szemléletváltás képességét alakítják ki, amely lehetővé teszi az egyén számára a szerep-szervezet egyensúlyának hosszú távú megtartását.

35 Kertai-Kiss I., Madai K. (2016)

36 Ajdukovic, M., Cajvert, L., Judy, M., Knopf, W., Kuhn, H., Madai K., Voogd, M. (2015)

Felhasznált irodalom

- Ajdukovic, Marina – Cajvert, Lilja – Judy, Michaela – Knopf, Wolfgang – Kuhn, Hubert – Madai Krisztina – Voogd, Mieke (2015): ECVision. A szupervízió és a coaching európai kompetenciaprofilja. Forrás: szupervizorok.hu/UserFiles/files/ECVision_Competence_Framework_HUNFinal.pdf (2017. 08. 07.)
- Bagdy Emőke – Wiesner Erzsébet (2005): A szakmai személyiségfejlesztéssel szembeni elvárások és kritériumok. In: Bagdy Emőke, Wiesner Erzsébet szerk.: Szupervízió. Egyén-csoport-szervezet. Budapest, Print-X-Budavár.
- Barlai Róbert (2008): Trénerképző szemelvények I. Budapest, Synalorg Management és Humán Szervezetfejlesztő Pszichológiai Tanácsadó Kft.
- Barlai Róbert (2010): Tanulás-Tanítás-Tréning II. rész. Szemelvények a trénerképzőhöz. Budapest, Synalorg Management és Humán Szervezetfejlesztő Pszichológiai Tanácsadó Kft.
- Barcy Magdolna (2012): Segítő módszerek, fejlesztő-támogató eljárások. Budapest, ELTE, TáTK.
- Báthory Zoltán – Falus Iván (1997): Pedagógiai lexikon I-III. Budapest, Keraban.
- Boros János – Csetneky László (2002): Börtönpszichológia. Budapest, Rejtjel.
- Fiáth Titanilla (2012): Börtönkönyv. Budapest, Háttér Kiadó.
- Forgács Judit (2015): A 2015-ös modellkörlet-kísérlet elméleti alapjai. In Csóti András szerk.: Körletmozaikok 2015. A büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományának vizsgálata című kutatás tanulmányai. Budapest, BVOP. 75–94.
- Goleman, Daniel (2008): Érzelmi intelligencia. Budapest, Háttér Kiadó.
- Kelemen Attila (2012): Kompetenciák, amelyek eredményessé teszik a mai vezetőket. Forrás: www.hrportal.hu/hr/kompetenciak-amelyek-eredmenyessse-teszik-a-mai-vezeteket-20111214.html (2017. 08. 17.)
- Kertai-Kiss Ildikó – Madai Kriszta (2016): Szupervízió az intézményben és szervezeti kultúra. Budapest, KRE egyetemi jegyzet.
- Kessel, Louis van – Haan, Dinie (1996): A tanulási hipotézis szerepe a szupervízió belüli tanulási folyamat facilitálásában. In: Kessel, Louis van – Sárvári György szerk.: Szemelvények a német szupervíziós irodalomból. Supervisio Hungarica Füzetek. Tanulmányok a szupervízió köréből II. Salgótarján, 85–97.
- Klein Balázs – Klein Sándor (2006): A szervezet lelke. Budapest, EDGE 2000.
- Knausz Imre (2001): A tanítás mestersége. Egyetemi jegyzet, Miskolc-Budapest.
- Krémer Ferenc – Molnár Katalin: A szociális kompetenciák szerepe a rendészeti szakmai gondolkodás formálásában. MA tananyag
- Nahalka István (1998): A konstruktív pedagógia és a tanítás módszerei. In: Hegedűs Gábor szerk.: Projekt módszer I. Kecskemét, Kecskeméti Főiskola, TFK. 26–42.
- Nemes Éva (2016): Reflexió a segítői munkában és a szupervízióban. Forrás: norveg.vedonoi.antsz.hu/Tartalmak/Szupervizios_projekteleml/Cikkek_es_aktualitasok_a_szupervizio_temakorebol/dr._Nemes_Eva_Reflexio_a_segitoi_munkaban_es_a_szupervizioiban (2017. 08. 07.)
- Pála Károly (2009): A kompetencia az ismeretek, képességek és attitűdök egysége, kerekasztal vita. Forrás: ofi.hu/tudastar/kompetencia/kompetencia-ismeretek (2017. 10. 26.)
- Ruzsonyi Péter (2017): Az együttműködés kutatási programja. Börtönügyi Szemle 2017/1. sz. 101–109.
- Szelestey Judit (2015): „A fogvatartottak többszakaszos társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és az intenzív utógondozási modellje.” (TÁMOP-5.6.-3-12/1-2012-0001) Kutatási összefoglaló.
- Sztodola Tibor (2017): Mit vár a biztonság a reintegrációs tisztektől? Börtönügyi Szemle 2017/1. sz. 87–100.
- Vass Vilmos (2016): A kompetencia fogalmának értelmezése. Válogatás dr. Vass Vilmos publikációiból. Forrás: www.petsul.hu/dokumentumok/valogatás.pdf (2017. 08. 17.)

Azonosított reintegrációs tiszti kompetenciák

1. Szakmai ismeretek alkalmazása

Törvények, rendeletek, jogszabályok, belső szabályzók, speciális pedagógiai-fejlesztési ismeretek, valamint számítógép és munkavégzéshez kapcsolódó programok ismerete és alkalmazása a magas szintű reintegrációs tevékenység és a kérelmek, előterjesztések, vélemények, panaszok jogi- és tartalmi megfelelésének érdekében.

2. Humán beállítódás

Az egyén azon törekvése, hogy másokkal kapcsolatba kerüljön, meghallgasson, megismerjen és segítsen, ezért törekszik a másik igényének feltárására. Magába foglalja a másik iránti érdeklődést, kapcsolatalkézséget és erőfeszítéseket a kapcsolat ápolására. Törekszik a fogvatartott pontos észlelésére, viselkedésük megértésére és helyes értékelésére. Megfigyelései alapján képes a másik viselkedését előre bejósolni.

3. Szóbeli kommunikációs készség

Képes a különböző területeken / szinteken jelenlévő kommunikációs partnerek számára (vezető, munkatárs, fogvatartott, különböző iskolai végzettség stb.) érthetően és világosan kifejezni önmagát. Magában foglalja a pontos információ-értést, értelmezést, határozott információ-továbbítást és utasítást. Képes arra, hogy a hangerőt és beszédstílusát a helyzethez, illetve a hallgatóság (vezető, munkatárs, fogvatartott) szintjéhez igazítsa.

4. Írásbeli kommunikációs készség

Javaslatait, véleményét megfelelően strukturált, nyelvtanilag helyes írott formátumban fejt ki, az olvasóknak megfelelő nyelvezet és terminológia használatával. Tisztában van az elvárt hivatalos érintkezési formákkal, azokat helyesen alkalmazza. Stílusa lényegre törő, kerüli a zsargon és az idegen szavak használatát (ha azok a másik fél számára ismeretlenek).

5. Megértés (empátia)

Az egyén képes a másik személy helyzetébe beleképzelni magát, figyelembe véve és megértve annak szempontjait. Annak képessége, hogy a másik által ki nem mondott vagy csak részben kifejezett gondolatokat, szükségleteket, érzéseket és problémákat meghallgassa és megértse. Magába foglalja az aktív hallgatás képességét és a nyílt kommunikáció légkörének megteremtésére való törekvést. A fogvatartott meghallgatásából és megfigyeléséből nyert információkat viselkedésének bejósolásához és a fellépő élethelyzetekre konstruktív módon történő reakció kialakítására használja fel.

6. Problémamegoldó képesség

Képes arra, hogy a felmerülő problémákat észrevegye, azonosítsa, a mögöttes okokat feltárja. Megkeresi azokat az alternatívákat, amelyek a helyzetnek megfelelő megoldást eredményezhetik, ezek közül a legkedvezőbbet ki tudja választani és meg is valósítja. Magában foglalja annak képességét, hogy a problémát rendszerben gondolkodva oldja meg, szisztematikusan összeveti annak különböző részeit, meghatározza a prioritásokat és azonosítja az időbeli szekvenciát.

7. Mások fejlesztése

Magában foglalja azt az őszinte szándékot, hogy elősegítse a fogvatartott tanulását, fejlődését a fejlesztendő területek megfelelő szintű elemzésével. Ennek érdekében képes kifejezni pozitív várakozását, útmutatást vagy tanácsokat ad a fejlődésének alakulásával kapcsolatban, figyelembe veszi az egyéni igényeket, korlátokat, lehetőségeket. Képes és hajlandó arra, hogy a saját személyes tapasztalatát és tudását a fogvatartottal megossza. Visszajelzéseivel nem a fogvatartott személyét minősíti, hanem annak viselkedését, teljesítményét. Ha a fogvatartott megakad (külső vagy belső tényezők miatt), azon átsegíti, ill. segít új utak feltárásában.

8. Együttműködés

Eredményesen közreműködik egy közös cél elérése érdekében, még akkor is, ha ez közvetlenül nem a saját érdekeit szolgálja. Egyéni vagy szerepéből fakadó érdekeit képes alávetni a közösség vagy a cél érdekeinek. Elvégzi a ráeső részt a munkából. Mint a csoport egyik tagja, folyamatosan és naprakészen tájékoztatja a többieket az egyéni tevékenységekről, vagy a csoportra hatással lévő eseményekről. Minden rendelkezésre álló hasznos információt megoszt a többiekkel.

9. Önismeret, öntudatosság

Annak képessége, hogy a személy felismeri saját erősségeit és korlátait, nyitott a róla szóló új, megbízható információkra és véleményekre. Tudatában van a magatartását és döntéseit kiváltó, befolyásoló tényezőknek. Képes önvizsgálatra és arra, hogy kívülről lássa önmagát, azt, ahogyan egy adott helyzetben reagál.

10. Önállóság

Az egyén azon tulajdonsága, hogy közvetlen irányítás, útmutatás nélkül is képes saját hatáskörén belül munkájának elvégzésére, döntések meghozatalára és javaslatok, észrevételek tételére. Feladatvégzését akadályozó információhiány esetén lépéseket tesz a szükséges, fontos információ megszerzésére.

11. Döntési képesség

Az egyén képes arra, hogy információgyűjtés és a döntési alternatívák felmérése után, a következményeket vállalva határozottan és gyorsan megfontolt döntést hozzon, még olyan

helyzetekben is, mikor korlátozott idő és/vagy hiányos információ áll rendelkezésére. Az önálló döntéshozatal előtt képes mások véleményét is kikérni. Döntésénél figyelembe veszi a sürgősséget, amikor ez számít, rövid és hosszú távú prioritásokat állít fel.

12. Pszichés terhelhetőség

Külső vagy belső akadályozó, kényszerítő vagy nehezítő tényezők mellett (időnyomás, stressz, konfliktus, fáradtság,), kudarcral vagy ellenállással szembesülve is képes folyamatosan hatékony teljesítményt nyújtani, tartósan ellátni feladatait. Összeszedetten működik nehéz, zavaró helyzetben is. Képes folyamatosan változó/váratlan/sürgős utasítások követésére, váratlan helyzetek előírásoknak megfelelő megoldására. A munkakörből adódó veszélyeztetettségéből fakadó mentális „nyomás” mellett is hosszútávon megőrzi lelki egyensúlyát.

13. Önkontroll

Az egyén azon képessége, hogy kontrollálja saját érzelmeit, ill. féken tartsa negatív cselekedeteit olyan helyzetekben is, amikor provokálják, vagy mások ellenszenvével, értetlenségével illetve szabályáthágásával találkozik. Képes feszültségét visszafogni, elrejtteni, megőrzi nyugalmát stresszes helyzetben. Kezeli tudja felbukkanó negatív érzelmeit és képes másokat is megnyugtatni. Nyugodt marad, nem veszti el a hidegvérét még különösen feszült helyzetekben sem, ellenáll annak, hogy lobbánékonyan viselkedjen.

14. Pontosság, precizitás

A személy azon törekvése, hogy munkájában mind időbeli, mind minőségi elvárásoknak megfelelően. Ennek megfelelően törekszik az okmányok, nyilvántartások körültekintő, naprakész vezetésére, a határidők és előírások betartására.

15. Értelmes szabálykövetés-szabálytudat

Az egyén azon törekvése, hogy a munkavégzést alapvetően meghatározó szabályrendszer ismeretében a vonatkozó előírásokat, szabályokat betartsa, különös tekintettel az adatvédelemre és titoktartásra. Mérlegeli az adott helyzetben alkalmazható hivatalos eljárásokat, lehetséges kockázatokat, törekszik az adott helyzetben legmegfelelőbb, jóváhagyott szabály követésére.

Kiválóság kompetenciái

Monotónia-tűrés

Az ismétlődő és/vagy azonos feladatokat is megfelelő figyelemmel, kitartóan, a kívánt minőségben az elvárt határidőre látja el.

Következetesség

A személy azon törekvése, hogy minden egyes alkalommal, minden körülmények között, ugyanúgy reagáljon a fogvatartott kérésére, viselkedésére, nem tesz kivételt, nem változtatja meg álláspontját az idő múlásával, nem hazudtolja meg kimondott szavát. Fokozottan ügyel arra, hogy minden fogvatartottnak ugyanazt kommunikálja, valamint adott viselkedésért, reakcióért ugyanazon szankciókat helyezi kilátásba.

Követelménytámasztás

Az egyén azon képessége, hogy konkrétan meg tudja fogalmazni és közvetíteni tudja a feladat-végrehajtás, az együttműködés és az egymás közötti kapcsolattartás területén támasztott igényeit. Szükség esetén konkrétan meghatározza, milyen viselkedést vár el a másiktól a cél elérése érdekében.

Egyensúlyra törekvés

Az egyén képes időről időre az önismeret talaján rutinjaival szembenézni, a megszokott dolgokat, folyamatokat, embereket új szemszögből szemlélni, új megközelítést alkalmazni, annak érdekében, hogy elkerülje a kiégést. Munkahelyi és magánéleti szerepeit elkülönítetten kezeli, azok nem mosódnak össze, törekszik egyensúlyban tartásukra. Kerüli a fogvatartottakkal való (túlzott) azonosulást. Életritmusa összhangban van feladataival, képes önmagával kapcsolatos elvárásai reális áthangolására. Értékkrendje stabil, gondolatvilága nyitott, törekszik a beszűkülés elkerülésére.

Reintegrációs tisztai kompetencia-térkép és kompetencia szótár

A 9 db munkakör-elemző kérdőív, valamint a 4 interjú és két fókuszcsoport véleménye alapján a reintegrációs tisztai munkakör hatékony betöltésében az azonosított kompetenciák a következő súllyal vesznek részt (dőlttel kiemelve csak a reintegrációs tisztai munkavégzést befolyásoló kompetenciákat):

KOMPETENCIA	Fegyház		Börtön		Átmeneti-részleg	
	Súly	Minimális szint	Súly	Minimális szint	Súly	Minimális szint
1. Szakmai ismeretek alkalmazása	7	4	7	3	6	4
2. Humán beállítódás	7	3	4	3	7	3
3. Pszichés terhelhetőség	7	2	5	3	7	1
4. Pontosság, precizitás	7	3	7	2	5	3
5. Értelmes szabálykövetés - szabálytudat	7	2	6	2	6	3
6. Szóbeli kommunikációs készség	6	3	6	1	6	3
7. Írásbeli kommunikációs készség	6	2	6	2	6	2
8. Megértés (empátia)	6	2	6	4	7	3
9. Problémamegoldó képesség	6	3	4	4	6	4
10. Együttműködés	6	2	5	3	6	5
11. Önismeret, öntudatosság	6	3	3	1	6	4
12. Önállóság	6	2	4	2	6	2
13. Döntési képesség	6	3	5	3	6	5
14. Önkontroll	6	3	5	3	4	1
15. Mások fejlesztése	5	2	4	1	5	3

A kompetenciák súlyát és a hatékony munkavégzéshez szükséges minimum szintet az intézmények sajátosságai, az alacsony végrehajtói és magas fogvatartotti létszám, valamint a reintegrációt háttérbe szorító adminisztrációs feladatok erőteljesen meghatározzák.

Kompetencia-szótár

<p style="text-align: center;">Szakmai ismeretek alkalmazása</p> <p>Törvények, rendeletek, jogszabályok, belső szabályzók, speciális pedagógiai-fejlesztési ismeretek, valamint számítógép és munkavégzéshez kapcsolódó programok ismerete és alkalmazása a magas szintű reintegrációs tevékenység és a kérelmek, előterjesztések, vélemények, panaszok jogi- és tartalmi megfelelőségének érdekében</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ismeretekkel rendelkezik a kérelmekkel kapcsolatos ügyintézés terén (formaiság, felelősség, stb.) 2. Munkaköri feladatainak pontos ismerete: mi-ben kompetens, mi más szakterület felelőssége. 3. Jogi alapismeretekkel (jogalkalmazás, hatályosság, érvényesség, alkotmányjogi ismeretek) rendelkezik 4. Büntetés-végrehajtással szorosan összefüggő törvények, rendeletek, helyi és országos parancsnoki szabályzók ismerete és alkalmazása 5. Munkához szorosan kapcsolódó jogszabályok (büntetőjog, családjog, szociális törvények, stb.) és szabályzók ismerete és alkalmazása
<p style="text-align: center;">Humán beállítódás</p> <p>Az egyén azon törekvése, hogy másokkal kapcsolatba kerüljön, meghallgasson, megismerjen és segítsen, ezért törekszik a másik igényének feltárására. Magába foglalja a másik iránti érdeklődést, kapcsolatképzéséget és erőfeszítéseket a kapcsolat ápolására. Törekszik a fogvatartott pontos észlelésére, viselkedésük megértésére és helyes értékelésére. Megfigyelései alapján képes a másik viselkedését előre bejósolni.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Segítőképzés, odafigyel mások mondanivalójára. 2. Törekszik arra, hogy személyesen tanulmányozzon. Olyan személyeket kérdez meg, akik közelebb állnak a problémához és/vagy akikről mások hajlamosak megfeledkezni. 3. Időt és energiát szán arra, hogy megértse az emberek elképzeléseit, hogy meghallgasson másokat: „nyitott ajtó” politikát folytat és arra bátorít, hogy mondják el kérésüket, bajjaikat. Kérdéseket tesz fel. 4. Indokolt esetben mélyebbre ás, szondázó kérdések sorozatát teszi fel, hogy közelebb jusson a szituáció vagy probléma gyökeréhez, túllépve a felszínen. 5. Indokolt esetben személyesen erőfeszítéseket tesz az információk megszerzésére. (pl. többször odamegy hozzá, behívhatja, utána olvas a megfigyelt, megtapasztalt pszichológiai, társas stb. jelenségeknek)

TÁMOP-5.6.3-12/1-2012-0001 - „A fogvatartottak többszakaszos társadalmi és munkaerőpiaci reintegrációja és az intenzív utógondozás modellje”

<p style="text-align: center;">Írásbeli kommunikációs készség</p> <p>Javaslatait, véleményét megfelelően strukturált, nyelvtanilag helyes írott formátumban fejt ki, az olvasóknak megfelelő nyelvezet és terminológia használatával. Tisztában van az elvárt hivatalos érintkezési formákkal, azokat helyesen alkalmazza. Stílusa lényegre törő, kerüli a zsargon és az idegen szavak használatát (ha azok a másik fél számára ismeretlenek).</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mondattanilag képes magát helyesen kifejezni. 2. Ismeri és alkalmazza a magyar helyesírás szabályait. 3. Véleményét, álláspontját választékosan és szakszerűen meg tudja fogalmazni. 4. Képes úgy megfogalmazni a véleményét, hogy miközben ténszerű és szakszerű nem minősít.
<p style="text-align: center;">Megértés (empátia)</p> <p>Az egyén képes a másik személy helyzetébe beleképzelni magát, figyelembe véve és megértve annak szempontjait. Annak képessége, hogy a másik által ki nem mondott vagy csak részben kifejezett gondolatokat, szükségleteket, érzéseket és problémákat meghallgassa és megértse. Magába foglalja az aktív hallgatás képességét és a nyílt kommunikáció légkörének megteremtésére való törekvést. A fogvatartott meghallgatásából és megfigyeléséből nyert információkat viselkedésének bejósolásához és a fellépő élethelyzetekre konstruktív módon történő reakció kialakítására használja fel.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Megérti vagy az aktuális érzéseket vagy a nyilvánvaló tartalmat. De együtt a kettőt nem. 2. Megérti mind az érzéseket, mind a mögöttes tartalmat. 3. Megérti a szándékot. Megérti a ki nem mondott gondolatokat, aggodalmakat, érzéseket. 4. Megérti a mögöttes tényeket. Megérti a problémák alapvető okait: okát a személy folyamatban lévő, vagy tartós érzéseinek, viselkedésének, aggodalmainak. 5. Megérti a komplex mögöttes dolgokat. Megérti a komplex, hosszú ideje fennálló attitűdök, viselkedési mintázatok vagy problémák mögött meghúzódó okokat.
<p style="text-align: center;">Problémamegoldó képesség</p> <p>Képes arra, hogy a felmerülő problémákat észrevegye, azonosítsa, a mögöttes okokat feltárja. Megkeresi azokat az alternatívákat, amelyek a helyzetnek megfelelő megoldást eredményezhetik, ezek közül a legkedvezőbbet ki tudja választani és meg is valósítja. Magában foglalja annak képességét, hogy a problémát rendszerben gondolkodva oldja meg, szisztematikusan összeveti annak különböző részeit, meghatározza a prioritásokat és azonosítja az időbeli szekvenciát.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. A felmerülő problémákat észleli, észreveszi. 2. A felmerülő problémákat helyesen azonosítja; 3. Lebontja a problémákat: A problémákat egyszerűbb feladatok, tennivalók sorára bontja le, anélkül, hogy jelentőségüket, fontosságukat értékelné. 4. Felismeri az alapvető összefüggéseket, elemek, döntéseket hoz. A feladatok között prioritásokat állapít meg. Probléma megoldásához megkeresi a lehetséges alternatívákat 5. Adott események, cselekedetek valószínű okait vagy következményeit elemzi. Előre látja az akadályokat és előre megtervezi, végiggondolja a következő lépéseket 6. A lehetséges alternatívák közül a kiválasztott, meghatározott megoldást véghezviszi, miközben számol a kockázati elemekkel, és a megoldások következményeivel .

<p style="text-align: center;">Önismeret, öntudatosság</p> <p>Annak képessége, hogy a személy felismeri saját erősségeit és korlátait, nyitott a róla szóló új, megbízható információkra és véleményekre. Tudatában van a magatartását és döntéseit kiváltó, befolyásoló tényezőknek. Képes önvizsgálatra és arra, hogy kívülről lássa önmagát, azt, ahogyan egy adott helyzetben reagál.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ismeri erősségeit és gyengébb pontjait. Látja a kapcsolatot érzelmei és gondolatai között, de azt nem, hogy ez hogyan hat a teljesítményére, viselkedésére. 2. Tisztában van azzal, hogy milyen érzelmet él át és miért. 3. Felismeri a kapcsolatot érzelmei –gondolatai – tettei között. 4. Felismeri, hogy milyen hatással vannak érzelmei a teljesítményére. 5. Felismeri, miben kell fejlődnie.
<p style="text-align: center;">Mások fejlesztése</p> <p>Magában foglalja azt az őszinte szándékot, hogy elősegítse a fogvatartott tanulását, fejlődését a fejlesztendő területek megfelelő szintű elemzésével. Ennek érdekében képes kifejezni pozitív várakozását, útmutatást vagy tanácsokat ad a fejlődésének alakulásával kapcsolatban, figyelembe veszi az egyéni igényeket, korlátokat, lehetőségeket. Képes és hajlandó arra, hogy a saját személyes tapasztalatát és tudását a fogvatartottal megossza. Visszajelzéseivel nem a fogvatartott személyét minősíti, hanem annak viselkedését, teljesítményét. Ha a fogvatartott megakad (külső vagy belső tényezők miatt), azon átgépi, ill. segít új utak feltárásában.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Részletes instrukciót ad. Elmagyarázza, hogyan kell jól csinálni, speciális segítő instrukciókat, magyarázatokat ad. Határokat jelöl ki. 2. Pozitív vagy vegyes visszajelzéseket ad a másik fejlesztése érdekében. 3. Kifejezi pozitív várakozását. Pozitív észrevételeket tesz másik képességére vagy lehetőségére, még nehéz helyzetben is. Hisz abban, hogy a másik akar és tud fejlődni. 4. Támogat. Tanácsokat ad vagy demonstrál. Ésszerű magyarázatokkal él, magáról is információkat oszt meg, hogy bizalmat és elfogadást építsen ki önmaga irányába, valamint példát mutasson. 5. Bízgat és bátorít. Negatív magatartáskor bízgat, negatív visszajelzéssel nem az egyént, csak a viselkedést minősíti, és kifejezi pozitív várakozását a jövőbeni viselkedésre vonatkozóan. Egyéni instrukciókat ad a fejlődés érdekében.
<p style="text-align: center;">Pszichés terhelhetőség</p> <p>Külső vagy belső akadályozó, kényszerítő vagy nehezítő tényezők mellett (időnyomás, stressz, konfliktus, fáradtság, kudarc) vagy ellenállással szembesülve is képes folyamatosan hatékony teljesítményt nyújtani, tartósan ellátni feladatait. Összeszedetten működik nehéz, zavaró helyzetben is. Képes folyamatosan változó/váratlan/sürgős utasítások követésére, váratlan helyzetek előírásoknak megfelelő megoldására. A munkakörből adódó veszélyeztetettségéből fakadó mentális „nyomás” mellett is hosszútávon megőrzi lelki egyensúlyát.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Személyt (munkavállalót) ért negatív hatás nem idéz elő tényleges teljesítmény-romlást. 2. Feszített munkatempó ellenére is kiegyensúlyozott teljesítményt mutat. 3. Hatékony stressz-kezelési technikákat alkalmaz feszültségének kezelésére. 4. Krízishelyzetben (amikor mások várnak; a helyzetet „tanulmányozzák”, vagy remélik, hogy a probléma önmagától megoldódik), döntésképes és gyorsan cselekszik.

TÁMOP-5.6.3-12/1-2012-0001 - „A fogvatartottak többszakaszos társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és az intenzív utógondozás modellje”

<p style="text-align: center;">Önállóság</p> <p>Az egyén azon tulajdonsága, hogy közvetlen irányítás, útmutatás nélkül is képes saját hatáskörén belül munkájának elvégzésére, döntések meghozatalára és javaslatok, észrevételek tételére. Feladatvégzését akadályozó információhiány esetén lépéseket tesz a szükséges, fontos információ megszerzésére.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rutin, egyszerű helyzetekben útmutatás nélkül végzi munkáját. 2. Anélkül teszi a dolgát, hogy erre fel kellene valakinek hívni a figyelmét 3. Észreveszi, ha a rutin tevékenységen kívül saját hatáskörébe eső feladatot kell végrehajtania a hatékony munkavégzés érdekében. 4. Összetett feladatok ellátása során nem igényel útmutatást 5. Váratlan helyzetbe kerülve szakmai ismereteire, tapasztalataira támaszkodva megoldja a feladatot
<p style="text-align: center;">Döntési képesség</p> <p>Az egyén képes arra, hogy információgyűjtés és a döntési alternatívák felmérése után határozottan és gyorsan megfontolt döntést hozzon, még olyan helyzetekben is, mikor korlátozott idő és/vagy hiányos információ áll rendelkezésére. Az önálló döntéshozatal előtt képes mások véleményét is kikérni.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Döntés előkészítése és meghozatala érdekében információt gyűjt 2. Mások segítségével képes döntést hozni. 3. Rutin (leszabályozott) helyzetekben képes jó döntést hozni 4. Váratlan, személyt érintő kérdésekben képes jó döntést hozni 5. Váratlan, csoportot érintő kérdésekben képes jó döntést hozni
<p style="text-align: center;">Szöbeli kommunikációs készség</p> <p>Képes a különböző területeken / szinteken jelenlévő kommunikációs partnerek számára (vezető, munkatárs, fogvatartott, különböző iskolai végzettség stb.) érthetően és világosan kifejezni önmagát. Magában foglalja a pontos információ-értést, értelmezést, határozott információ-továbbítást és utasítást. Képes arra, hogy a hangerőt és beszédstílusát a helyzethez, illetve a hallgatóság (vezető, munkatárs, fogvatartott) szintjéhez igazítsa.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Érthetően fejezi ki magát szóban. 2. Az érkezett információkat képes jól feldolgozni és továbbítani mások felé 3. Egyértelműen kommunikál, odafigyel arra, hogy tényszerű maradjon, amikor tájékoztatást ad, azért hogy elkerülje a félreértéseket és a negatív következményeket. 4. Ellenőrzi és tisztázza, hogy megértették-e: Bizonyosságot keres arra vonatkozóan, hogy üzeneteit megértették-e. 5. A hangerejét a helyzethez, illetve a fogvatartott szintjéhez igazítja 6. Beszédstílusát a helyzethez, illetve a fogvatartott szintjéhez igazítja 7. Én-üzenetek megfogalmazására képes

2. számú melléklet (Szelestey, 2015) 6.

TÁMOP-5.6.3-12/1-2012-0001 - „A fogvatartottak többszakaszos társadalmi és munkaerőpiaci reintegrációja és az intenzív utógondozás modellje”

<p style="text-align: center;">Együtműködés</p> <p>Eredményesen közreműködik egy közös cél elérése érdekében, még akkor is, ha ez közvetlenül nem a saját érdekeit szolgálja. Egyéni vagy szerepéből fakadó érdekeit képes alávetni a közösség vagy a cél érdekeinek. Elvégzi a ráeső részt a munkából. Mint a csoport egyik tagja, folyamatosan és naprakészen tájékoztatja a többieket az egyéni tevékenységekről, vagy a csoportra hatással lévő eseményekről. Minden rendelkezésre álló hasznos információt megoszt a többiekkel</p>	<p>1. Felismeri és elfogadja a közös célt. Ötleteivel, véleményével segíteni igyekszik a közös cél elérését.</p>
	<p>2. Közvetlen munkatársaival rendszeresen megosztja azokat az információkat, amelyek a hatékony működéshez szükségesek.</p>
	<p>3. Képes információt szerezni az együtműködő szakterületektől.</p>
	<p>4. Vezetőivel is rendszeresen megosztja azokat az információkat, amelyek a hatékony működéshez szükségesek.</p>
	<p>5. Képes olyan személytől is információkat szerezni, aki passzív az együtműködésben.</p>
<p style="text-align: center;">Pontosság, precizitás</p> <p>A személy azon törekvése, hogy munkájában mind időbeli, mind minőségi elvárásoknak megfeleljen. Ennek megfelelően törekszik az okmányok, nyilvántartások körültekintő, naprakész vezetésére, a határidők és előírások betartására.</p>	<p>1. Alapvető feladatokat ellátja, tartja a határidőket</p>
	<p>2. Ellenőrzi az információk vagy munkája pontosságát. Alaposan felkészül a tevékenységre, odafigyeléssel és szakszerűen látja el feladatait.</p>
	<p>3. Szakszerűen, alaposan és a vonatkozó minőségi követelményeknek megfelelően látja el feladatait</p>
	<p>4. Figyelemmel kíséri a feladatvégrehajtás folyamatában fontos mérföld-köveket, határidőket. Figyeli az adatokat, feltárja a hiányosságokat, és olyan információt keres és nyújt, amivel a helyzet tisztázható, megoldható.</p>
	<p>5. Rendszeresen végzi munkájának „önellen-örzését”, így hibáit általában maga fedezi fel</p>

TÁMOP-5.6.3-12/1-2012-0001 - „A fogvatartottak többszakaszos társadalmi és munkaerő-piaci reintegrációja és az intenzív utógondozás modellje”

<p style="text-align: center;">Értelmes szabálykövetés-szabálytudat</p> <p>Az egyén azon törekvése, hogy a munkavégzést alapvetően meghatározó szabályrendszer ismeretében a vonatkozó előírásokat, szabályokat betartsa/betartassa. Mérlegeli az adott helyzetben alkalmazható hivatalos eljárásokat, lehetséges kockázatokat, törekszik az adott helyzetben legmegfelelőbb, jóváhagyott szabály követésére.</p>	1. Munkaköréhez kapcsolódó szabályzókat ismeri;
	2. Munkaköréhez kapcsolódó szabályzókat helyesen alkalmazza;
	3. Felismeri, ha saját vagy fogvatartottak viselkedése nem teljesen felel meg a szabályoknak. Pontosán átlátja, hogy a szabályok nem követésének milyen következményei vannak a munka eredményére, illetve a szervezetre nézve. Munkája során nem keres kibúvókat, hanem betartja a szabályokat, előírt eljárásokat.
	4. Ha valami nem a szabályoknak, előírásoknak megfelelően történik, gondoskodik arról, hogy időben és megfelelően helyrehozza ezeket az eltéréseket, másokat is figyelmeztet a szabályok betartásának fontosságára, szükségességére
	5. Az adott feladat megoldásához a legmegfelelőbb, jóváhagyott szabályt alkalmazza.
<p style="text-align: center;">Önkontroll</p> <p>Az egyén azon képessége, hogy kontrollálja saját érzelmeit, ill. féken tartsa negatív cselekedeteit olyan helyzetekben is, amikor provokálják, vagy mások ellenszenvével, értetlenségével illetve szabályáthágásával találkozik. Képes feszültségét visszafogni, elrejtteni, megőrzi nyugalomát stresszes helyzetben. Kezeli tudja felbukkanó negatív érzelmeit és képes másokat is megnyugtatni. Nyugodt marad, nem veszti el a hidegvérét még különösen feszült helyzetekben sem, ellenáll annak, hogy lobbánékonyan viselkedjen.</p>	1. Stresszhelyzetben, provokációkor tudatosan törekszik rá, hogy hangszíne, beszédtempója, kommunikációs stílusa a helyzethez igazodjon, ne belső érzéseit tükrözze.
	2. Stresszhelyzetben viselkedése kívülről nézve változatlan (pl. nem lép ki a helyzetből, nem kapkod, kommunikációján nem tükröződik belső feszültség.). Amennyiben akadályoztatást, nehézséget tapasztal, észrevehető viselkedésváltozás nélkül folytatja feladatai végrehajtását.
	3. Ellenáll annak, hogy belesodródjon indulatokkal terhes helyzetbe. Nem személyeskedésnek, hanem megoldandó problémaként kezeli a helyzetet.
	4. Stresszes helyzetben is képes racionális, építő jellegű, konstruktív probléma-megoldásra
	5. Nagyon stresszes situációban másokat is megnyugtat, valamint saját érzelmeit is kontrollálja

Fotó: Bv. fotó

Somogyvári Mihály

KOCKÁZATELEMZÉSI RENDSZEREK A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN*

Risk Analysis Systems in the Prison Service

A tanulmány célja, hogy átfogó képet adjon a modern kockázatelemzési rendszerek történeti, gondolati háttéréről, elméleti alapjairól, gyakorlati megvalósításának főbb irányairól és nemzetközi gyakorlatától. A fentiek mellett bemutatásra kerül a hazai fogvatartotti kockázatelemzési rendszer, annak főbb fejlesztési irányai, valamint a hazai börtönökben fokozatosan kiterjesztésre kerülő Prediktív Mérőeszköz. Az elemzési oldal mellett pedig az olvasó megismerheti a kockázatokra reagáló kezelési rendszer fő elemeit is, rövid kitekintést adva egy igen speciális csoport, a szexuális bűnelkövetők kezelésére.

Kulcsszavak: KEK Rendszer, kockázatelemzés, kockázatkezelés, szexuális bűnelkövetők

The aim of the study is to provide a comprehensive overview of the historical, conceptual background and the theoretical basics of modern risk analysis systems, the main directions of practical implementation and international practice of the classification schemes. In addition to the above the study presents the Hungarian Prisoner Classification and Risk Analysis System, its main development directions, and the Predictive Inventories Tool, that is gradually being developed and expanded in the Hungarian Prisons. In addition to the analytical point of view, the reader may also become familiar with the main elements of the risk management system, providing a brief outlook for dealing with a very special group of inmates, the sexual offenders.

Keywords: Hungarian Prisoner Classification and Risk Analysis System, inmate risk analysis, inmate risk management, sexual offenders

* „A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kiemelt Kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.”

Bevezető

Az elmúlt évtizedekre jellemző börtönkutatások és fejlesztések nemzetközi irányainak egyik kiemelkedő területét jelentette a fogvatartottak kockázatelemzése, annak lehetséges eszközei, hatékonysága és felhasználási területei. A téma hazai aktualitását adja, hogy a 2015. január 1-vel hatályba lépett Bv. Kódex¹ új jogintézményként bevezeti és lefekteti a kockázatelemzés és kezelés szakmai alapjait. Ennek következményeként kezdődött meg az a fejlesztési folyamat, melynek célja a kockázatelemzés szakmai, szabályozási és infrastrukturális hátterének kidolgozása. Jelen tanulmányban a kockázatelemzési rendszerek elméleti hátterét, nemzetközi gyakorlatát és a hazai fejlesztés lényegi elemeit kísérem meg röviden bemutatni.

Mindenekelőtt fontos tisztázni, hogy mit értünk börtönviszonylatokban kockázatelemzés alatt, illetve mi egyáltalán az a kockázat, amire az egyes büntetés-végrehajtási rendszerek fókuszálnak.

Az elmúlt évtizedekben számos kockázatelemzési rendszert fejlesztettek ki és próbáltak ki az egyes országok büntetés-végrehajtási gyakorlatában. Ezek metodusai, elemzési irányai és gyakorlati megvalósulásai is széles skálán mozognak. Azonban minden, börtönökön belül alkalmazott kockázatelemzés lényege, hogy a büntetés-végrehajtási rendszerek a saját döntési, szakmai szempontjaik szerinti kockázati tényezőket a lehetőségekhez mérten felmérjék, melyek alapul szolgálnak az egyénre szabott beavatkozási, kezelési és biztonsági intézkedések kidolgozásához. Összességében tehát egy döntéstámogató rendszer, mely a fogvatartottak egységes elvek és protokollok mentén felépített megismerési folyamatát és klasszifikációját jelenti. Az egységes, standard protokollok mentén kialakított kockázatelemzési rendszer így egyben garantálja a döntések transzparens jellegét és az egyéniesített kezelés lehetőségét is.

A másik fontos kérdés, hogy mit értünk kockázat alatt. A börtönök működésében számtalan kockázati tényező felmerülhet, általános működési elvektől (pl. biztonság), egészen konkrét eseményekig (pl. szökés) a fogvatartottakra és a személyi állományra vonatkozóan (pl. az állomány biztonsága, vagy épp korrupciós kockázata) egyaránt. A szakirodalmakban és a gyakorlati alkalmazásban azonban börtönök kockázatelemzése alatt a fogvatartottak valamely – az adott börtönrendszer szempontjából kockázatosnak vélt – magatartására fókuszáló rendszereket értjük.

Hogy mik ezek a magatartási formák, kockázatok, azok jelentősen függenek az adott állam büntetés-végrehajtásának szakmai prioritásaitól, szakpolitikai elvárásaitól, a börtönpopuláció kriminológiai sajátosságaitól és nem utolsósorban a büntetés-végrehajtás jogi környezetétől. Így egyes országokban általánosságban a visszaesés kockázatára, máshol egyes speciális célcsoportok (pl. szexuális erőszakot elkövetők) bűnismétlésére, vagy a szuicid kockázatokra, a droghasználatra, vagy éppen a radikalizmusra fókuszálnak.

A kockázatelemzés gyakorlati kimenete tehát a fogvatartottakra irányuló, egységesített protokollok, metodusok alapján végzett felmérés, melynek célja, hogy valamely kockázat kapcsán próbálja a fogvatartottakat kategorizálni (pl. alacsony-közepes-magas kockázati besorolással).

¹ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény

A kockázatelemzés történeti, gondolati háttere

A fogvatartottak megismerése a modern börtönrendszerek szakmai működésének alapja. Egyrészt a modern európai igazságszolgáltatási rendszerek és azok jogi keretei a fogvatartottak magatartásán alapuló progresszivitás² elvén működnek, melyek a börtönök és az igazságszolgáltatás más szereplőitől is azt várják el, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján olyan döntéseket hozzanak, ami a társadalom³, vagy az egyén⁴ számára is súlyos következményekkel járhatnak.

Másrészt a börtönök működésének feltétele, illetve funkciója a biztonságos működés, a kontroll és a rend fenntartása. Így például a szökés, fogolyzandulás, fogvatartottak egymás sérelmére elkövetett erőszakos cselekményeinek megakadályozása, megelőzése stb., azaz minden olyan tényező, ami a rendszer funkcionális működését negatívan befolyásolja.

A fogvatartottak fenti szempontok kapcsán való minél alaposabb, célzott megismerése (nevezzük kockázatelemzésnek) így minden börtönrendszer jól felfogott érdeke. Ez a megismerés azonban katonai formalitások szerint működő zárt intézeti viszonyok között kell, hogy megvalósuljon, melynek sajátos működési rendje és funkciója van, ami alapvetően befolyásolja a lehetőségeket, az eszközöket, a megismerési folyamat szereplőit és motivációit.

A XIX. század végétől kialakult modern börtönrendszerek „kockázatelemzési” gyakorlatában elsősorban a személyes megismerés, illetve a börtön tisztviselőinek szakmai tapasztalata állt. Ez a rendszer (különböző gyakorlati megoldások mellett) tulajdonképpen az 1970-es évekig működött, illetve működik jelenleg is. Példaként említhetjük Tauffer Emil lepglavai börtönben bevezetett gyakorlatát, ami a korát tekintve modern megoldásnak számított, bár lényegi elemei több mint 100 évig fennmaradtak:

A közvetítő intézetbe⁵ való áthelyezés tekintetében, az igazgató minden hónapban meghallgatja a házi tanácsnak vagyis az intézet összes tisztviselőinek véleményét, a nélkül hogy elhatározásában a szavazatok többségéhez kötve volna. [...] A feltételes szabadon bocsátás kérdése tekintetében [...] Az eljárás a következő: [...] mindenik hivatalnok a legnagyobb gond és lelkiismeretességgel igyekszik a kérdéses fegyenczet jellemezni s véleményét a pontos megfigyelés által nyert adatokkal indokolni. [...] Az így nyert bő anyag az igazgatóhoz kerülvén, ő a többi hivatalnok véleményére megjegyzéseit megtevéen és saját véleményét külön is előadván, az összes irományokat a Bánhoz felterjeszti, ki a kérelmek tekintetében határoz.⁶

A bizottsági javaslatok, a fogvatartottal foglalkozó különböző szakterületek által készített, személyes tapasztalaton nyugvó feljegyzések – mint megismerési és döntési metódus – gyakorlatilag a mai napig meghatározóak egyes büntetés-végrehajtási rendszerek működésében (a hazaiban is). Érdekes lehet azonban egy másik századfordulós

2 Gondolhatunk a feltételes szabadságra bocsátás jogintézményére, a fokozatosság elvén felépülő büntetés-végrehajtási intézményrendszerekre

3 A feltételes, a büntetés félbeszakítás, vagy a reintegrációs őrizet alatt elkövetett cselekmény

4 Lehet akár a börtönön belüli kedvezőtlenebb rezsim, vagy több évnyi zárt intézeti fogva tartás

5 A jó magaviseletű, legalább három évi fegyházra vagy börtönre ítélt fogvatartottak kerülhettek az alapvetően enyhébb rezsimű közvetítő intézetbe, ha a büntetésük kétharmad részét kitöltötték. Lásd: Megyery I. 1905. 513.o.

6 Tauffer E. (1880) p. 37-38.

idézet is, ami jól rávilágít a fogvatartottak megismerésének problémájára és a modern kockázatelemzési rendszerek szakmai igényére is:

„A fő kérdés az, hogy mily egyéneket sorozunk a közvetítő osztályba. Ha az igazgató kiismerni igyekszik a fegyenczeket, ha lelkiismeretes pontossággal jár el, ha az intézmény sikere szíven fekszik, lehetetlen, hogy a legjobb eredményt fél ne mutassa. Áldásos sikerűnek bizonyult ez Irhonban. A lélektan törvényei egyformák. Miért ne valósíthatnák mi is? Bizalmi kérdés lehet ez nálunk az igazgató képessége s ügyszeretete iránt.”⁷

A jelentős jogi gondolkodó (és koronaügyész-helyettes), Megyery István írása jól rávilágít a probléma természetére, és egyben a fogvatartottak kockázati besorolásának szakmai igényére is, azaz arra, hogy az alkalmazott módszer sikere a börtön vezetőségének (tágabban a börtön állományának) „képességén”, illetve „szíven fekszik”. A szakmai igény tehát, hogy a kockázatokra vonatkozó döntések objektívebb, átláthatóbb (és védhetőbb) alapon nyugodjanak, már a magyar gondolkodásban is több mint 100 éve felmerültek.

A szakmai igények mellett a kriminológiai kutatások is nagyon régóta foglalkoznak azzal a kérdéssel, hogy milyen empirikusan megragadható tényezők mentén lehet értelmezni a fogvatartottak (kezdetben elsősorban visszaesési) kockázatát. Az amerikai kutatások már az 1920-as évektől foglalkoztak a börtönpopuláció statisztikai vizsgálatával, és komoly empirikus vizsgálatokat végeztek a feltételes szabadságra bocsájtás kapcsán a visszaesési kockázatokra vonatkozóan.⁸ Ezek a kutatások részben a devianciák mélyebb megértését, másrészt az intézményrendszer hatékonyságának növelését célozták (reflektálva Megyery által is felvetett problémára), rávilágítva egyben a börtönök falai között működtethető kezelési, beavatkozási lehetőségekre is.

A fogvatartottak megismerési igénye a kockázati tényezők mentén való döntések kapcsán tehát régóta központi kérdése a börtönrendszerek működésének. Ezzel párhuzamosan a börtönkutatásokban is régóta meglévő vizsgálati irány a kockázati tényezők mibenlétének felmérése, illetve a szakmailag és empirikusan alátámasztható döntési rendszerek támogatása.

A modern kockázatelemzési rendszerek kialakulásának háttere, indokoltsága napjainkban

A fogvatartottak kockázatelemzési rendszerének elméleti irodalma tehát régre nyúlik vissza, gyakorlati alkalmazása azonban csak a 80-as évektől vált elterjedté, az angolszász rendszerekből kiindulva. Az alkalmazott megoldások széles köre mellett mára szinte valamennyi európai ország gyakorlatában megtalálunk valamilyen kockázatelemzésre irányuló jogintézményt.

A modern kockázatelemzési rendszerek viszonylag új keletű terjedésének oka, hogy – a megfogalmazott szakmai igények és a kutatási eredmények, tudományos ismeretek ellenére – a gyakorlati alkalmazásához szükséges infrastrukturális feltételek, jogi szabályozók, és ezek alakításához szükséges szakpolitikai elvárások nem voltak adottak.

7 Megyery I. (1905) p. 188.

8 Witmer, L.H. (1927), Duncan, O.D. (1931), Tibbits, C. (1931), Tibbits, C. (1932)

- A szakpolitikai elvárások kapcsán elsősorban nem a börtön, vagy a büntetés funkcióival kapcsolatos elgondolások azok, amik a kockázatelemzési rendszerek fejlődése kapcsán relevánsan hatottak. Sokkal inkább az állam működésére vonatkozó közmenedzsment gondolatok, a piaci gondolkodásmód, így a piaci eszközök közigazgatásba való beáramlása volt az a folyamat, ami a kockázatelemzés modern jogintézményeit meghatározta. Elsősorban a *hatékonyság, a számon kérhetőség, a működés és a döntések átláthatósága* volt a folyamatok egyik, a piaci kockázatelemzési megoldások elvi és gyakorlati technikáinak (például bankok és egyéb pénzügyintézetek elemzési, minősítési módszerei) átültetése a másik iránya. Ebből a szempontból a szervezeti teljesítményértékelési rendszerek, a modern humán erőforrás-menedzsment eszközök (vezető kiválasztás, ACDC rendszerek bevezetése), és a kockázatelemzés ugyanazon logikai tengelyen található.⁹
- Az egyes országok szakpolitikai elvárásainak megfelelően a nemzeti jogrendszerekbe először mint innováció, majd a 2000-es évektől a nemzetközi gyakorlatba már mint ajánlásokként jelentek meg a kockázatelemzésre vonatkozó elvárások. Ezek is elsősorban azon területeken, ahol a *kockázatok és a döntési felelősség súlya kiemelkedő*. Megemlíthető így az Európa Tanács ajánlása a hosszúidős elítéltek¹⁰ és a veszélyes elkövetők¹¹ kapcsán, ahol mindkét esetben megjelenik a kockázatelemzés szükségége. Összességében a fogvatartásra vonatkozó *jogi garanciális elemek fejlődése és szélesedése* magában hordozza, hogy azon döntéseket, melyeknek súlyos jogkövetkezményei vannak, – így kihatással lehetnek a szabadságvesztés tartamára (pl. a feltételes esetben szabadságra bocsátás esetén), a büntetés szigorúságára, vagy a fogvatartott életfeltételeit nagyban meghatározó besorolásokra – átlátható, alátámasztható és védhető szakmai alapokra kell helyezni. A szakmai és szakpolitikai elvárások, a jogi garanciális elemek szükségessége mellett azonban az előbbieken leírt igényeknek megfelelő módszerek, alkalmazható gyakorlatok rendelkezésre állása is szükséges.
- A szakpolitikai és nemzetközi elvárások mellett az infrastrukturális feltételek¹² és lehetőségek adják tehát a követelmények harmadik oldalát. A modern rendszerek abban különböznek a 100 évvel ezelőtti metódustól, hogy egységes protokollok alapján próbálnak egy standard megismerési eljárást érvényesíteni. Ehhez viszont elemzési eljárások, a megfelelő személyi állomány, illetve leginkább az informatikai megoldások nyújtották azt a többletet, ami a kockázatelemzési rendszerek fejlődését elősegítette. Az *információk feldolgozhatóságát, hozzáférhetőségét, adatbázisok kialakítását* nagyban segítette elő az elektronikus nyilvántartási rendszerek bevezetése. Ennek hozzáadott értéke, hogy nem pusztán egyes emberekre vonatkozó digitális „kartotékok” állnak rendelkezésre, hanem a fogvatartotti populáció egészére vonatkozóan is elérhetővé tett *statistikailag feldolgozható adatbázisokat*. Ez teszi igazán lehetővé azt, hogy a büntetés-végrehajtásnak hozzáférhető empirikus háttere legyen a fogvatartottakra vonatkozóan.

A fentiekből fakadóan, az egyes országok büntetés-végrehajtási rendszereiben megtalálható kockázatelemzési megoldások az alábbi fő elvek mentén épülnek fel:

9 Jenei Gy. (2006)

10 Rec(2003)23

11 Rec(2014)3

12 Blomberg et al. (2010)

- A rendszernek átláthatónak kell lennie, egységes szakmai protokollok mentén működteve.
- Standard, egységes elemzési metodikákat, mérőeszközöket használ. Lehet egy országban több fajta elemzési eljárás bevezetve (pl. más a visszaesésre, más az agresszióra stb.), de mindegyik standard mérőeszközként funkcionál.
- A rendelkezésre álló adatoknak *feldolgozhatónak és hozzáférhetőnek* kell lennie.

Az első kettő szempont garantálja azt, hogy az elemzési eljárás, azaz a döntések mögötti információgyűjtés és feldolgozás nem az eljárásban résztvevők „képességére” és „szívügyére” van bízva. Ennek a lényege, hogy függetlenül attól, hogy egy fogvatartottat Dartmoorban vagy Merseysideban, Szombathelyen vagy Tiszalókon fogadnak be a börtönbe, ugyan azon elemzési eljáráson menjen keresztül, melyben az alkalmazott módszerek, eszközök és döntési protokollok is egységesek. Az információk adatként való tárolása és azok feldolgozhatósága garantálja, hogy a rendelkezésre álló ismeretek *igazolható szakmai alapot nyújtsanak* a döntésekhez.

A kockázatelemzés módszertani megoldásai

Ahogy a korábbiakból is kitűnik, a fogvatartottak szakmai kategorizációja, várható magatartásuk kapcsán meghozott döntések és ezek alapjául szolgáló megismerési igény már 100 éve is jelen volt (lásd enyhébb rezsimű intézet vagy feltételes szabadság). A modern kockázatelemzési rendszerek tulajdonképpen csak az alkalmazott módszerek kapcsán jelentenek újdonságot, azt ahogyan és amivel biztosítják az átláthatóságot, az információk (a tudás) hozzáférhetőségét és a szakmai háttérrel.

Az első kérdés, hogy hogyan gyűjtjük az adatokat, és milyen típusú adatokat gyűjtünk. Az adatok-ismeretek gyűjtésének módja arra utal, hogy milyen módszerrel ismerjük meg a fogvatartottat, milyen információkat veszünk figyelembe, és ezt az ismeretet hogyan gyűjtjük, tároljuk. Az adatok gyűjtésének módja szerint a modern rendszerekben alapvetően két fő gyakorlat létezik.¹³

- Az úgynevezett *aktuárius* megoldások, melyek kimenete egyfajta kérdőív elvű megoldás, zömében statikus adatokra alapozva. A személyes szakmai ítélet kevés teret kap, objektív, de mechanikus és egyedi mérlegelést nehezen tud megjeleníteni. Előnye, hogy gyors, nagymennyiségű adat előállítására alkalmas, átlátható, könnyen mérhetővé tehető, objektív. Hátránya, hogy számos, egyedi ismeret, információ feldolgozására nehezebben alkalmas, a szakmai tapasztalatot nem tudja magába építeni. A kifejezés, hogy „aktuárius” maga is mutatja, hogy az eljárás maga a banki kockázatelemzés gyakorlatára emlékeztet leginkább.
- A strukturált szakmai döntéseken alapuló rendszerek működési elve, hogy az értékelést, megismerést végző szakember egy jól strukturált, részletesen kidolgozott szempontrendszer alapján értékeli az egyes kockázati tényezőket. Előnye, hogy a strukturálatlan rendszerekhez képest transzparensabb, egységesebb gyakorlatot jelent, de alapvetően épít az értékelést végző állomány felkészültségére, magas szakmai

13 Desmarais, Sarah L., Singh, Jay P. (2014)

tapasztalatára. Jól működő rendszerekben hatékonysága elég magas fokú. Hátránya is ebben rejlik, hiszen jól képzett (viszonylag magas szakmai minimumszinten), célzottan felkészített állományt feltételez. Ennek hiányában elveszíti az előnyét.

A modern kockázatelemzési rendszerek próbálják ezt a két megközelítési módot egyszerre alkalmazni, mintegy kiegészítve egymást. A hazai fejlesztésekben is próbáltuk ezt az elvet szem előtt tartani. Az adatok gyűjtésének módszere mellett azonban a gyűjtött adatok jellege kapcsán is fontos két típust megkülönböztetni: a statikus és a dinamikus adatokat.¹⁴

- A *statikus* adatok jellemzően olyan historikus adatok, melyek nem változtathatóak, tényjellegűek. Ilyen például az elkövetett bűncselekmény és azok jellemzői, a gyermekkori kriminalitás adatai, a nem stb. Ezek jellemzően erős változók a kockázatelemzés kapcsán.
- A dinamikus adatok viszont változhatnak az idő múlásával, ilyen például az iskolai végzettség, a fegyelmi helyzet, vagy a fogvatartottak attitűdjei, együttműködő magatartása. Ez utóbbi adatok mélyebb és az aktuális kockázat szempontjából relevánsabb információt hordoznak, így kezelési, beavatkozási szempontból fontosabbak is. Például egy aktuális fegyelmi helyzet és pszichés állapot fontosabb elemzési szempont az agresszivitás jelene szempontjából, mint egy tíz évvel ezelőtti testi sértés.

Az adatok ilyen jellegű értelmezése és csoportosítása azért is fontos, mert a rendszer működési jellegét is meghatározza. A statikus adatok jellemzően egyszer kerülnek felvételre (például egy befogadási eljárás során), míg a dinamikus adatok változhatnak, így azokat folyamatosan frissíteni kell, aktualizálva a kockázatok és a kezelési lehetőségek irányait.

A fentiekből kiindulva az adatok gyűjtése és felhasználása alapján a szakirodalom jellemzően négy fejlődési szakaszt (generációt) különböztet meg.¹⁵

- *Az első generációs rendszerek* a fogvatartottak szubjektív szakmai döntéseken alapuló kategorizálását jelentik, a fogvatartott ismerete, vagy a rendelkezésre álló dokumentumok alapján. Jellemzően bizottsági döntéseket takarnak, melyek háttérben feljegyzések, szakvélemények, bírósági dokumentumok állhatnak, amik a mély információtartalom ellenére nem adnak strukturált szempontrendszert. Erősen építenek a börtön személyi állományának szakmai tapasztalatára, felkészültségére és a fogvatartottal való interakciók során gyűjtött benyomásokra. Előnyük, hogy a mérlegelési szempontokban kevesebb a kötöttség, széles körű információs bázisra építenek, a fogvatartottak személyes ismeretét feltételezik.

Hátrányai is ebből fakadnak, azaz a döntések jellege erősen az adott intézet értékelőinek szakmai szubjektumától függ – ami az eltérően értelmezett szakmai értékek és szempontok esetén még erősebben jelentkezik. Erősen építenek továbbá a börtön személyi állományának felkészültségére és szakmai tapasztalatára. Ennek hiányában a fogvatartottakra vonatkozó döntések szakmailag is esetlegessé válnak.

14 James N. (2015), Bonta J.-Andrews D. A. (2007), Szabó J. (2012)

15 Bonta J.-Andrews, D.A (2007), Blomberg et al. (2010), Desmarais, Sarah L., Singh, Jay P. (2014) Turner et al. (2013)

- *A második generációs rendszerek* az 1970-es évektől jelennek meg. Jellegüket tekintve statikus elemekre épülő, egységes, standard kérdőíveken alapulnak. Előnyük az egységes szempontrendszer, a statisztikai feldolgozásra alkalmas adatgyűjtés. Hátrányuk, hogy sok esetben a börtön számára eleve rendelkezésre álló adatokra alapoztak, zömében statikus, a bűncselekményre, illetve az elkövető előéletére vonatkozó információkból kiindulva. Azaz nem feltétlenül a célhoz igazított adatgyűjtés valósult meg, hanem a rendelkezésre álló adatokból próbálták célt elérni. Az eredmények mindentől függetlenül jobbnak bizonyultak, mint az első generációs szakmai szubjektumra épülő rendszerek.
- *A harmadik generációs rendszerek* az előbbieken jelzett kritikákat beépítve már a dinamikus faktorokra is támaszkodnak, jellemzően célzott adatgyűjtés eszközölköve. Azaz már nem pusztán a rendelkezésre álló információra építenek, hanem a kutatási eredmények alapján relevánsnak vélt tényezőkre reagálva gyűjtenek információkat. A dinamikus faktorok egyben jelzik a beavatkozás lehetőségét is, tehát a harmadik generációs megoldások lényege a kezelési rendszerekre való reagálás. Fontos továbbá, hogy a szakmai szubjektivitást is megfelelő aránnyal építik be a döntési mechanizmusokba, felismerve azt, hogy strukturált, átlátható adatgyűjtés nélkül nem, de kizárólag tesztek alapján sem lehet felelős döntést hozni. Működésükben egy fontos „generációs” különbség, hogy ezek a tesztek, elemzési eszközök már mind egy statisztikai elvű döntéstámogató rendszereként működnek. Azaz a felmért tényezőket, rizikófaktorokat a rendszer statisztikai háttérelmzések alapján súlyozza, egyfajta becslést, predikciót adva a kockázati szintre.
- *A negyedik generációs rendszerek* – hasonlóan a fentiekhez – egyben próbálják a statisztikai elvet és a szakmai szubjektivitást megjeleníteni. Annnyiban mások a harmadik generációs rendszerekhez képest, hogy szélesebb körben próbálják a kockázati tényezőket értelmezni, illetve már nem pusztán alapját képezik a beavatkozásoknak, hanem magukba integrálják a kezelési és beavatkozási igények felmérését.

Kockázatelemzés- kezelés

Ahogy a fentiekben látható volt a modern kockázatelemzési rendszerek egyik lényegi fejlődési velejárája a kezelési rendszerekkel való integráció. Ennek oka, hogy kockázatok kimutatásának elsősorban akkor van értelme, ha azt valamilyen beavatkozás kíséri. Ez a beavatkozás lehet például biztonsági kockázati besorolás, biztonsági őrizetbe helyezés, vagy egy kezelési program. A modern rendszerek alapjaiban építenek a dinamikus tényezőkre, a kriminogén szükségletek felmérésére, melyek dinamikus jellegükből fakadóan változtathatóak. Így az elemzés kapcsán felmért és nyilvántartott kockázati tényezők mentén lehetőség nyílik az egyéniesített kezelési rendszerek alkalmazására.

A kockázatelemzés és kezelés egy rendszerben való értelmezésének másik gondolati alapja az a már hivatkozott egységes, transzparens működés és szakmai pragmatizmus. A kezelés oldaláról nézve a rendszer lényege egy példával élve, hogy aki szerhasználat szempontjából magas kockázatú, azt vonják be drogprevenciós programba. De őt vonják be, és őt vonják be. Tehát a megfelelő embernek a megfelelő programot kell biztosítani. Kockázati szempontból nem érintett elítéltnak kockázatkezelő programot felkínálni

nem csak értelmetlen, de kontra produktív is, hiszen olyan fogvatartotti közzeggel és olyan magatartási mintákkal találkozunk, ami inkább káros hatással van, mint segítséggel.¹⁶ Nem a felmerült kockázatokra reagáló programokat működtetni pedig szimplán pazarlás, illetve legfeljebb a szabadidő hasznos eltöltéseként értelmezhető.

Az alkalmazott modern harmadik, és negyedik generációs kockázatelemzési és kezelési rendszerek elvi alapjait¹⁷ a D. A. Andrews és James Bonta¹⁸ nevéhez fűződő kockázat-szükséglet-reszponzivitás modelltől vezetik le. A modell működésében három alapelv érvényesül:

- A kockázati elv, azaz az elítélteket (visszaesési) kockázatuk alapján kockázati kategóriába kell sorolni, és a kezelés intenzitását ehhez kell igazítani.
- A szükségleti elv, melynek lényege, hogy a kezeléseknak a dinamikus tényezőkre (kriminogén szükségletekre) kell reagálniuk.
- A rezponzivitás elve, azaz növelni kell az elítélt képességét, hogy tanulni tudjon a viselkedésterápián alapuló programokból, illetve a programokat a fogvatartottak tanulási stílusához, képességéhez, erősségeihez kell igazítani.

A kockázatelemzés a bűnisméltés valószínűségét meghatározó úgynevezett „központi nyolc” tényezőre fókuszál¹⁹: korábbi antiszociális magatartás, antiszociális személyiségstruktúra, antiszociális kogníció, pro-kriminális attitűdök, bűnelkövetés iránti társas támogatás (antiszociális kapcsolatok), családi/házassági viszonyok, iskolai/munkahelyi viszonyok, szabadidő eltöltése, rekreáció, szerhasználat.

A tanulmány témája és tartalmi koherenciája miatt a kezelési programokra csak korlátozottan térek ki, de mivel az elemzés és a kezelés a modern rendszerekben integráns egységként működik, elvi alapjaikat fontos bemutatni.

Intézményi megoldások

A kockázatelemzés intézményi megoldásaira, azaz hogy milyen szervezeti megoldások mellett végzik az egyes országok a konkrét eljárást, több alternatíva is létezik. Sokan az egyes börtönök szintjén működtetik, mások központi intézeteket hoznak létre, illetve léteznek ennek vegyes megoldásai is.²⁰

- Legelterjedtebb módja a fogvatartó *intézetek szintjén* megjelenő kivitelezés, melyek lényege, hogy valamilyen központi módszertan, licenz alapján elvégzik az elemzési eljárást. Függetlenül attól, hogy ki melyik intézetben van, a protokoll ugyan az. Előnye, hogy a megismerést és az elemzést végző intézmény egyben a fogvatartó is. A központi rendszer, módszertan működtetéséhez relatív kevés ember szükséges, a börtön szintjén pedig jellemzően erre felkészített állomány végzi a kockázatelemzési feladatokat.

16 Szabó J. (2012)

17 Bonta J.-Andrews, D.A (2007); James N. (2015)

18 Bonta J.-Andrews, D.A (2007)

19 Szabó Judit (2012) fordítása

20 Konkrét országok példáját és hivatkozását lásd: A kockázatelemzés nemzetközi gyakorlata

- A másik alternatíva a központositott megoldás, azaz a kockázatelemzést speciális, erre létrehozott intézetben végzik. Ennek előnye a szakmai koncentráció, illetve az arányaiban nagyobb erőforrások ráfordításának lehetősége a fogvatartottak mélyebb elemzése terén. Ez a többi intézet végrehajtó állományát is kevésbé terheli, bár a rendszerek fent említett dinamizmusa miatt akkor sem tudja teljesen tehermentesíteni. Ezen megoldások lényege, hogy az elítélte kör egy része a büntetésének kezdetén egy meghatározott időt egy ilyen központi intézetben tölt el. Innen tudják elszállítani az elítéltet a tényleges végrehajtó intézetbe, ahol a büntetését tölteni fogja. Ebből az elosztó intézeti szerepből fakad egy másik előny, hogy a vizsgálati eredmények alapján lehet a fogvatartottakat elhelyezni az egyes intézeteknél, attól függően, hogy vélhetően hol fognak a felmért kockázatokra megfelelőbb választ adni (pl. intézeti foglalkoztatás, családi kapcsolattartás vagy speciális részleg típus).
- Több országban alkalmaznak egyfajta hibrid megoldást, ahol főszabály szerint az egyes börtönökben végzik a kockázatelemzést és az elítéltek csak egy speciális, kisebb részével foglalkozik központi intézet. Példa lehet a szexuális elkövetők, az erőszakos elkövetők súlyosabb esetei vagy a terrorcselekményekben érintett kör. Szintén ebbe a körbe sorolható, ahol az intézeti kockázatelemzések esetén egy meghatározott elkövetői kör felett egy központi szerv szakmai szupervíziót gyakorol, de a tesztek elődleges felvételét nem ő végzi. Kiemelt súlyosságú cselekmények esetén jelenthet ez szakmai garanciális elemet.

Hogy melyik ország hogyan oldja meg a kockázatelemzési metódusát, az nagyban függ az infrastrukturális lehetőségektől, az adott büntetés-végrehajtási szervezet racionalitásától. A nemzetközi kutatások elsősorban a kockázatelemzés eszközeire, azok hatékonyságaira fókuszálnak. Vélhetően az intézményi megoldások tekintetében is az alkalmazott elemzési eszköz és a felkészített állomány lesz a szakmai hatékonyság kulcsa és nem a végrehajtás koncentrált/dekoncentrált jellege.

Kockázatelemző eszközök

Az alkalmazott eszközök vonatkozásában sok ország magának fejleszti, mások licenszre vásárolják más országok már bevett rendszerét. Vannak kutatóintézetek által fejlesztett tesztbattériák, melyeket ugyanazzal a szerzői jogi feltételrendszerrel használnak az egyes börtönökben, mint bármely más pszichológiai tesztet.

Az alkalmazott elemzési eszközök nagyon széles skálán mozognak; kiválasztási, alkalmazási szempontjaik közül az egyik, hogy az elemzés, és az alkalmazott eszköz maga mire irányul, azaz milyen kockázatot akarunk mérni. Az elemzés célja a konkrét eszköz (pl. tesztbattéria jellege) megválasztásán túl nagyban befolyásolja, hogy milyen döntési helyzetekben alkalmazzák őket, illetve milyen szakmai kimenete van az elemzésnek.²¹

Az elemzés irányán belül két fő szempont merülhet fel: az intézetben belüli viselkedés (öngyilkosság, agresszió, szökés stb.), illetve az intézetben kívüli bűnelkövetés (gyakorlatilag a visszaesés) kockázata. A visszaesés kapcsán a kanadai LSI-R (Level of Service

²¹ James N. (2015)

Inventory-Revised)²² rendszert, vagy a brit OASys-t (Offender Assessment System)²³ kell megemlíteni. A két rendszer széles körben használt megoldás, számos ország használja licenszre, vagy fejlesztési alapként saját rendszerük kidolgozásához. Az általános visszaesés mellett speciális elemzőeszközöket is számos ország alkalmaz gyakorlatában. Példaként szolgálhatnak a radikalizmus, extrémizmus kapcsán egyre több országban (elsősorban a terrorizmus veszély kapcsán) alkalmazott tesztek, így a VERA (Violent Extremism Risk Assessment) tesztbatteria különböző változatai, vagy a szintén erőszakos radikalizmus vonatkozásában fejlesztett ERG22+ (Extremism Risk Guidance 22+).²⁴

Az elemzés másik iránya a belső, azaz az intézeten belüli kockázatokra vonatkozik. Ezek közül megemlíthető az öngyilkosság kapcsán például a SCOPE (Suicide Concerns for Offenders in Prison Environment)²⁵, vagy a fiatalkorúak sérülékenysége (öngyilkosság, bántalmazás) kapcsán kidolgozott PYVS (Prison Youth Vulnerability Scale).²⁶

Az elemzés célja tehát meghatározza a döntési helyzetet, azaz a konkrét alkalmazási területet is. A külső kockázatok (azaz a visszaesés) alkalmazási területe a fogvatartott intézeti elbocsátásával van összefüggésben. Így tipikus alkalmazási területe a feltételes szabadságra bocsátás, illetve az intézetből való engedélyezett eltávozások (rövid tartamú eltávozás, büntetés félbeszakításhoz hasonló jogintézmények) elbírálása. A fent hivatkozott elemző eszközök szakmai és tudományos oldalról megtámogatott/alátámasztott, hosszú éveken keresztül fejlesztett, több országban kipróbált megoldások. Ezen a ponton szükséges visszahivatkozni Tauffer és Megyery írásaira, azaz, hogy a kockázatelemzés gyakorlati alkalmazásának az egyik leglényegibb eleme, hogy a társadalom szempontjából kritikus döntések mögött átlátható és az adott kor legmodernebb eszközeivel megtámogatott szakmai háttér legyen.

A belső kockázatok vonatkozásában megjelenő döntési helyzetek tipikusan az elhelyezéssel, biztonsági kockázati besorolásokkal és általában a klasszifikációs rendszerekkel vannak összefüggésben. A kockázatelemzés kimenete kapcsán fontos ismét megemlíteni, hogy a modern megoldások mindegyikének lényegi velejárója a beavatkozási rendszerekkel való összekapcsolás. A kimutatott kockázatok, a dinamikus rizikófaktorok – (kriminogén) szükségletek – egyben a beavatkozások irányainak meghatározásához adnak támpontot. Így a modern rendszerek a kockázatelemzés és kezelés (risk - needs) gyakorlatát integráltan kezelik. A döntési helyzetek mellett így a másik kimeneti kapcsolódási pont a kezelés maga, ami meghatározhatja az alkalmazott eszközök használatát. Egy elsősorban statikus elemekre építő eszköz (predikciós erejétől függetlenül) kevésbé lesz alkalmas arra, hogy beavatkozások alapját képezze, mint egy RNR modellre építő megoldás.

A kockázatelemzés nemzetközi gyakorlata

A fentiekben bemutatott elméleti és gyakorlati tipológiákból is látszik, hogy a kockázatelemzés nemzetközi gyakorlatában a célokat, az alkalmazott eszközöket és az

22 Hollin, R.C.-Palmer, J.E (2003); Watkins, I. (2011)

23 Moore, R. (szerk.) (2015)

24 Bryans, Shane (2016) p. 56.

25 Perry et al. (2010)

26 Tie, D.; Waugh, E. (2010)

intézményi megoldásokat tekintve számos megvalósítási forma fordul elő. A BvOP 2017 októberében megkereste az EuroPris²⁷ tagállamait az alkalmazott kockázatelemzési eljárásokkal kapcsolatban. Az egyes szervezetektől beérkezett válaszok, illetve az EuroPris 2017 októberében, kockázatelemzés és kezelés témájában rendezett nemzetközi konferenciája²⁸ alapján kerül bemutatásra néhány ország gyakorlata. Az államok kiválasztása némi önkényességgel készült, célja elsősorban az volt, hogy különböző megoldásokat, azok kombinációit lehessen vele illusztrálni.

Belgium. A Belga rendszerben három kategóriába sorolják a fogvatartottakat a kockázatelemzés szempontjából. Az 'A' kategóriába sorolt fogvatartottak azok, akik 3-5 évig terjedő ítélet tartammal bírnak, a 'B' kategóriába sorolt fogvatartottak, akik szexuális bűncselekményt követtek el, illetve 'C' kategóriába azok, akik ítélettartama több mint 5 év.²⁹

A kockázatelemzés gyakorlatát minden börtönben meglévő ún. pszichoszociális szolgálat végzi, mely szociális munkásokból, pszichológusokból és pszichiáterekből áll. A csoportok mérete az adott börtön fogvatartotti létszámától függ. Fő feladatuk az eltávozások, elektronikus monitoring, feltételes szabadságra bocsátás kapcsán kockázati elemzések készítése. A rendszer egyik érdekessége, hogy a terrorizmus kapcsán elítélt fogvatartottak kockázatelemzését a brüsszeli székhelyű országos parancsnokság Központi Pszichoszociális Szolgálat szupervizionálja. A gyakorlatban széles körben alkalmazott elemzési eszközöket, teszteket alkalmaznak az erőszakos elkövetés, a szexuális bűnelkövetők, vagy például a radikalizmus kapcsán.³⁰

Svédország. Svédország saját fejlesztésű kockázatelemzési eszközt használ (RBM-B³¹), mely általános, erőszakos, erőszakos szexuális visszaesési kategóriákat elemez alacsony/közepes/magas kockázati besorolással. További kiegészítő modulokat használnak alkohol és drogérintettség, szuicidumok, illetve a fiatalkorúak kapcsán. Az alap kockázatelemzést minden fogvatartottal elvégzik, azonban a 4 év feletti ítélet tartammal rendelkező elítéltek kockázatelemzését külön intézetekben (egy férfi és egy női intézet) végzik, különösen a feltételes szabadságra bocsátás, az eltávozások és az általános intézeti elhelyezés kapcsán. A központi kockázatelemzési eljárást követően helyezik ki ténylegesen a fogvatartottakat a végrehajtásra kijelölt intézetbe.

Csehország. A cseh büntetés-végrehajtás (Svédországhoz hasonlóan) saját fejlesztésű kockázatelemzési eljárást dolgozott ki magának. Különböző tesztbattériákat ko-

27 European Organisation of Prison and Correctional Services – Az Európai Unió által finanszírozott nemzetközi börtönügyi szervezet, melynek tagjai között 31 állam (igazságügyi minisztériumok, vagy büntetés-végrehajtási szervezetek képviseltében) található.

28 A rendezvényen Magyarország részéről a szerző képviselte a BvOP-t. www.europris.org/events/risk-and-needs-assessment-workshop

29 Érdekes, hogy a kockázatelemzést kizárólag belga állampolgárokkal végzik, illetve azokkal, akiknek tartós letelepedési engedélyük van.

30 Használt eszközök többek közt: VRAG (Violence Risk Appraisal Guide), Static-99, VERA-2R, SVR-20 (Sexual Violence Risk), HCR-20V3 (Historical Clinical Risk), SAPROF (Structured Assessment Of Protective Factors).

31 Risk-, Behovoch Mottaglighetsbedömning

rábban is alkalmaztak,³² de a komplex kockázatelemzési rendszerüket 2003-tól kezdték fejleszteni. A 2006-ban kísérleti fázisban bevezetett SARPO névre keresztelt elemzőeszköz eredetileg a brit OASys licenszén alapult, ám több tesztelési fázison átesett, így egy többlépcsős projekt keretében végül saját fejlesztésű programot vezettek be. Az új modern szoftveres háttérrel bíró SARPO rendszert végül 2012-től terjesztették ki valamennyi cseh intézetre. Központi, a feladatra kijelölt intézetük nincs, a kockázatelemzést helyi szinten végzik el az egyes börtönökben. Alkalmazása a befogadási eljárás keretében minden elítéltre kiterjed, illetve a feltételes szabadságra bocsátás kapcsán használják döntéstámogató rendszerként.

Horvátország. Kelet-Európában a fogvatartottak kockázatelemzésében Horvátországnak vannak a legrégebbi tapasztalatai. A fogvatartottak egyes kockázataira vonatkozó elemzési-diagnosztikai rendszer 1987 óta működik, melynek végrehajtását egy központi intézet látja el. Az intézet a zágrábi börtön falai közt működik, de önálló intézményként. Minden 6 hónapnál hosszabb ítélettel bíró elítélt a Diagnosztikai Központban kezdi a szabadságvesztés végrehajtását nemtől függetlenül. Az intézet által alkalmazott kockázatelemzés a visszaesésen kívül a belső rizikófaktorokra, így az erőszakosságra – különös tekintettel a szexuális erőszakra –, a függőségre és az áldozattá válás lehetőségeire fókuszál. Az alkalmazott gyakorlatokra a széles szakmai spektrum (historikus adatok, szociális munkás és pszichológus által végzett, valamint egészségügyi vizsgálatok), azonban gyenge informatikai támogatottság jellemző.³³

Németország. Németországban az egyes szövetségi tartományok gyakorlatai sok mindenben eltérőek lehetnek. A szársországi gyakorlat például hasonlít a belga megoldáshoz, azaz széles körben³⁴ végeznek intézeti szinten teszteket, melyekért a pszichológiai osztályok felelősek. A magas besorolások felett azonban központi szinten szupervíziót gyakorolnak. Mecklenburg-Elő-Pomeránia gyakorlatában fő szabály szerint az intézetekben történik az elemzés, azonban négy év ítélettartam feletti szexuális elkövetők, emberölésért elítéltek, illetve biztonsági őrizetben³⁵ lévő kockázatelemzését egy központi intézetben végzik.

A kockázatbecslés kérdései

A kockázatelemző rendszerek döntéstámogató funkcióként szolgálnak, az adatok feldolgozásának lehetősége és az informatikai támogatás rendelkezésre állása viszont lehetővé tette, hogy az egyes eljárások empirikus vizsgálatokon nyugvó predikciós funkciót is betöltsenek. A kockázatelemzés igazi előnye az egységes adatgyűjtésben és az átlátható döntési, értékelési mechanizmusokban rejlik. Szakmai és tudományos használhatóságuk egy fontos értékmérője azonban a tesztek predikciós ereje. Fontos leszögezni azonban,

32 Jiricka et al. (2014)

33 Bogotyán R., Kovács M., Somogyvári M. (2016)

34 PCL-R (Psychopathy Checklist-Revised), LSI-R, HCR-20

35 (Sicherungsverwahrung) Határozatlan időtartamú fogva tartás, melynek lényege, hogy a társadalomra veszélyesnek ítélt elkövetőket büntetésük letöltése után sem engedik ki az intézetből. A veszélyeséget jogszabályban meghatározott időszakonként felülvizsgálják.

hogy a predikció, azaz a várható viselkedés bekövetkezésének alacsony/közepes/magas kockázata kizárólag mint becslés értelmezhető, és nem jóslás. Bizonyosságot pedig semelyik rendszer nem tud nyújtani. A siker úgy és annyiban értelmezhető, hogy egy strukturálatlan információgyűjtésre alapozó rendszerhez képest, amelyik a döntéseit a „szívügyre” és a „szakmai képességre” bizza, egy strukturált kockázatelemzési rendszer milyen sikerszázalékkal becsül meg helyzeteket, mennyiben tud támogatást nyújtani kritikus döntési helyzetekben. Nehéz ráadásul a sikert, vagy a sikertelenséget igazán jól utánkövetni. Akit például nem engednek ki feltételes szabadságra, annál sosem lehet megtudni, hogy megszegte-e volna a magatartási szabályokat, illetve a magas kockázatú fogvatartottak esetében (jó esetben) az intézményrendszer beavatkozási, kezelési eszközökkel próbál változtatni az elítélt rizikófaktorain.

A hazai fejlesztés – Kockázatelemzési és Kezelési Rendszer és a Prediktív Mérőeszköz

A hazai gyakorlatba a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszert (a továbbiakban: KEK rendszer) a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.) emelte be.³⁶ A KEK rendszer két fő eleme az egyes fogvatartási kockázatok felmérése és az azokra reagáló kockázatkezelő programok biztosítása. A KEK rendszer részeként 2015-ben kezdődött meg a BvOP keretein belül a fejlesztési folyamat, melynek célja a kockázatelemzési eszköz, illetve az ahhoz szükséges informatikai felület kidolgozása, továbbá standard tematikával bíró kezelési programok szakmai dokumentációjának, képzési anyagainak összeállítása volt. A kockázatelemzési eszközök és a kezelési programok fejlesztésének végrehajtásáért és koordinációjáért a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának főosztályi jogállású szervezeti eleme, a Központi Ki-vizsgáló és Módszertani Intézet felelős.

A kockázatelemzés és a PME

A kockázatelemzés fejlesztés alatt lévő eszköze a Prediktív Mérőeszköz (a továbbiakban: PME), ami különböző szakterületek bevonásával biztosít egy komplex elemzési folyamatot, mely a fogvatartottak kriminális előéletének, családi hátterének, szocio-ökonomiai helyzetének, bv. intézeten belüli magatartásának, pszichológiai és egészségügyi állapotának, és egyéb jellemzőinek megismerésével segít egy predikciót adni a fogvatartottak várható viselkedésére, a fogvatartás során releváns kockázataira, annak mértékére. A PME tehát egy informatikai felület, mely biztosítja az egyes fogvatartottakkal felvett adatok, kérdőívek válaszainak rögzítését, továbbá a felvett adatok alapján az elítélteket a kockázati kategóriákban alacsony/közepes/magas kockázati szintbe sorolja. Jogszabály alapján a PME az alábbi kockázati kategóriákra fókuszál:

- fogolyszökés és annak kísérlete,
- öngyilkosságra irányuló magatartás, önkárosítás,

³⁶ 2013. évi CCXL. törvény 92. §

- bármely személy elleni erőszakos cselekmény vagy annak kísérlete,
- a fogvatartotti szubkultúrában betöltött vezetői szerep,
- a fogvatartotti szubkultúrában betöltött kiszolgáltatói pozíció, sérülékeny helyzet,
- pszichoaktív szerrel való visszaélés.

A kockázatelemzést a PME rendszer használatával a befogadási eljárás részeként kell lefolytatni az elítéltekkel. Az adatokat négy szakterület – nyilvántartás, reintegráció, pszichológia, egészségügy – vonatkozásában szükséges rögzíteni.

- A nyilvántartási szakterület a kriminális előéletre vonatkozó információk vonatkozásában az élő, illetve a „holt” fogvatartotti nyilvántartás alapján hozzáférhető, objektív adatokat gyűjt.
- A reintegrációs szakterület a személyes és demográfiai adatokra, családi háttérre és családi körülményekre, szociális háttérre, kapcsolattartásra, iskolázottságra, korábbi munkaviszonyokra és munkatapasztalatra, foglalkoztatási és munkáltatási adatokra, káros szenvedélyekre, alkohol- és drogérintettségére vonatkozó, illetve a motivációs szándék feltérképezésére irányuló kérdéseket tesz fel az elítéltnel.
- Az egészségügyi szakterület kérdéscsoportja olyan objektív adatokra támaszkodó kérdőív, amely felméri a fogvatartott egészségügyi állapotát (kiemelten a szerhasználatra, pszichiátriai előéletre, önkárosításra) és az abból következő kockázati lehetőségeket.
- A pszichológiai szakterület egyes kérdéscsoportjaiban szereplő kérdések a pszichés állapotra, korábbi pszichológiai, pszichiátriai, illetve szuicid előzményekre, a pszichoaktív-szerhasználatra, valamint a fogvatartott attitűdjeire vonatkozóan gyűjtjenek adatokat.

A kérdőívek felvételéhez az elítélt személyes jelenléte szükséges és jogszabály szerint annak a befogadástól, a befogadó részlegen történő elhelyezéstől számított legkésőbb tizenöt napon belül kell megtörténnie. A szakterületi rögzítések alapján, a kockázatfelmérés eredményeként készül el az a besorolás, amely a kérdésekre adott válaszok alapján lehet magas, közepes vagy alacsony.

Az informatikai felület a kockázati besorolásokat automatikusan elvégzi, azonban a PME jellegénél fogva nem rendelkezik teljes rálátással az elítélt büntetés-végrehajtási szempontból releváns attribútumaira, ezért kiemelt jelentőségűek az egyes szakterületi képviselők általi szakmai benyomások, a fogvatartott egyéni elbészé- lését kiegészítő információk, tények, adatok rögzítése is. Az egyes szakterületek a fogvatartási kockázati csoportra vonatkozó besorolásokat felülbírálnak, így a rendszer a kérdések jellegében és a végső döntés meghozatalában is épít a kitöltő szakmai tapasztalatára.

A PME az elsődleges fejlesztési, tesztelési fázisán túl van, éles bevezetését fokozatos rendszerbe állítás mellett 2017-től kezdte meg a BvOP. Jelenleg mintegy 1600 elítélttel végezték el a PME alapú kockázatelemzést. A rendszer jelentősége a fogvatartási kockázatok felmérésén és elemzésén túl abban nyilvánul meg, hogy mindenhol egyformán elérhető és azonos körű adatokat szolgáltatva biztosítja a szakterületek közötti információáramlást.

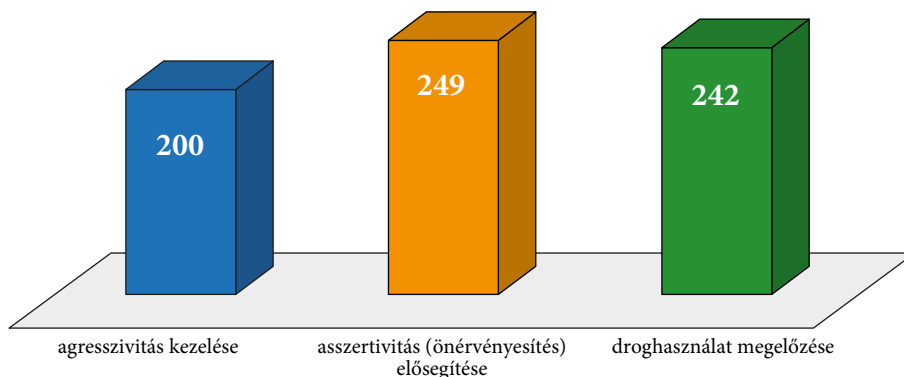
A kockázatkezelés

A kockázatkezelés a felmért kockázatokra irányuló speciális programok által valósul meg. Amennyiben a kockázatelemzés eredményeként a kockázati érték magas vagy közepes, úgy az elítélt részére a fogvatartási kockázat csökkentésére irányuló program lehetőségét fel kell ajánlani. Ezek a programok központilag kidolgozott, standardizált, minden intézetben azonos programterv alapján, kizárólag az arra felkészített állomány által vezetett csoportos foglalkozások. Jelenleg három kockázatkezelő program került kidolgozásra, mely minden érintett intézetben elérhető az elítéltek számára:

- *Asszertivitást (önérvényesítést) elősegítő program*, melynek elsődleges célja, hogy a szociális készségek fejlesztése által képesek legyenek a résztvevők azon helyzetek azonosítására, amelyekben nehezen tudják önmagukat hatékonyan és súrlódások nélkül érvényesíteni.
- *Agresszivitást csökkentő program*, mely a szociális készségek fejlesztésével teszi képessé a fogvatartottakat, hogy felismerjék és kezelni tudják azokat a helyzeteket, amelyekben kontrollvesztés, agresszív viselkedés jelenhet meg.
- *A Droghasználat megelőzése tréning*, melynek célja, hogy a kábítószer fogyasztó magatartás tulajdonságaival, valamint a kábítószer fogyasztás körmodelljével ismerkedjenek meg a résztvevők.

Az intézetek állományában jelenleg³⁷ 124 felkészített reintegrációs tiszt tartja a drogprevenációs, agresszivitáskezelő és az asszertivitást (önérvényesítést) fejlesztő programokat. Az elítéltek programokba történő bevonása folyamatosan biztosított, eddig ezen reintegrációs tevékenységben 691 fő elítélt volt érintett.³⁸

KEK programon részt vett fogvatartottak létszáma 2017-ben

³⁷ 2017. december

³⁸ Forrás: BvOP – Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet

Szexuális bűnelkövetők

Speciális, a jogszabályból fakadó³⁹ kockázatkezelő program a szexuális bűncselekményt tizennyolcadik életévet be nem töltött személy sérelmére elkövető elítéltek részére felajánlott foglalkozás. A programnak két típusa van, egy 2015-ben indult 9 hónapos, terápiás foglalkozássorozat a Budapesti Fegyház és Börtön területén működtetett speciális részlegen, illetve a helyi intézeti pszichológusok által végzett 10 alkalmas foglalkozássorozat felajánlása hasonló bűncselekmény elkövetéséért előzetes letartóztatásban lévő vagy elítélt személyeknek.

A hazai fejlesztések kapcsán elmondható, hogy egy intézeti szinten végzett kockázatelemzési rendszer került kialakításra, mely elsősorban a belső, fogvatartási kockázatokra fókuszál. Működési elvében épít a kitöltő szakmaiságára, mindazonáltal a rendszer alapvető működését egy kérdőív alapú strukturált kitöltő felület biztosítja, mely lehetővé teszi az adatok feldolgozhatóságát, hozzáférhetőségét. A kockázatkezelési koncepció pedig az RNR modell elvi alapjaira építve próbál a dinamikus faktorokra reagálni, kiegészítve a büntetés-végrehajtás hagyományos (oktatás és munkáltatás alapú) reintegrációs eszköztárát.

Összegzés

A börtönök működésének feltétele, illetve funkciója is egyrészt a kontroll és a rend fenntartása, mely szavatolja a biztonságos működést. Másrészt a modern európai igazságszolgáltatási rendszerek a fogvatartottak magatartásán alapuló progresszivitás elvén működnek (pl. a feltételes szabadságra bocsátás jogintézményére, a reintegrációs őrizetre, vagy egyéb, a fokozatosság elvére épülő jogintézmény), mely a döntéshozók részéről komoly felelősséggel és következményekkel járó döntések meghozatalát várja el. A fogvatartottak minél alaposabb, célzott megismerése ezért a modern börtönrendszerek szakmai működésének alapja. A szakmai és tudományos gondolkodás fókuszába éppen ezért kerültek a fogvatartottak megismerésének strukturált átlátható rendszerére és a döntések mögött húzódó viselkedési kockázatok értelmezésére irányuló vizsgálatok, fejlesztések.

A fogvatartottak célzott megismerésére és klasszifikációjára irányuló modern kockázatelemzési eljárás tehát egy egységesített protokollok, metódusok alapján végzett felmérés, melynek célja, hogy valamely kockázat kategorizálja a fogvatartottakat (pl. alacsony-közepes-magas kockázati besorolással).

A kockázatelemzési eljárások alkalmazása mára szinte valamennyi európai ország gyakorlatába beépült. Az alkalmazott eszközöket és az intézményi megoldásokat tekintve számos megvalósítási forma fordul elő, melyek nagyban függenek az infrastrukturális lehetőségektől, illetve a kockázatelemzés céljától, az adott ország számára releváns rizikótényezőktől.

A kockázatelemzés hazai fejlesztése 2015-ben indult meg. Az első fejlesztési, tesztelési fázisán átesett, bevezetés előtt álló rendszer elsősorban a belső, fogvatartási kockázatokra fókuszál. Jelentősége a fogvatartási kockázatok felmérésén és elemzésén túl abban nyilvánul meg, hogy biztosítja az átlátható, strukturált információgyűjtést, valamint a szakterületek közötti információáramlást.

³⁹ 2013. évi CCXL. törvény 132. §

Felhasznált irodalom

- Blomberg, Thomas; Bales, William; Mann, Karen; Meldrum, Ryan; Nedelec, Joe (2010): Validation of the compas risk assessment classification instrument, Center for Criminology and Public Policy Research
- Bogotyán Róbert; Kovács Mihály; Somogyvári Mihály (2016): Kockázatelemzés és -kezelés a horvát büntetés-végrehajtásban In.: Börtönügyi szemle 35. évf. 2. sz.
- Bonta, James; Andrews D.A (2007): Risk-Need-Responsivity Model for Offender Assessment and Rehabilitation, Public Safety Canada
- Bryans, Shane (2016) : Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners and the Prevention of Radicalization to Violence in Prisons, United Nations Office on Drugs and Crime
- Coid, Jeremy; Yang, Min; Ullrich, Simone; Zhang, Tianqiang; Roberts, Amanda; Roberts, Colin; Rogers, Robert; Farrington, David (2007) : Predicting and understanding risk of re-offending: the Prisoner Cohort Study, Ministrx of Justice – Research Summary
- Desmarais, Sarah L.; Singh, Jay P. (2014): Risk Assessment Instruments Validated and Implemented in Correctional Settings in the United States July 2, 2014 National Reentry Resource Center
- Duncan, Otis D. (1931): An Analysis of the Population of the Texas Penitentiary from 1906 to 1924, American Journal of Sociology 36, no. 5 (Mar., 1931): 770-781.
- James, Nathan (2015): Risk and Needs Assessment in the Criminal Justice System, Congressional Research Service
- Jenei, György (2006): Közintézményi reformok szemléleti háttere és fejlődési pályái az ezredfordulón. Közgazdaság Vol.1 No. 1 81.95.o. <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/478/1/8-jenei.pdf>
- Megyeri István: (1905): A magyar börtönügy és az országos letartóztatási intézetek
- Moore, Robin (2015): A compendium of research and analysis on the Offender Assessment System (OASys) 2009–2013, National Offender Management Service, Ministry of Justice Analytical Series
- Perry, E. Amanda; Marandos, Rania; Coulton, Simon; Johnson, Mathew (2010): Screening Tools Assessing Risk of Suicide and Self-Harm in Adult Offenders: A Systematic Review, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, Volume 54 No. 5
- Szabó Judit (2012): A bűnelkövetők rehabilitációjának meghatározó irányzatai a nemzetközi szakirodalom tükrében, In.: Alkalmazott Pszichológia 2012/2 73-88 o.
- Tauffer Emil (1880): A szabadságvesztés-büntetés különféle nemeinek végrehajtása és a pénzbüntetés, tekintettel a magyar büntető törvényre s a legújabb kiadott m. kir. igazságügyministeri utasításokra
- Tibbits, Clark (1931): Success or Failure on Parole Can be Predicted: A Study of the Records of 3,000 Youths Paroled from the Illinois State Reformatory, 22 Am. Inst. Crim. L. & Criminology 11 (1931-1932)
- Tie, David; Waugh, Elizabeth (2010): Prison Youth Vulnerability Scale, Department of Corrections (New Zealand) Conceptual Issues and Scale Development
- Tibbits, Clark (1932): Reliability of Factors Used in Predicting Success or Failure in Parole, 22 Am. Inst. Crim. L. & Criminology 844 (1931-1932)
- Watkins, Ian (2011): The Utility of Level of Service Inventory – Revised (LSI-R) Assessments within NSW Correctional Environments, Corrective Services NSW, Research Bulletin 2011/1
- Witmer, Helen Leland (1927): Some Factors in Success or Failure on Parole, 18 Am. Inst. Crim. L. & Criminology 384 (1927-1928)

Veszeli Dániel

AJÁNLO

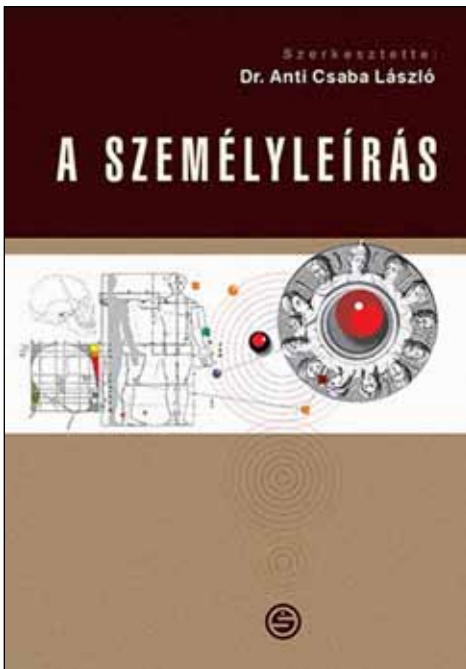
Dr. Anti Csaba László: **A személyleírás**

Kérem a Tisztelt Olvasót, hogy idézze fel, mikor látott legutóbb az utcán, buszon, üzletben, vagy bárhol máshol egy különleges, esetleg egyedi megjelenésű embert! Valakit, akinek csak a megpillantása is egyszerre vonja magára a tekintetét és a figyelmét. Próbáljon meg minél pontosabban visszaemlékezni rá, látni a behunyt szeme előtt! Mi volt rajta olyan különleges pontosan? Mik voltak az egyedi jellegzetességei – hogyan lehetne ezeket megfogalmazni úgy, hogy nem azokat keressük, amelyek valamilyen érzést (például tetszést vagy nemtetszést, jó benyomást) váltottak ki, hanem amik objektíven leírhatóak, egy másik embernek elmondva is ismeretet alkotnak?

Sok embernek ez meglehetősen nehéz feladat, mert nem tud jó leírást adni valaki másról, például nem figyeli meg őket olyan mértékben, hogy jól visszaadhassa a tulajdonságaikat. Pláne így vagyunk ezzel, ha az a valaki, akit le kellene írni, nem is volt igazán különleges, csak egy újabb arc a sok között. Mi lenne, ha így is vissza kellene emlékezni, mert mondjuk egy bűncselekmény felderítésének sikere, esetleg egy következő megelőzése múlhat ezen? Ez a személyleírás tudománya, a rendőri munka egyik legrégebbi ága, a kriminalisztika egyik alapköve, ahol egy ember segítségét kéri vizuális inger alapján, hogy egy adott személy megjelenését rekonstruálják. Jó személyleírást adni nem könnyű, de jó személyleírást felvenni még nehezebb, mivel úgy kell kérdezni, hogy az ne befolyásolja a választ, úgy kell döntési lehetőségeket adni, hogy azok ne torzítsák az összképet. Innen tekintve a személyleírás felvétele egyszerre alkotó folyamat és kommunikációs feladat, amelyben a rendőrnek nagyon sok speciális tudással, és az ezek gyakorlati alkalmazásához szükséges készség szintű tudással kell rendelkeznie.

Ennek megvalósításához 1971-ben adott ki a Belügyminisztérium egy 170 oldalas kiadványt (Dr. Lázár Bertalan, Detrói Ernő, Dr. Puskás József – Személyleírás; Zrínyi Nyomda, Budapest – 71.0077/1), amelyben nem csak a személyleírás alapjai és sajátosságai, de az akkori technológiák bemutatása is helyet kapott, gazdag illusztrációk mellett. Az azóta eltelt bő 45 évben újabb ilyen kötet kiadására nem került sor, melyet azonban helytelen lenne azzal magyarázni, hogy a modern technika már szükségtelenné teszi ezt a tevékenységet. Habár a digitális képkalkotás valóban sokat segített az ismeretlen személyek azonosítása során, de ezzel párhuzamosan a külső megjelenés is sokszínűbb, változatosabb lett, így bár a nyomozó hatóságnak ma is napi tevékenysége a személyleírás, az 1971-es kötetnek mára már nincs gyakorlati alkalmazhatósági értéke.

Ezt ismerte fel Dr. Anti Csaba László r. alezredes Úr, aki rendőri, és egyben tanári pályafutása során folyamatos támogatója a bűnügyi és rendvédelmi hagyományok feltárásának és ápolásának, de elkötelezett híve a modern eljárásrendek bevezetésének is. A Nemzeti Közzolgálati Egyetem oktatója volt már 2009-ben, a Rendőrtisztiz

Dr. Anti Csaba László – A személyleírás

Semmelweis Kiadó, 2017.

ISBN: 9789633314098

www.semmelweiskiado.hu/termek/1367/a-szemelyleiras

sminkmesterek, tetováló művészek, fodrászok és egyéb szakértők segítségével. A kiadvány párját ritkítóan gazdagon illusztrált, így sok, a köznyelvben vagy az interneten elterjedt, de jellemzően rosszul alkalmazott kifejezés vizuálisan is a „helyére kerülhet” általa. A szerkesztés és a szövegezés végig egyaránt alkalmas arra, hogy a személyleírást a hivatásuk során alkalmazók és a civil érdeklődők is egyértelmű, hasznos információkhoz jussanak.

Úgy gondolom, a Büntetés-végrehajtási Szervezet állománya számára kimondottan hasznos olvasmány lehet a kötet, mivel számos helyzetben lehet szükséges észrevenni egy személy megjelenésének megváltozását, vagy megfigyelni viselkedését, majd ezeket egyértelműen megfogalmazni. A mű olyan gyakorlati, akár azonnal alkalmazható tudással képes felruházni az olvasót, amivel a bevezetőben felvetett kérdés nem csak könnyebben, de pontosan és szakszerűen válaszolható meg.

Főiskola Szent György Szakkollégiuma vezetőjeként megszervezte a Bűnügyi Nyilvántartás Centenáriumra című emlékkonferenciát, ahol a személyazonosítás, a fényképes nyilvántartás is kiemelt témaként szerepelt. Ezt az elkötelezettséget vitte tovább egy speciális munkacsoportba, amely több éves kutató- és alkotómunka eredményeképpen a rendőrség új, ALFONZ nevű személyleírási programjának módszertani tudásanyagát egy mindenki számára elérhető könyvbe foglalta.

A kötet hiánypótló jellegét az adja, hogy egy erősen szakmai, 130 éves tudományos múlttal rendelkező kriminalisztikai területet úgy hoz közel az olvasóhoz, hogy közben megtartja a tudományos igényt. A 400 oldalas könyv egyes fejezeteiben nem csak a „klasszikus” fej, arc, törzs, végtagok jellemzői és ismertetőjelei kerülnek kifejtésre, de a beszéd, az öltözék, és akár a megjelenés teljes lenyomataként a stílus definíciói, formái is bemutatásra kerülnek – mindezt divattervezők,

ESEMÉNYNAPTÁR

(2017. október 1-jétől december 31-éig)

OKTÓBER 12.

A BvOP Fogvatartási Ügyek Szolgálatá kábítószerügyi konferenciát szervezett, amely 90 részvételével valósult meg 2017. október 12-én a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási, Továbbképzési és Rehabilitációs Központja pilisszentkereszti székhelyén. Az érintett intézetek által delegált állománytagok mellett az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala, az Igazságügyi Minisztérium, a Belügyminisztérium, a Terrorrelhárítási Központ, a Nemzeti Szakértői és Kutató Intézet, az Országos Bírósági Hivatal, a Nemzeti Védelmi Szolgálat, valamint a Honvédelmi Minisztérium Egészségügyi Központjának meghívott vendégei is jelen voltak.

OKTÓBER 27.

Hadifogolytábor és hadifogolysors a Szegedi Fegyház és Börtönben 1944–1945-ben címmel emléknapot rendeztek a Csillagbörtönben, ahol Lajtár József bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának gazdasági és informatikai helyettese köszöntötte a társ fegyveres, rendvédelmi, igazságügyi és civilszervezetek vezetőit. A megnyitót követő előadások lezárásaként délben az intézet homlokzatán elhelyezett emléktábla koszorúzásával fejeződött be az emléknep dr. Kis-Rigó László szeged-csanádi megyéspüspök szolgálatával.

NOVEMBER 8.

A lengyelországi Markówa településen található Josefa Ulma Család Múzeum és a rzeszóvi börtön közös reintegrációs programja kapcsán a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön háromnapos konferenciát szervezhetett Reintegrációs programok és eredményeik társadalmi közvetítése címmel.

NOVEMBER 16.

A Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából november 16-án Emberközpontú tudomány címmel tartották meg a Magyar Tudományos Akadémián azt a konferenciát, melyet a Gazdaság- és Jogtudományok Osztályának Büntetés-végrehajtási Jogi Albizottsága, a Büntetés-végrehajtás Tudományos Tanácsa, a Magyar Börtönügyi Társaság és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának Hivatala szervezett.

NOVEMBER 23.

A Magyar Börtönügyi Társaság Humán Szekciója ülésének november 23-án a kecskeméti börtön adott otthont. A tanácskozáson a régióból 32 fő vett részt. Az előadások tükrözték a Büntetés-végrehajtási Szervezet széles körű tevékenységét, hiszen volt szó az európai uniós pályázati lehetőségekről és a kockázatelemzési rendszerről is. Az előadásokat az Európa Terv Kft. képviselőjében Illés Róbert és a kockázatelemzési rendszert érintően Somogyvári Mihály bv. alezredes, a BvOP Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet vezetője tartotta.

NOVEMBER 29.

2017. november 29-én a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán tartották meg a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács utolsó negyedéves ülését, amelyen kiemelt vendégként vett részt a Belügyminisztérium közigazgatási államtitkára, dr. Felkai László. A rendezvényt dr. Hatala József ny. rendőr altábornagy, a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács elnöke nyitotta meg, aki megköszönte a büntetés-végrehajtási szervezetnek a helyszín biztosítását. Az évadzáró ülésen olyan fontos témák kerültek napirendre, mint a közoktatás fejlesztése, a gyermekvédelem helyzetének javítása, az áldozatsegítés aktuális kérdései, a rendőrség bűnmegelőzési, valamint a büntetés-végrehajtás reintegrációs munkájának bemutatása. A jövőbeni tervek is fontos részét képezték az ülésnek.

Összeállította: **Rutkai Kata**

Ára: 600 Ft